تفسیر ایوبی حنفی

تالیف

علامہ العصر وحید الدہر ابو الفضل مولانا محمد عبد الشہید الایوبی
القندھاری السلیمانخیلی الحنفی النقشبندی عفی عنہ

الناشر
مکتبۃ القراۃ والتجوید
کانسی روڈ شالدرہ کوئٹہ

بسم الله الرحمن الرحيم

په پښتو ژبه کښي اولنی او په افغاني تاريخ کي بې
ساری په زر گونو جديد او نوو مسئلو باندي مشتمل

تفسير ايوبيا حنفيا

دوهم ټوک ۲

تاليف اوتصنيف

د علامة العصر ابو الفضل شيخ التفسير والحديث فقيه دوران مفسر الزمان

حضرت مولانا محمد عبيد الله الايوبي

الكندهاري السليمانخيلي الحنفي النقشبندي حفظه الله تعالى

مكتبة القراءة والتجويد

كانسي روډ شالدره کوټه

د كتاب پيژندنه

د كتاب نوم .... تفسير ايوبي پښتو دوهم ټوك

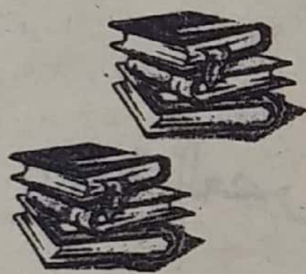
مؤلف.......................... الحاج مولناً محمد عبيد الله الايوبي الكندهار السليمانخيلي الحنفي حفظه الله تعالى بفضله الوهبي

كمپوزر............................حبيب الحق حقاني

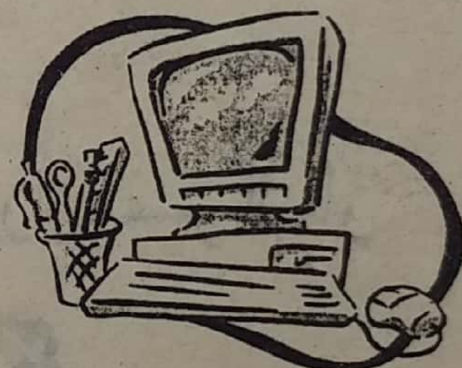
ټايپ .... حقاني كمپيوټر اداره

نشر كوونكې اداره .... مكتبة القراء ت والتجويد كانسي روډ كوټه

د چاپ ځاى .... لاهور پاكستان

Scanned by CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

الطبعة الأولى

١٤٢٥ هجري - ٢٠٠٥ ميلادي

مكتبة القراءة و التجويد

كوئته - باكستان

MAKTABTUL-QIRRAT
WALTAJWEED
KANSI ROAD
QUETTA

الحمد لله وحده والصلوٰة والسلام على من لانبي بعده .

وبعد: هغه ذات لره دي ټولي ستاينې وي کوم چا چي له عدم څخه ودې ټولو کائناتو لره وجود ور په برخه کړ، او درودونه او سلامونه دي دده پر اخري استاذي حضرت محمد ﷺ وي، کوم چا چي راته د دين حقه لار ښودنه وکړه، او د خداى ﷻ كامل رحمتونو دې دده پر ملګرو وي، کوم چي د حق معيار او د هدايت ستوري دي .

محترمو لوستونکو: علماء کرام لکه څرنګه چي صادق مصدوق عليه السلام فرمائيلي دي د انبياء کرام عليهم الصلوٰة والتسليم وارثان دي، تر څو چي الله تعالى ددې دنيا ثبات ولري، نو دوئ به د الله تعالى ومخلوق ته لارښوونه کوي، خو کله دا لار ښونه د ژبي په تقرير، کله د قلم په تحرير وي، خو زما په صحيح اند کومه لارښونه چي

د قلم په تحرير وي د هغې ګټې ډېرې وي،
ولې چې يو خوا دا چې هغه د ډېرو انسانانو تر
لاسونو پورې رسېږي او بل دا چې تر ډېرې

زمانې پورې پاتې وي، دا يو څرګند حقيقت دی چې د امت محمديه ﷺ پوهانو او علماوو که د يوې لورې د دين خدمت د درس او تدريس په ذريعه سره کړی دی، نو ورسره يې د قلم نوك هم په كار اچولی دی، چې په همدې وجه نن زموږ په كتابونو كښې د دين مسئلې هم هغسې روغې رمتې پاته دي ولې چې د ژبې په الفاظو اوتعبيرونو كښې ډېر فرق راځي، خو قلم يوائځنی لاره ده چې نقش يې هم هغسې د پخوا په شان پاته وي، كه څه هم علماوو په هر وخت كښې پخپلو وعظونو او نصيحتونو سره هم د امت لاربښونه كړېده، او اوس يې هم كوي، خو د قلم په پرتله يې ونډه زياته ده بيا هم د كتابونو د تصنيف او تاليف چې كومې ګټې دي هغه ورڅخه ترلاسه كيدلای نه سي.

دالله تعالی په لوی فضل او احسان سره د وخت مشهور صاحب تقرير، صاحب تحرير، صاحب تصنيف والتاليف او د افغانانو په غم شريك زما استاد او زما مربي علامه زمان **حضرت مولانا محمد عبيد الله الايوبي** السليمانخيلي الحنفي الكندهاري دام فيضه الجاري، كه د يوې خوا په قسم قسم مصروفياتو، او د حديثو او قرآن په درس او تدريس اخته وو، خوله هغه سره سره يې هغه پر دين مين خلګ هم هېرنه كړه، كوم چې په نورو وطنو كښې د هجرت ژوند تېروي، او د خپل ديني او روحاني استاذانو څخه په فراق كښې دي، او يا هم هغه مسلمانان چې د اطرافو په ګوښو كښې خپل ژوند تېر وي، خو يو داسي كامل استاذ ورته ميسر نه وي، نو يې قلم را اوچت كړ تر داسي چې د الله تعالی په فضل او كرم

سره یې هیڅ داسې یو کتاب پرېښنبود، کوم ته
چې د حواشي او یا نکاتو ضرورت و، تر داسې
چې درسي اوغیر درسي کتابونه یې په خپلو
حواشیوو سره ښائسته کړه .

خو یواځنی ارمان چې د افغانانو په زړه کښې و

هغه په خپله مورنۍ ژبې پښتو باندې د وخت پر نوو مسئلو باندې مشتمل یو تفسیر وو، د کوم اعزاز چې الله تعالى وده ته وربه برخه کړ، چې دا دی ستاسو په لاسونو کښې یې اوس دوهم ټوک لکه خلانده لمر وخلېد، کوم چې په یوه مکمله سپاره باندې محیط دی، لکه دا ویاړ چې الله تعالى وده ته ور په برخ کړ همدارنګه د چاپ او کمپوزولو چار یې د ښه معیار یواځنی اداري مکتبة القراء ت والتجوید کوټې وسرته ورسولې، چې هسې دا ویاړ بیا الله تعالى ددې اداري وچلونکو ته وربه برخه کړ .

د الله تعالى څخه ورته بشپړه صحت، په قلم کې روانګې، او په دماغ کښې ورته نور هم چمتوالی غواړو

والسلام

د مکتبة القراءت والتجوید باني

قاري فضل الحق حقاني کوټه بلوچستان

تفسیر ایوبي حنفي د نصیراحمد احمدي لخوا
سکین او pdf سو. د دعا په هیله احمدي!
واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹

بسم الله الرحمن الرحيم

اَلْحَمْدُلِلّٰہِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِہٖ وَآلِہٖ وَصَحْبِہٖ اَجْمَعِيْن.

درويش وايي:- چي هم دا اوس زه شروع كوم په تفسير شريف يعني په دوهم جلد د جمعې شريفې د سحار په وخت كي په توفيق د رب العزت جل سلطانه په دوهم (٢) د ربيع الثاني اوائل /١۴٢٥ھ ق

قال تبارك وتعالى

وَاِذِ اسْتَسْقٰى مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ

او په ياد كړئ هغه وخت چي طلب د سقيا يعني د ابو وكړى موسىٰ عليه السلام لپاره د قوم نو موږ ده ته وويل چي تـه پخپلي لكړي ډبره ووهـه، يعني لـه هغې ډبري د خداى جل جلاله په عظيم قدرت خپل به تاسي تـه اوبـه د چينو وغيره در كړي.

درويش وايي:- وايي چي دا هغـه وخت و چي بني اسرائيل په تيه كي وه اوبه نه وې او دوئ تږي وه.

پوهـنـه:- چي دا لكړه د آس د آدم عليه السلام د جنت لـه درختى څخه را استلې وه چي وږدوالى يې لس (١٠) گزه وو، پر قد د موسىٰ عليه السلام او شكل يې داسي و †نو د غـه دوه سرونه بې په ظلمت كي د شپې لكه څراغـان لگيدله، او دا لكړه قرناًبعد قرن و انبياء عليهم السلام تـه په ميراث پاتـه سوې وه

حتی چي د شعیب عليه السلام لاس تـه رسیدلې وه او شعیب عليه السلام چي د موسیٰ عليه السلام خسر و موسیٰ عليه السلام ته یې ورکړه .

پوښتنه:- چي دا بـل نعمت دی پـر اسلافو د یهودیـانو فـی زمـن موسیٰ عليه السلام .

فائده:- په دې ډبره کي اختلاف دی اول دا چي الف ولام د الحجر د عهد لپاره دی او که د جنس لپاره .

درویش وایي:- الف ولام جنسي دی یعني یوه ډبره لـه ډبرو څخه که څه هم لوی دلیل دی د قدرت الهي او ستره معجزه ده د موسیٰ عليه السلام ولي ډبره که معینه وي شاید د چا وهم به و دې تـه ولاړسي چي د دې ډبري بـه داغه خاصه وي چي هر څوك چې په لرګي و وهي دابـه اوبـه راباسي لکـه خاصیت د آهني روبا په راکشولو کي د وسپني وځان ته، او په مطلق ډبره کي دا توهم ګنجائش نه لري، مګر بیا هم راویان وایي مثلا ابن عباس رضي الله عنه وایي چي دا مربع معینـه ډبره وه چي د موسیٰ عليه السلام سره بـه پـه توبره کي ورسره وه پـه مقدار د سړي د سر وه، او عطـاء رحمه الله هم د ابـن عبـاس رضي الله عنه تائید کوي چي دی وایي چي دې ډبري څلور مخـه درلوده او لـه هر مخـه څخه درې چینې راتلې چي دولس کېږي (۱۲) او بني اسرائیل هـم دولـس (۱۲) قومه "سبط" وه یوه یوه چینه به یو یو قوم ته روانه وه .

او لـه قتـاده رضي الله عنه روایت دی چي دا ډبره د کوه طور چي موسی عليه السلام د اوبو لپاره ورسره ګرځول هر ځای چي به په تیه کي بني اسرائیلو واړول او د اوبو ضرورت به پیداسو نو موسیٰ عليه السلام به لکړه ووهل دولـس (۱۲) چینې به څندي رواني سوې ډېري خوږې اوبه یې وې، او شپږ لکه قوم تـه موسیٰ عليه السلام بې اوبه ورکولې او چي بارېدل به بیا به موسیٰ عليه السلام لکړه ووهله اوبـه بې وچي سوې .

او بعض مفسرين وايي چي روايت په بخاري او مسلم کي هم موجود دی چي بني اسرائيلو چي به غسل کاوه لڅ لڅ به وه او يو د بل عورت ته بې سره کتل او موسیٰ ﷺ به ستر د عورت کاوه، نو بني اسرائيلو په خپلو کي سره ويله چي موسیٰ ﷺ چي دونه ستر کوي چوره به وي د شرم له سببه لڅ زموږ سره نه لمبېږي، نو خدای ﷻ دا تهمت د دوئ پر خپل دوست باندي نه و پېرزو نو موسیٰ ﷺ يوه ورځ ګوښه له خلګو څخه په يوه واله کي لمبېدی اولنګک يې نه و وهلی او کالي يې پر يوه ډبره ايښي وه نو دی چي اوبو ته ورشوه سو ډبري د کالو سره ميدان کړه، موسیٰ ﷺ لڅ پسي راووتی او نعرې يې کړې " ثوبي حجر ثوبي حجر" يعنې ودرېږه زما کالي راکړه خو ډبره نه درېدله او پر څو مجلسه د بني اسرائيلو تېره سوه او موسیٰ ﷺ لڅ په پسې و بني اسرائيلو چي وليدی موسیٰ ﷺ نو يې وويل چي زموږ ګمان غلط و ولي چي موسیٰ ﷺ خو چوره نه دی.

نو ډبره ودرېده موسیٰ ﷺ چي کالي واغوسته نو يې ډبره يو څو لکړي ووهله، په حديث شريف کي داسي راغلي دي چي د موسیٰ ﷺ له وهلو څخه په قدرت د خدای ﷻ پر ډبره تغمې پيداسوې لکه سرې چي په لرګي ووهي نو جبرائيل ﷺ وه موسیٰ ﷺ ته وويل چي د ادبره د رسره واخله "فلی فيه قدرة ولک فيه معجزة، نو موسیٰ ﷺ ډبره په توبره کي واچول.

درويش وايي:- چي مظهري وايي چي راتلل د جبرائيل ﷺ په بخاري او مسلم کي نسته نوره قصه روح البيان او مظهري په اجمالاً او تفصيل سره راوړې ده.

درويش وايي:- چي دا قصه خو بيله کوم شکه معجزه د موسیٰ ﷺ وه لکن اعجب تردې معجزې معجزه د رسول کريم ﷺ ده چي بخاري او مسلم او اصحاب التصانيف الصحاح يې روايت کوي چي څو واره

پېښنه سوې ده چې په بعض سفرو کې ﷺ بلکه په مدینه منوره کې هم چې اوبه به نه وې د اوداسه او رسول الله ﷺ ته به یو پیاله قدر اوبه د اوداسه به چاراوړې چې په هغې پیالې کې به د علیه السلام په پراخه توګه لاس مبارك نه ځایه دی او صحابه کرام رضي الله عنهم ورته راغله چې نوري اوبه خو نسته بېله دغې پیالې د اوبو، نو علیه السلام به پر پیاله لاس مبارك کښېښوی راوي د حدیث وایي چې زما قسم په خدای ﷻ دی چې ما په سترګو ورته کتله چې د هرو دوو ګتو د علیه السلام به چینه د ابو رابهېدله.

په بعض واقعاتو کې به له راوي څخه چا پوښتنه وکړه چې "کَمْ کُنتُم" یعنې تاسې څو کسان واست چې په دغو اوبو مو اودسونه تازه کړه؟ نو هغه به ورته وویل "لو کنا مائة الف لکفانا لکن کنا الف وخمس مائة" او په بعض واقعاتو کې به راوي ورته وویل "کنا ثلاثین رجلا" په هر حال راوتل د ابو له ډېرو خو رواجي کار دی لکه چینې د غرو، لکن راوتل د زلالو اوبو د وینو او غوښو څخه هیڅ امکان نه دی.

ولهذا:- مونږ وویل چې معجزه د رسول کریم ﷺ تر معجزې د موسیٰ علیه السلام اعجبه ده، او آنحضرت ﷺ د بعض دغو واقعاتو په باره کې داسې وفرمایله ﴿حی علی الطهور المبارك والبرکة من الله عز وجل﴾

یوه نکته:- چې درویش ددغې معجزې علیه السلام نقل بالمعنیٰ وکړی، ولې چې تفصیل د ټولو روایاتو په لفظ سره عربي او بیا د هغو الفاظو ترجمه په پښتو کول ډېر وخت او ځای غوښتی، زه امید کوم چې ناظران دې کتابونه د صحاح سته وو مطالعه کړي نو به تصدیق زما د نقل ورته حاصل سي وبالله التوفیق.

فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا

نو را ووتلې لـه هغې ډېري څخه دولس (١٢) چینې

پوښتنه:- په نفس وینا د خدای ﷻ خو دولس (١٢) چینې نه دي راوتلي ؟

ځواب:- هو لکن ټوله مفسرین رحمهم الله وایي چي دغه ایت قرآني یعنې "فانفجرت" د محذوف سره مربوط دی یعنې "فضرب فانفجرت آه

پوهـه:- چي "فانفجرت" او "فانفجست" چي په بل آیت قرآني کي راغلي معنا يې وه آه عند اکثر المفسرین، او دا دولس (١٢) چینې په عدد د اسباطو د بني اسرائیلو وې، مفسرین رح وایي چي دا اوبه به ډېري شېریني وې او د هر قوم او سبط لښتي معلوم وه، حکمت د دولسو (١٢) چینو یا تضاد په منځ کي د قومو د بني اسرائیلو او یا عدم الازدحام علی عین واحد دی فافهم.

فائده سنیه:- في دفع خرافات اهل الطبعية.

درویش وایي:- چي راغب اصفهاني رحمه الله او قاضي بیضاوي رحمه الله وایي چي بعض جاهلان دعلم طبعي

درویش وایي:- چي بعض ناپوهان د مکاتبو او ښونځیو د اسلامي ممالکو چي دوئ ځان ته روشن فکران وایي او سائنس دانان هم وایي او په حقیقت کي هغه جاهل ترین د انسانانو هم دوئ دي د دغې معجزې د موسیٰ عليه السلام چي په مذکوره آیت قرآني کي خداي ﷻ ذکر کړه منکر دي او په دې انکار سره په اتفاق د امت مرحومه دوئ کافران دي، دوئ وایي چي راوتل د چینو پـه ضرب د موسیٰ عليه السلام څرنګه امکان پذیر دی،

راغب رحمه الله وایی چي اولاً دوئ اندازه د قدرت عظیمه درب العزة جل جلاله نه ده لګولې چي خداي جل جلاله څرنګه تغیرات خارجه عن العادة البشریة په طبائعو کي د مخلوقاتو او کائناتو راولي ومع ذالك، د دوئ پر طریقه د عقل صرف چي ددوئ څخه څوك پوښتنه وکړي چي یوه ډبره چي د مقناطس په نامه یادېږي چي په پښتو یې آهن روبا بولي څرنګه وسپنه لـه لېري ځای څخه وځان ته راکشه وي؟ او یا پوښتنه ځندي وکړه سي چي یوه ډبره سته چي پـه نامـه د باغص الخل یادېږي یعني ددې ډبري د سرکې سره بغض اوعداوت دی حتی چي پـه یو لوښي کي چي سرکه وي او دا ډبره ورایله کړي په سرکه کي نه غوټه کېږي بلکه د باندي تر لوښي اوسرکې راوزي، او ابـو العلاء المغربي وایي پـه خواصو کـي د ډبرو یو قسم ډبره سته چي حلاق الشعریه یې بولي یعني د وېښتانو خریونکې چي د هرځای په وېښتانو پوري یې وموږي هغه پاك ایسته کوي او داسي سپکه ډبره ده چي دا دومره وي لکـه د مېچني پل چي وې تلې یو درهم تول یې وي، او کـه په خونه کي دا ډبره پرتـه وي چي هلتـه ښځي یانر سر رمنځه وي او وربښتان ځندي تویېږي دغه ډبره داتوله وېښتـان وځان تـه راکشه وي حتی چي سړی ورته وګوري خیال بې داسي چي داده وېښتـانو کوټه ده نو د دغو ډبرو په باب کي که څوك د دغـو جاهلانو څخه پوښتنه وکړي چي مذکوره ډبري ولي دا خارج عـادة الاحجار کارونـه کوي، دوي په جواب کي وايي چي دا کارونـه د دغـو ډبرو طبعیـة دی یعني صنعت د حکیم مطلق جل سلطانه کارنه په کښي لري .

نـو مـوږ ودوي تـه وایـو چي تاسي نو ولي ددې آیت څخه انکار کوي شاید چي ددغـه موسوي ډبري دي هم دا طبیعت وو چي د مځکي څخه بې اوبه راکشولې .

قَدۡ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشۡرَبَهُمۡۖ كُلُوا۟ وَٱشۡرَبُوا۟ مِن رِّزۡقِ ٱللَّهِ وَلَا تَعۡثَوۡا۟ فِی ٱلۡأَرۡضِ مُفۡسِدِینَ ﴿٦٠﴾

په تحقیق معلوم وورتهولو انسانانو ته یعني هر سبط ته د یهودیانو خپل ځای د شرب یعني خپل لښتی چي د بل پر لښتي او به نه چښي "وقد مر و جهه" او تاسي خورک کوئ په تقدیر د قلنا یعني چي ربط نحوي د ماقبل سره صحیح سي او تاسي چښل کوئ د رزق څخه د خدای ﷻ یعني چي من او سلوی ده، او د ډبري اوبه دي او تاسي فساد مه کوي په مځکه کي.

پوهنه -چي "عثی" سخت فساد ته وایي نو مفسدین یې حال مؤکد دی، بیضاوي، مظهري او نور مفسرین رحمهم الله هم وایي چي دې حال مؤکده ته څه ضرورت وو، دوئ وایي چي که څه هم د "عثی" استعمال خو غالباً په فساد کي وه لکن بعض "عثی" خو فساد نه وي لکه مقابله د ظالم متعدي په فعل سره د هغه او بعض "عثی" مستلزم وي لکن صلاح راجح لره وي لکه خضر علیه السلام چي هغه نابالغه کشنی مړ کړی کما سیئاتي في القرآن، او یا خضر علیه السلام د هغه کښتی چي دی او موسی علیه السلام او نور خلګ په کښتی کي سپاره وه د ابو وخوا ته تخته وکښل کما سیئاتي في هذ التفسیر ان شاء الله تعالي

درویش وایي:- چي ګویا د "عثی" تفسیر پر دې تقدیر نفس تجاوز پر بل دی نو که فساد وي کما هو المتعارف اوکه مقابله وي اوکه اصلاح راجح په کښي وي او مظهري یو بله توجیه کړې والله اعلم بصحته

پوښتنه:- څه ضرورت وو چي خداي ﷻ موسی علیه السلام په غرق کي دفرعون په وهلو د دریاب په لکړه سره، اویا په طلب دبني اسرائلو په وهلو سره دډبري په لکړه سره امر کړی خداي ﷻ خو پر فلق البحر او پر اخراج د اوبو بېله ضرب العصا هم قادر وو ؟

ځواب:- د خداي ﷻ عادت دی چي په دار الاسباب کي سببات په اسبابو پوري مربوط کړي دي، او بل حکمت الهي دا وو چي انسانانو ته دا وښیي چي ټوله مسببات صرف په قدرت الهي پوري اړه لري او اسباب موثر فی الحقیقة نه دي کما فی الموضعین المذکورین، ولي په دغو دوو ځایو هر عاقل په دې پوهېږي چي ضرب العصی موثر حقیقي د فلق البحر او یا د اخراج د اوبو خونه دی.

وَاِذۡ قُلۡتُمۡ يٰمُوۡسٰى لَنۡ نَّصۡبِرَ عَلٰى طَعَامٍ وَّاحِدٍ

او په یاد کړئ هغه وخت چي تاسي وویل یعنې ستاسي اسلافو په زمانه کي د موسٰی علیه السلام چي موږ هرګز صبر نه سو کولای پر دغه یوه خوراک چي من اوسلوٰی وه چي په قسمت کي موږ ته مقرردي.

پوهنه:- چي د وحدت معنا داده چي بدلېږي نه، ورنه دا خو دوه طعام وه کما لایخفی.

پوهنه:- چي دا بیان د بل جنایت دی د اسلافو د بني اسرائیلو چي دوئ نا شکري د نعمت د خدای ﷻ چي من او سلوٰی وه وکړه.

پوښتنه:- مخاطب په آیت کي خو بني اسرائیل مو جودین په زمانه کی د علیه السلام دي او ناشکري د نعمت د خداي ﷻ خو ددوئ اسلافو کړې وه ؟

ځواب:- لکن چونکه د حاضرینو د عصر نبوي ﷺ او ددوئ د اسلافو سره مشابه وه نو ځکه یې مخاطب دوئ کړه یعني لکه اسلافو ددوئ چي له نعمت الهي ناشکري کړې وه چي من اوسلوي وه، حاضرینو د عصر نبوي ﷺ هم ناشکري د نعمت الهي چي آنحضرت ﷺ دی وکړه یعني ایمان یې پر رانه وړی.

سوال:- حاضرین د عصر نبوي ﷺ په نعمت والي دعلیه السلام پو هېدله ؟

ځواب:- هو ولي دوئ به دده ﷺ په راتګ خلګو ته زېری وزکاوه او پر مشرکانو بې د جنګ په وخت کي د رخواست د نصرت کاوه په روئ د علیه السلام کما یدل علیه قوله تعالی ﴿ وکانوا یستفتحون ﴾ الایة .

پوهـــه:- چي قاضي بیضاوي رحمة الله علیه وایي چي چونکه "من" او "سلوی" طعام د اهل تلزز وه او بني اسرائیل کبنت کاره خلګ وه نو ددوئ و خپل عادي خورك ته اشتیاق وسو، یعني سبز یجات وغیرها کما سیئاتي نو ځکه یې له من اوسلوی څخه بېزاري ښکاره کړه .

فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا

نو ته خواست وکړه زموږ لپاره

پوهـــه:- چي کلمه د "فا" سببیه ده یعني زموږ عدم صبر پر طعام واحد باندي سبب دی ستاسو د سوال د خدای جل جلاله څخه ستا چي موږ ته راوباسي او ښکاره کړي .

پوښتنه:- چې "یخرج" مجزوم دی چې جواب د امر دی کما هو القانون النحوي او مفعول د یخرج محذوف دی اي شیئا ، د بعض هغه شیانو څخه چې مځکه یې شنه کوي .

پوښتنه:- چې اصل د "مما" من ما وو نو کلمه د من تبعضي ده او کلمه ما موصله ده .

پوښتنه:- د بعض مافي الارض سوال لـه دې جهتـه دوئ وکړی چې ټوله ماتنبت الارض تر حصر وتلي دي نو سوال یې ممکن نه دی .

فائده:- نسبت د انبات و مځکي تـه سره ددې چې شنه کونکی خو خداي ﷻ دی، مجازي دی چې قابل یې په ځای کي د فاعل درولی دی کما في انبت الربیع البقل، د بقل څخه یعني د سبزي کاریو څخه د مځکي مراد هغه سبز یجات دي چې خوړل کېږي لکه پالك بېنډی، گندنه مارو کدو شیرین کدو گوبی، الی غیر ذلك .

پوښتنه:- چې د اعراب د لاري بعض مفسرین وایي چې "بقلها" بدل دی د "ما" موصوله څخه په اعاده د حرف جر، او بعض مفسرین رح وایي چې "من بقلها" حال دی د ضمیر څخه چې د "تنبت" سره مقدر دی او راجح و "ما" موصوله تـه دی والتقدیر ماتنبه الارض کائنا من بقلها او بادرنګ یا چمبرخیال د مځکي، او د فوم تفسیر چاچي په اوږد کړی دی هغه ضعیفه تفسیر دی ولي د معظم د خوراکي موادو ذکر چې غنم دي نه راځي، نو ښه تفسیر هغه دی چې معظمو مفسرینو یې تفسیر کړیدی لکه تفسیر کبیر بیضاوي روح البیان او مظهري د عطاء رحمة الله علیه څخه هم روایت کړی دی یعني غنم .

ډوېښ وايي:- چي د ابن عباس ﷺ څخه روايت دی چي فوم ډوډۍ د غنمو ته وايي مراد د ماتنبت الارض انبات بالواسطه مراد دی ولي چي ډوډۍ خو د مځکي څخه نه شنه کېږي او عدس ټولو اقسامو ته د دال شامل دی او ماشو ته هم او بصل په پښتو پیازو ته وايي وټولو اقسامو ته د هغه .

قَالَ اَتَسْتَبْدِلُوْنَ الَّذِیْ هُوَ اَدْنٰی بِالَّذِیْ هُوَ خَیْرٌ

نو موسیٰ علیه السلام دوئ ته په استفهام انکاري وويل يعني دا خواست مه غواړئ، آيا تاسي بدلوئ ادنیٰ شی يعني بېکاره او اخس شی يعنې چي تاسي يې ذکر وکړي په هغه شي سره چي هغه خير او ښه دي يعني چي من او سلویٰ دي يعني تاسي چي په عوض کي د ښه شي بېکاره شی غواړئ .

فائده:- وجه د خيريت د من او سلویٰ داده چي اول خو بې تکليفه او خوارۍ تاسي ته رسېږي، او بل د بدن انساني لپاره تر مذکوره شيانو چي تاسي يې مطالبه کوئ ګټور دي، او تر ټولو لوي خيريت او فضيلت يې دادی چي په اخرت کي حساب هم نسته، م، ر، ب، د .

اِهْبِطُوْا مِصْرًا فَاِنَّ لَكُمْ مَّا سَاَلْتُمْ

ډوېښ وايي:- چي چونکه بني اسرائيلو اصرار پر خپل مطالبه باندي وکړی نو خداي جل جلاله دوئ مخاطب کړه چي تاسي ووزئ او ولاړسئ مصر ته ولي چي تيه خو بيابان دی او ستاسي مطلوبه شيان په دې ديښت

کي نه برابرېږي بلکه دا شیان په امصارو کي دستیاب کېږي نو ستاسي لپاره به مطلوبه شیان هوري تاسي ته میسر سي .

پوهـنه:- چي "ان" فان لکم آه کي علة دی د هبوط ومصرته .

فائده:- ضحاك وايي چي مراد د مصر څخه مصر فرعون دی .

سؤال:- مصر فرعون خو علم او نوم دی نو غیر منصرف دی نو تنوین یې ولي ورکړی دی ؟

ځواب:- عجمه چي ساکن الاوسط وي صرف یې روا دی، کَهِنْدٌ ونُوحٌ ورَعْدٌ کما تقرر فی النحو، او مظهري د مصر یو ښار د ښارو اراده کړی دی، اوروح البیان وايي چي مصر فرعون مراد نه دی او نه مطلق مصر مراد دی بلکه مراد بیت المقدس دی ﴿ لقوله تعالی یاقوم ادخلوا الارض المقدسة التي کتب الله لکم ﴾ نو سره ددې تصریح په ارض مقدسه سره به څرنګه اراده د مصر فرعون روا وي بیضاوي اراده د مصر فرعون په صیغه د ضعف راوړي ده اشاره کړې الی ماقال روح البیان لانه الاظهر مګر تائید د ارادې د مصر فرعون هم سته ولي چي په مصحف کی د عبد الله ابن مسعود ﷛ غیر منون راغلي دي قاله البیضاوي ﷬

قاعده:- په نحو کي وايي چي په نومانو کي د ښارو او یا د وطنو په تاویل د بلدة او قریة واخلئ نو غیر منصرف لاجتماع العلمیه والتانیث فیه، او کې په تاویل د بلد او مکان واخلئ نو منصرف دی لعدم التانیث

پوهـنه:- چي مصر په اصل لغت کي لوئ ښار ته وايي اوګاهي قریه جامعي ته هم مصر وايي .

وَضُرِبَتۡ عَلَيۡهِمُ الذِّلَّةُ وَالۡمَسۡكَنَةُ

او وهل سوی دی پر دوئ باندي ذلیل والی، سپکوالی، او مسکنت او فقر.

پوښته:- چي ضربت دلته یا په معنا د احطیة دی کما في قولهم ضربت علی فلان العقبة اذا احیطت به، او یایي معنا داده الصقت بهم نو ماخوذ دی د ضرب الطین علی الحائط یعني ختمي یې په دیوال پوري ومښلې.

پوښته :- چي دا جزاء د ناشکرۍ ددوي د نعمت الهي ده، او سپک والی د دوئ دادی چي په ټوله نړۍ کي دوي خوار او ذلیل دي، او فقر د یهودیانو مراد ځندي فقر القلب دی او حرص دمال دی، او یامراد دی دا چي یهودیان که څه هم اغنیاء وي لکن په لباس د فقر او ذلت ژوند کوي ددې سببه چي پر موږ باندي جزیه یعني مالیه او سرغم بالانسي.

پوښتنه:- خداي ﷻ د یهودیانو د ذلت او مسکنت څخه اخبار وکړی، او سره ددې یهود خپل مستقل حکومت په دې زمانو کي لري بلکه داسي جابر حکومت لري چي شاوخوا ممالك عربیه اسلامیه لکه مصر، شام، فلسطین، بیروت حتی سعودي عربستان ټوله ددوئ د حکومت څخه په خوف او خطر کي دي کما سمعت في النشریات العامه

جواب:- دا آیت په دې ځاي کي مطلق راغلی دی او په بل ځای کي مقید دی په دې سره ﴿وضربت علیهم الذلة، اینما ثقفوا، الابحبل من الله وحبل من الناس﴾ یعني یهود به په ذلت کي وي هر چیري چي دوئ

پیداکړه سي مګر نه هغه وخت چي خداي ﷻ ددوئ سره کومک وکړي او
خلګ هم ددوئ سره کومك وکړي، د خداي ﷻ د کومك معنا داده چي څه
وخت چي مسلمان د خداي ﷻ د اوامرو او منهیاتو څخه مخالفت په ډکه
پیمانه مختاره کړي، نو خداي ﷻ عذابًا لهم في الدنيا يهود پر دوئ
مسلط کړي، او د حبل من الناس معنا داده چي نور کافران به ددوئ
کومك وکړي او دیهودیانو موجوده حکومت هم پر دغه اساس مابین ته
راغلی دی یعني چي د نړوړي حکومتو اهل یعني عمومي او اکثره یې
شبراً بشبر د کافرانو د افعالو او اخلاقو سره اخته وه نو خداي ﷻ یهود
پر مسلط کړه یعني د مسلمانانو د دغو هیوادو په زړو کي بیره د یهودو
پیدا کړه او د یهودو د زړو څخه بیره دمسلمانانو وه ایستل د بلي خوا د
دهشت ګرد اعظم د ټولي دنیا یعني امریکا هم د یهودو سره مالي
مرستي او د اسلحې کومکونه شروع کړه تا چي اسلامي قوتونه کمزوري
او د پښو واچه وي، نو لهذا هره بین المللي جرګه چي دیهودو پر ضد
تصویب وکړي که څه هم په اتفاق الرای وي ظالم امریکا هغه بین المللي
قانون ویټو کړي.

فائده:- په اصول الفقه کي وایي چي مطلق او مقید چي په یوه واقعه
کي وي مطلق پر مقید محمول وي نو ددې سببه دا آیت پر هغه مقید آیت
محمول دی.

درویش وایي:- چي هم دغه عذاب د (۲۵) کلو څخه د افغانستان
پر مسلمان ملت جریان لري ولي چي زما په یاد دي چي د افغانستان
عمومي اسلامي وګړي ډېر پر دین مین او د اسلامي قوانینو پابنده خلګ
وه چونکه په آخري دورکي د ظاهر شاه د حکومت دیني قوانین یې تر
پښو لاندي کړه یعني عموماً خلګو، نو خداي ﷻ عذاباً لهم یو وار روس

پر مسلط کړی، او بیا اوس یې امر یکا پر مسلط کړی لکن چونکه د روس پالسي زور او توپك سالاري وه نو ناکامه او شرمنده د افغانستان څخه ووتی او امریکایانو چي ولیده چي د افغانستان غیور خلګ په زور سره څوك نه سي مهارولای او دوئ ولیدی چي د دنیا لوي ابر قدرت چي امریکا په خپله هم ځندي بېرېدی د افغانستان غیورو مسلمانانو د ابد لپاره پر ګوډو کړی او امریکا یې هم د خطرې څخه د روس بیغمه کړی نو امریکایانو لپاره د مهارولو د افغانستان د خلګو بله پالیسي مختاره کړه یعني د ډالرو ورکولو لار یې وخواینو او مشرانو او قومندانانو ته د افغانستان په مخه واخسته والله اعلم چي امریکا به په دې پالیسي کي کامیابه سي او که نه، اللهم نغراً و ذلاً للامریکا کما ذللت الروسیه.

تبصره:- که مسلمانان د هر هیواد وخپل اسلامي دین ته د عزت په سترګو وګوري یعني اسلامي احکام په عمل کي پیاده او عمل په ټولو دیني او اسلامي احکامو که اوامر وي او که منهیات وکړي، نو هیڅ کفري طاقت که څه هم ډیر ابر قدرت او جګك خولي وي د مسلمانانو د مقابلې طاقت به ونه لري او د شکست سره به مخامخ سي.

﴿ قال الله تعالي وانتم الاعلونه ان کنتم مو منین ﴾ یعني که تاسي په حقه او کمال سره مسلمانان یاست نو تاسي به عالي یاست پر کافرانو، ددې دلیل دادی چي په عصر نبوي ﷺ کي هم دوه سپر قدرتونه وه یعني روم او پارس څرنګه یې د مسلمانانو د خوا څخه شکست ورپه برخه سو تاسي د تبوك غزا د قرآن کریم څخه مطالعه کړئ چي وروسته پر خپل ځای په دې تفسیر کي به هم راسي ان شاء الله تعالی، او د پارس کسری چي د علیه السلام مکتوب چي و دته یې لیکلی وو ټوټه ټوټه کړی یعني څیري یې کړی او علیه السلام چي دا واقعه واورېدل نو یې وویل چي

اللهم مزقهم كل ممزق يعني خدايه ته پارسيان هم ټوك ټوك كړې څرنګه چي د پارسيانو حكومت د ابد لپاره په لږ مده كي د مابين څخه ولاړي .

وَبَآءُوْ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَ يَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ؕ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿٦١﴾

او دوئ رجوع وكړه په غضب د خداي ﷻ

پوهـنـه:- چي "بوء" كه څه هم په معنا د رجوع ده لكن د بوء استعمال خوا مخوا په شر سره كېږي .

او دا غضب د خداي ﷻ چي پر دوئ مسلط سو په سبب ددې چي دوئ به همېشه كفر كاوه په آياتو د خداي ﷻ يعني په معجزاتو د انبياؤ عليهم السلام من فلق البحر، واظلال الغمام، وانزال المن والسلوى وانفجار العيون من الحجر، كما قد عدت عليهم، او يامراد د آياتو څخه آياتونه دكتب المنزله وو دي كالانجيل والقرآن او آيت الرجم او په هغو آيتو كي چي به نعت د عليه السلام په كښي ذكر سوى وو په تورات كي، او وژل بې انبياء عليهم السلام ولي چي دوئ مړ كړى شعيب، ذكريا او يحى و غيرهم عليهم السلام .

پوښتنه:- قتل د نبي خو ضرور بغير الحق وي ولي چي وژل پر حق خو يا دادى چي سړى قصاصاً ووژل سي، او يا محصن زناء وكړي او يا

مرتد سي العياذ با لله نو دا كارونه خو په انبياء عليهم السلام كي هيڅ نسته لعصمتهم عن الذنوب .

درويش وايي:- چي ددې سوال په جواب كي بيضاوي او مظهري او روح البيان وغيرها داسي وايي اي عندهم يعني ددوئ په نيز هم ناحقه قتل وو اذ لم يروا فيهم ما يعتقدون به جواز قتلهم كما مر من الا مور الثلثة المجوزة للقتل بل حملوا هم على ذالک اتباع لهوى وحب الدنيا

حاصل دجواب دادى:- چي قيد د بغير الحق لپاره د احتراز نه دى بل كي دا قيد لازم دى لپاره د شفاعت ددوئ ذكر سو، مثلا دعوت الله سميعا لكن پر دغه جواب قفال رحمة الله عليه دا سوال كړى دى چي ددوئ عقيده خو داوه چي دغه مقتولين انبيا نبيان نه دى او معجزات ددوئ صرف توهمات دي، او هم په دغه سبب دوئ دغه نبيان ووژله، او صاحب كشاف د دفعي ددغه سوال داسي عبارت ويلى دى "فلو سئلوا وانصفوا من انفسهم لم يذكروا وجها يستحقون به القتل عندهم .

سوال:- په قرآن مبارك كي خداي جل جلاله وايي ﴿ انا لننصر رسلنا الاية﴾ او په بل آيت كي خداي جل جلاله وايي ﴿وقد سبقت كلمتنا لعبادنا المرسلين انهم لهم المنصورون ﴾ او په دې آيت كي خداي جل جلاله وايي "ويقتلون النبين آه" نو دا په مابين كي د آيتو تعارض نه دى ؟

ځواب:- ابن عباس رضي الله عنه او حسن بصري رحمة الله عليه وايي چي هر نبي چي په قتال د كفارو به مامور وو پر هغو باندي خداي جل جلاله كافر نه دى مسلط كړى بلكه د هغو يې په جنګ كي كومك كړى دى، او هغه انبياء چي بني اسرائيل ووژله هغوته امر د قتال د كفارو نه وو وركړى، نو چي خداي جل جلاله كفار ددوئ پر قتل مسلط كړه دا كرامت او رفع د منزلت ددوئ وه "كمثل

من يقتل في سبيل الله من المؤمنين فدفع التعارض المتوهم من البين والحمدلله .

او بعض مفسرين رح په جواب کي د تعارض متوهم داسي وايي چي مراد د نصرت څخه د انبياء عليهم السلام كما في الايتين المذكورين نصرت په حجت او دليل او معجزه سره مراد دی، او هغه نصرت خو خداي ﷻ د ټولو انبياؤ سره کړ دی قوله "ذالك آه" اي المذكورمن الكفر بالايات العظام وقتل الانبياء عليهم السلام په سبب د عصيان ددوئ دی نو لفظ د "با" سببي دی او ما مصدري دی، او دوئ وه چي تجاوز يې د امر الهي څخه کاوه يعني دوئ عصيان او همېشه والی د تجاوز الحدود الالهيه دوئ وكفر ته ورسول ولي چي د عادته سره سم چي څوك پر صغيره ګنهو دوام وکړي لکه مثلا د نامحرمو پېغلانو او ځوانانو ښځو سره خبري کوي سړی کبيره ګناه ته رسوي لکه زنا په مثال مذكور کي لکه مداومت پر کبيره ګنهو سړی وکفرته رسوي ګاهي .

مسئله:- د آيات مذكوره ووڅخه دامعلومه سوله چي د حلالو خوندورو ماكولاتو خورك مباح دی كالمن والسلوى لبني اسرائيل وقد ورد في الحديث الصحيح ان النبي ﷺ كان يحب الحلوى والعسل ويشرب الماء البارد العذب .

فائده:- عدس او زيتون غوړي خورك د انياء كرامو دی په حديث نبوي ﷺ کي راغلي دی "عليكم بالعدس فانه مبارك مقدس وانه يرقق القلب ويكثر الدموع فانه بارك" يعني دعا د بركت كړې ده سبعون نبيا اخر هم عيسٰى بن مريم .

فائده:- د عدس خورك بدن سپكوي لپاره دعبادت د خداي ﷻ او شهوت حيواني په جوش نه راولي لكه غوښي او دغنمو ډوډۍ، تاري خوايي عمر بن عبد العزيز به يوه ورځ ډوډۍ د زيتون په غوړو پوري خوړله او يوه ورځ به يې په عدسو پوري او بله ورځ بې غوښي خوړلې، او مهماني د ابراهيم عليه السلام به د عدسو څخه خالي نه وه وهذا كاف في فضيلة العدس.

مسئله:- خورك د پياز او وږي او ګندنې او هر هغه شي چي بد بوينه وي مباح دی يعني حرام نه دی.

سوال:- په صحيح حديث كي راغلي دي "من اكل البصل" يعني پياز "والتوم" يعني وږه "والكراث" يعني ګندنه "فلايقربن مسجدنا" يعني زموږ مسجد ته دي نه راځي مراد په حديث نبوي ﷺ كي فقط مسجد نبوي مراد نه دی ولهذا لم يقل مسجدي بلكه عام مسجدونه د مسلمانانو دي "فان الملائكة تتاذى مما يتاذى منه بني آدم" ولي چي ملكي ازارېږي د هغه شي څخه چي انسانان په ازارېږي چي بد بويي ده لكه په دغو درو ما كولاتو كي سته، نو پوښتنه داوه چي ددې حديث مبارك او د مسئلې تر مابين منافات نسته؟

ځواب:- يا منافات نسته ولي چي په حديث شريف كي منع د اكل څخه نه ده راغلې يعني لا تاكلواهذه الماكولات مذكورة، بلكه د تقارب يعني د حضور څخه د مساجدو منع راغلې ده په سبب د بوي يې ددې حديث څخه دا هم معلومه سوله چي كه په مسجد كي څوك نه وي هم دي آكل د دغو شيانو مسجد ته نه ورځي ولي چي ملكي خو په مسجد كي سته كه څه هم انسان نسته.

مسئله:- بعض فقهاء رحمة الله عليه پر مساجدو باندي نور مجامع الناس قیاسه وي او پر اشیاء ثلثه هر بد بویه شي هم قیاسه وي لکه چرس وغیره والله اعلم .

فائده:- علیه السلام چي د دغو درو شیانو د خورك پر هېز کاوه، لانه ﷺ کان یناجي الملائکة ویناجي الله ﷻ فلذا رخص لسائر الناس، لکن مع هذا اقتداء په افعالو او اقوالو او احوالو کي په علیه السلام پسي عزیمت دی قال المولوي المعنوي عبدالرحمن الجامي قدس سره

یا نبي الله السلام علیك
انما الفوز والفلاح لدیك

یعني فوز وفلاح ستاپه متابعة پوري مربوط دی .

گر نه رفتم طریق سنت تو
صنم از عا صیان استه تو

مانده ام زیر بار عصیان پست
افتم از پاي اگر نه گیري دست

پوښتنه:- که یو چاته دغو دروشیانو بدني فائده کول او یا د یوې مریضۍ دوا یې وه نو خورك یې بېله کراهیته او بېله منع د دخول څخه د مسجد روادی او که څرنګه ؟

ځواب:- په حدیث صحیح کي راغلي دي ﴿ان کنتم لابد لکم اکلها فامیتوها طبخا﴾ که تاسي لره چاره نه وه د خورك څخه د دغو درو شیانو نو دوئ مړه کړئ په پخېدو سره، مراد له مرګه څخه ازاله د بد بویي د دغو شیانو چي پاخه یې کړي .

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا

یعنـي پـه محمـد ﷺ سره سواءً كان اخلاصاً او نفاقاً فدخل فيه المنافقون .

وَالَّذِينَ هَادُوا

اي دخلوا فی دين اليهودية

وَالنَّصَارَىٰ

اي الداخلين في دين النصارى

وَالصَّابِئِينَ

وهم قوم خرجوا من كل دين ويقال لهم الدهرية

مَنْ آمَنَ

یعني د دغو ډلو څخه

بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

یعنـي بمحمـد ﷺ بالقلب واللسـان یعنـي منـافقین نفـاق پرېـږدي او يهوديان دين د يهوديت پرېږدي چي دين منسوخ دی، او د عليه السلام سره په دين اسلام کي داخل سي، وهكذا النصارى ديـن منسوخ پرېږدي او اسلام تـه غـاړه کښېږدي، وهكـذا دهريين صـانع اکبـر اوسنی ديـن پرېږدي او پر ورځ د آخرت او جزاء هم ايمان راوړي، نو پر دې تفسير دا سوال نه وارديږي چي د مؤمنانو په باره کي ايمان ته ضرورت و چي ددوئ په حق کي هم خداي ﷻ وويل ﴿من آمن منهم آه﴾ وجه الدفع يې

داده چي په "ان الذين امنوا" كي خو منافقين هم داخل وه نو ددوئ په باره كي ﴿من آمن منهم﴾ اي آمنوا اخلاصاً ويتركوا النفاق" خداي ﷻ ووايه .

پوهـه:- چي صاحب الكشاف او صاحب د روح البيان د "العذين آمنوا" يوازي منافقين مراد كړي دي ولي چي معطوفات يې ټوله كفار دي .

فائده:- لفظ د يهود كه عربي وي نو مشتق دى د هاد په معنى د تاب نو دا نوم پر دوئ هغه وخت كښېښول سو چي دوئ تو به د عبادة العجل څخه وكښل، او كه دا عبراني لفظ وي او په عربي مستعمل سوى وي نو اصل يې يهودا وو چي مشر زوئ د يعقوب ؑ وو، نو ګويا دغه قوم د يعقوب ؑ د مشر زوئ په نامه مسمٰى سوي دي .

فائده:- نصارٰى جمع د نصران ده لكه ندامٰى جمع د ندمان ده، نو دې دلې ته چي نصارٰى وايي په دې سبب چي كومك د عيسٰى ؑ يې كړى وو، او بعض مفسران وايي چي دوئ د عيسٰى ؑ سره ملګري په يوه قرية كي وه چي د هغې نوم نصران وو نو په نامه د هغې قريې يې مسمٰى كړه سوه، بيضاوي رحمه الله وايي چي "ياء" په لفظ نصراني كي لپاره د نسبت نه ده بلكه لپاره د مبالغې ده لكه احمري چي عرب وشديد الحمرة سړي ته وايي .

پوهـه:- چي موږ چي نصارٰى جمع د نصران وبلله نو هغه سوال متوهم دفع سو چي نصارٰى خو به جمع د ناصر وي او فاعل خو پر فعالي نه جمع كيږي .

پوهـه:- چي موږ تفسير د "صابئين" په دهريانو سره وكړى هغه د ډيرو مفسرينو رحمه الله خوښ تفسير دى، او بيضاوي رحمه الله وايي چي

"صابئین" یو قوم دی په مابین کي د نصاری او یهودو یعني بعض احکام یې د دین د عیسیٰ علیه السلام څخه اخستی دی، او بعض احکام یې د دین موسیٰ څخه اخستي دي او مجموع یې خپل دین ګرځولی دی، او بعض وایي چي دوئ عبادت د ملکو کوي او بعض وایي چي دوئ عبدة الکواکب دی نو که لفظ عربي وي نو مشتق دی د صباء "بمعنی خرج" او یا د صبا څخه مشتق دی په معنا دمال "لانهم خرجوا ومالوا عن سائر الادیان الی دینهم الباطل قاله البیضاوي رحمة الله علیه.

درویش وایي:- چي دا تائید د اول تفسیر چي موږ په دهریانو سره وکړی کوي کما لایخفي.

مسئله:- "صابئین" چي په هره معنا وي ذبائح یې مردار دي او ددوي د ښځو سره نکاح هم نه ده روا کذا في روح البیان.

فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾

نو دوئ لره ثواب د دوئ دی یعني چي خدای جل جلاله د دوئ سره وعده کړې ده چي جنت او نعیم د جنت دي او هیڅ بېره نسته پردوئ او نه به دوئ غمجن وي په ورځ د اخرت.

پوښته:- چي خوف بېره د اینده شي څخه او غم پر تېر سوي شي وي، نو کفار په ورځ د قیامت هم د عذاب النار څخه بېرېږي او هم به غمجن وي چي موږ ولي ایمان نه راوړی پر خدای جل جلاله او پر نبي علیه السلام د خپلي زمانې او هغه مؤمنان چي په دنیا کي په عمل کي تقصیر او کوتاهي کړي وي هغه به پر تفییع العمر في اللهو والعب باندي غمجن وي.

پوښتنه:- چي کلمه د "من" موصوله او "آمن" صله ده، نو "من" مبتداء ده "فلهم اجرهم آه" يې خبر دی او ټوله جمله خبر د "ان" ده او د قانون نحوي سره سم چي موصول متضمن معنا لره د شرط وي کما في مانحن فیه په جزاء کي فاء راوړه کېږي .

سوال:- سیبویه چي د امام النحاة په سترګه علماء د عربیت ورته ګوري هغه دخول د فا په خبر کي د "ان الذین" روا نه بولي .

ځواب:- هو نقل صحیح دی لکن نورو امامانو د علم النحو د سیبویه دغه قول رد کړی دی په دې ایت سره .

﴿ان الذین فتنوا المؤمنین والمؤمنات ثم لم یتوبوا فلهم عذاب جهنم.الآیة﴾

درویش وایي:- چي حق القول بان فوق کل ذي علم علیم، افسوس پر حاسدانو د درویش چي په تصانیفو او حواشیو کي د درویش ګرځي چي یوه خبره غلطه په کښي پیداکړي نو د حسد سُرنا په خوله کي ونسي تاچي اعلان د غلطیا د درویش په کښي وکړي .

ای بې بخته حاسده عبید الله کله یا قولاً او یا تحریراً دا ویلي دي چي زه له خطا او سهوي او نسیان او غلطیا څخه معصوم یم بلکه عجبه لا دا ده چي مغلظ حاسدان نښه پوهېږي چي سهو دکاتب څخه صادره سوې وي هغه هم و درویش ته منسوبه وي ځکه په قرآن مبارك کي دغه عبارت سته، ﴿ ومن شر حاسد اذا حسد ﴾

پوښتنه:- ته د حاسدانو څخه همېشه شکایت کوي سبب یې څه دی ؟

ځواب:- زما په خپل ځان خوا نه ده بده ولي په حسد او غيبت کي ددوئ ماته ډېره فائده رسېږي، ولي چي ددوئ د افعال حسنه ثواب ماته رانقل کېږي زما پردوئ زړه سوځي چي ستاسي په حسد خو رب جل وعلا خپل نعمت د ما څخه نه اخلي البته زما په خپله ګناه سره که يو نعمت د ما څخه اخلي وابېخلي، اخر خو علماء ياست خلګو ته وعظ او نصيحت د حسد کوئ چي ګناه کبيره ده او خپله عمل نه په کوي، او دا تبليغ هم کوي چي غيبت او بهتان ګناه کبيره او په خپله عمل.نه په کوي

بيت

واعظان کين جلوه درمحراب ومنبر ميکند　　چون به خلوت ميروند آن کار دېر ميکند

او په دې هم ښه پوهېږې چي کاروان د تصنيف د درويش دکلو څخه روان دی ستاسي په غيبت نه راګرځي او دا مسئله به هم تاسي ليدلې وي چي په غيبت کي حق العبد سته هغه عبد يې په ورځ د قيامت غوښتونکی دی سعدي شيرازي څرنګه خوږ نصيحت کړی چي وايي

زبان آمد از بهر شکر وسپاس　　به غيبت نگر داندش حق شناس

گرر گاه قران وپند ست گوش　　به بهتا ن باطل شنيدن مکوش

دوچشم ازپي ضع باري نکوست　　زعيب برادر فرو گير ودوست

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾

او په ياد کړئ اې بني اسرائيلو د عصر نبوي ﷺ هغه جنايت ستاسي د نيکه ګانو د عصر د موسی عليه السلام چي موږ واخسته ټينګه وعده ستاسي څخه يعني ستاسي د اسلافو څخه چي تاسي به متابعت د موسی عليه السلام کوئ او عمل به په توراة کوئ.

ښوونه:- چي دا واقعه تر تیه د مخه وه چي فرعون غرق سو او دوئ سالم پاته سوه، او موږ پورته کړی سر بېره پرتاسي یعني ستاسي پر اسلافو طور.

ښوونه:- چي په رفعنا کي واو عاطفه دی لپاره د مطلق جمعي او یا واو حالي دی په تقدیر د "قد" کما هو القانون النحوي في وقوع الماضي حالاً، او د طور څخه مراد یا معین غر دی او بعض مفسران وايي چي طور په سرياني ژبه نفس غره ته وايي.

ښوونه:- چي نسبت د رفع الطور خداي ﷻ وځان ته وکړی په دې اعتبار چي امر په رفع الطور خداي ﷻ وو که څه هم رافع الطور ظاهراً جبرئیل علیه السلام وو، بغوي رحمه الله وايي چي څه وخت چي موسی علیه السلام ته توراة ورکړه سو او ده وبني اسرائیلوته وویل چي دا کتاب قبول کړئ او عمل په وکړئ په احکامو دده، دوئ چي د تورات احکام واورېده ډېر سخت احکام په کښې وه یعني ډېر داسي اعمال شاقه چي دوي به عادت نه ورسره درلودی په هغو مامور سوه، او ډېر داسي اعمال وه چي دوئ به محبت ورسره درلودی د هغو څخه نهي سوله نو بني اسرائیلو د قبوله څخه انکار وکړی، نو خداي ﷻ جبرئیل علیه السلام امر کړی چي یو غر له بېخه څخه پر راوه کاږه پر اندازه د قوم د موسیٰ علیه السلام چي فرسخ په فرسخ کي وه نو جبرئیل هم غر پر دوئ را پورته کړی او لکه سایوان پر سرو د دوئ، او ورته وه یې ویل که چیري توراة نه قبله وئ دا جبل دربانديي ایله کوم فسجدوا وقبلوا احکام التوراة باسرها" نو دا معنی ده ددې قول د خداي ﷻ "خذوا ما اتیناکم" یعني در واخلئ او قبول کړئ او عمل په وکړئ په هغه کتاب چي ما تاسي ته در واستاوه.

پوښتنه:- چي د "خذوا" سره "قلنا" محذوف دی لپاره د ربط د ماقبل سره کما هو القانون النحوي.

فائده:- پر یهودو چي یې غر را پورته کړی نو دوئ پر سجده سوله لکن سجده یې پر نیم مخ وه او په یوه سترګه یې غره ته کتله و هذه السجدة هي المعتاد لهم الی یومنا هذا، قوله بقوة یعني په کوشش تام سره او په همیشه توب سره قوله تعالی ﴿ وَاذْكُرُوْا مَافِيْهِ ﴾ یعني تاسي په یاد کي ساتئ او هېره وئ مه او درس یي هم کوي قوله تعالی "لعلکم تتقون"

پوښتنه:- چي چونکه ترجي حقیقةً پر خداي ﷻ محاله ده، او لعل لپاره د ترجي دی، نو له دې سببه بعض مفسرین رحمة الله علیه لعل په معنا د لام بولي او ترجمه د ایت داسي کوي "لکي تتقوا المعاصي" او بعض مفسران رح رجا او امید راجع وبني اسرائیلو ته بولي، او داسي تر جمه د ایت کوي "رجاء منکم ان تکونوا متقین" او څوك د متقین دا معنا کوي چي تاسي به د هلاکت في الدنیا څخه خلاص سي او د عذابه څخه د قیامت به هم خلاص سئ.

سوال:- پر بني اسرائیلوا باندي د طور راپورته کول خو اجبار د دوئ دی پر ایمان باندي او اجباري ایمان خونه دي صحیح ؟

ځواب:- چي جبر خو هغه دی چي سړی مسلوب الاختیار وګرځي نو دوئ په اختیار ایمان راوړي لکن د بېري دطور د نسکورېدو پر دوئ نو دا خو لکه کافر چي په جنګ کي د مسلمانانو ایمان راوړي په اختیار لکن د بېري د مرګ نو دې ته اکراه وایي چي معنا یې سلب الرضا ده نه سلب الاختیار او اجبار چي الجا یې هم بولي سلب د اختیار ته وایې کذا قال القفال رحمة الله علیه وکذا في حواشي البیضاوي رحمة الله علیه.

سؤال:- په قرآن کریم کي راغلي دي "لااکراه في الدين" او په بل ځای کي داسي راغلي دي "افانت تکره الناس حتی يکونوا مؤمنين .

ځواب:- روح البيان او سليمان جمل او نور ګنړ شمير مفسرين رح وايي چي دا ايتونه د مخه تر امر بالقتال د کافرانو سره نو په آياتو سره د امر بالحرب مع الكفار منسوخ دی .

عنايت الهي پر امت محمدي ﷺ د خداي جل سلطانه وعز برهانه دادی چي زموږ قرآن کريم يې په (۲۳) کاله زمانه کي د نبوت محمدي ﷺ تکميل کړی، او په کرار کرار يې موږ د عباداتو سره اموخته کړو او په تدريج يې د محرماتو څخه بېزاره کړو په دې تفسير کي به ان شاءالله العزيز په خپل ځای کي راسي چي په څونه ډېر تدريج پر موږ د مياشتي د روژې روژې فرض کړه سوې او په آخر کي راته وويل سوه "فمن شهد منکم الشهر فليصمه، او په څومره تدريج يې پر موږ شراب حرام کړه او په آخر کي يې وويل چي شراب رجس يعني مردار مشروب دی فاجتنبوه آه، وهکذا العبادات الاخر سوی الايمان والکفر اللهم لک الحمد علی احسانک مع الامة المرحومه .

ثُمَّ تَوَلَّيۡتُم مِّنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَۖ فَلَوۡلَا فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ وَرَحۡمَتُهُۥ لَكُنتُم مِّنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٦٤﴾

بيانو تاسي يعني ستاسي نيکه ګانو مخ واړاوه دوفا څخه له عهد او ميثاق مذکور پس له محکمه ميثاقه څخه نو که نه وای فضل دخداي ﷻ او رحمت د خداي ﷻ يعني چي مهلت يې درکړی او سمدلاسه يې عذاب درنه کړی نو به تاسي وای له خاسرينو څخه .

پوه سه:- چي خسران د تجارت دادی چي د سړي راس المال د تجارت هم د لاسه و وزي ګټه خو پرېږده.

درویش وایي:- چي تر " تولیتم آه" د مخه آیت یعني و "اذاخذنا میثاقکم آه" صریح دی په دې ګي چي اخذ المیثاق په رفع د جبل د اسلافو د یهودو په زمانه کي د موسی ﷺ وه، وصرح بذالک البغوي رحمة الله علیه حتی قال فلما راو ان لا مهرب قبلوا وسجدوا الخ، نو ددې عبارت څخه خو صراحةً دا معلومه سوه چي هغه اخذ المیثاق پای ته ورسېدی، او دغه رنګه درست آیت یعني "ولقد علمتم الذین اعتدوا آه" په باره کي د اسلافو د یهودیانو دی اذا علمت هذا نو دغه آیت "ثم تولیتم آه" هم په باره کي د اسلافو د یهودیانو دی، او په دې آیت کي چونکه لفظ د "ثم" د تراخي او لفظ د "من بعد ذالك آه" راغلی دی نو داسي معلومېږي چي دا تولي ددوئ وروسته تر "اخذ المیثاق برفع الجبل" د یهودیانو د اسلافو څخه پېښه سوې ده او مظهري هم د "تولیتم" ترجمه داسي کړې ده "اي اعرضتم عن الوفاء بالمیثاق" یعني په و "اذ اخذنا میثاقکم" کي ذکر سوه نو د هغې تولي معنا داده چي اسلافو د یهودیانو د عصر نبوي ﷺ په هغه امر د خدای ﷻ چي "خذوا و اذکروا" وفاء یې ونه کړه.

درویش وایي:- چي پر دغسي تفسیر کلام آلهي ټوله منتظم او متسق ګرځي یعني ټوله په باره کي د اسلافو د یهودو دي، نو هغه تفسیر چي مظهري کړی دی "ویمکن ان یراد ولولا فضل الله علیکم ببعثت النبي محمد ﷺ آه" ددې مقتضي دی چي مخاطب په "تولیتم" سره حاضرین د عصر نبوي ﷺ دي "فحنئذ ینفک النظم القرآني یعني قوله تعالی ثم تولیتم آه عن السابق والسیاق لان الکلام السابق یعني قوله واذ اخذنا

میثاقکم آه واللاحق یعني الذین اعتدوا آه کلاهما في شان اسلاف الیهود لا في شان الیهود الحاضرین في العصر النبوي ﷺ وقد اشار المظهري الی ضعف هذا التوجیه بایراده بقوله ویمکن ان یراد آه واورد بیضاوي رحمه الله هذا التوجیه مع الاول بقوله بتوفیقکم للتوبه او بمحمد ﷺ

او خفاجي رحمه الله په شرح کي د بیضاوي ددې دواړو توجیهو په زړه پوري مفصل بیان کړی دی، او صاحب د روح البیان رحمه الله صرف اوله معنا د آیت مذکوره کړې ده او دوهمي توجیه ته یې اشاره هم نه ده کړې او د "والله عنده علم کتابه العزیز" درویش خو شه چین د تفاسیرو بیان پوره درته وکړی.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ۝٦٥

پوهنه:- چي لام موطئه د قسم دی یعني قسم په خدای ﷻ دی چي تاسي اې معاصرینو د عصر نبوي ﷺ خبر یاست په هغو کسانو چي ستاسي اسلاف دي چي تجاوز یې کړی په تعظیم کي د یوم السبت.

فائده:- سبت په لغت کي قطع ته وایي یاپه دې سبب چي خدای ﷻ په دغه ورځ د شنبې قطعه د خلق السموات والارض کړې ده، او یاپه دې سبب چي یهودیانو ته د خدای ﷻ له خوا څخه امر سوی وو چي د دنیا کارونه به په دغه ورځ نه کوئ، او فقط او خاص د خدای ﷻ عبادت به کوي او بعض یهودو دا امر الهي نه کړی اجراء او په دغه ورځ یې ښکار د ماهیانو کاوه نو موږ په سبب د دغي جریمې ددوئ ودوئ ته وویل چي وګرځېږي بېزوګیان او د خدای ﷻ په دربار کي خوار او ترټلي.

سوال:- بیزو والی خو ددوئ په قدرة کي نه وو نو دوئ څرنګه په بیزو والي سره د خپلو ځانو مامور سوه ولي چي د امر تقاضا داده چي مامور به توان او قدرت پر ماموربه لري.

ځواب:- دا شرط په امر تکلیفي کي دی او دلته امر تکویني دی "وهو لایقتضي ذالك" قصه داده چي په زمانه کي د داوٗد علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام یوه قریه وه چي نوم يې ایله وه او د دریاب پر غاړه واقع وه نو دوئ یعني اهل ددې قریې چي یهود وه له ښکاره د ماهیانو ممنوع وه د شنبې په ورځ بلکه په عبادت د خداي ﷻ مامور وه نو د امتحان الهي سره سم چي ورځ به دشنبي سوه ماهیان د دریاب به په هیئت اجتماعي سره د دریاب غاړي ته راتڼدې سوه او پزي بې تر اوبو رایستلي وې او چي د شنبې ورځ به تېره سوه نو ماهیان به په اوبو کي سره متفرق سوه، نو شیطان ودوئ ته دا وسوسه په زړو کي ور واچول چي تاسي خو د ښکار څخه د ماهیانو یعني د نیولو څخه منع یاست، نو داسي وکړئ چي دریاب ته نژدې حوضونه جوړ کړئ او له دریابه لښتی وکاږئ د شنبې په ورځ دي هر سړی په یوه لرګي ماهیان د خپل حوض د لښتي پر خوا را پوري وهي وي او هغه به د لښتي څخه حوض ته ورځي چي مازدیګر سي د لښتي خوله دي په خاورو بندوي او دیکشنبې په ورځ دي هر سړی د خپله حوض څخه ماهیان بې تکلیفه ښکاره وي او دوئ هم ډېرو کسانو په دغه هیله د ماهیانو په ښکار لاس پوري کړی، نو اهل قریه درې حصې سوله یوه ډله خو هم دغه ښکاریان وه او بله ډله یې وه چي نه یې ښکار کاوه او نه یې ښکاریانو ته نصیحت کاوه، اومتدین علماء ددوئ په وعظ او تبلیغ د ښکاریانو یې خوله خلاصه کړه او دا بې ورته ویل چي دا عمل ستاسي عین ښکار دی دا کار مه کوئ، نو چونکه ښکاریانو یې په خوله

نه کول نو هغه متدین علماء د قریې څخه څندي بار سوه او نژدې وقریې
ته یې خیمې و درولې او دابې همېشه ورته ویل چي یو وخت عذاب الهي
پر تاسي راځي .

فائده:- دا قریه ایله په منځ کي د مدینې منورې او د شام وه پر غاړه
د قلزوم د دریاب او په دې قریه کي اویا زره کسه اوسېدل .

فائده:- څلوېښت کاله دوئ دا ښکار وکړی او چونکه عذاب الهي ژر
نه راتلی نو دوئ ورځ په ورځ دلاوره کېدل او متدین علماددوئ (١٢) زره
کسه وه .

فائده:- ددې قصې ذکر په قرآن مبارك کي او مخاطب کول د
معاصرینو د نبي ﷺ من الیهود څه حکمت د خداي ﷻ دی .

ځواب:- حکمت الهي تحذیر او بېرول د معاصرینو یهودیانو یعني
که تاسي پر علیه السلام ایمان نه راوړئ او په وعظ قرآني عمل نه وکړئ
نو امکان سته چي تاسي به هم په ورته عذاب د اسلافو ستاسي اخته سي
کما وقع مثل عقوبة اسلاف الیهود علی فرقتین منهم بني النفیر وبني
قریضة .

پوښتنه:- دا معاصرین ولي نه سوه مسخ لکه اسلاف ددوئ ؟

ځواب:- مسخ د ظاهر په برکت د علیه السلام د ټولو مسلمانانو
څخه پورته سوله لانه ﷺ رحمة للعالمین .

فائده:- قردة او خاسئین دواړه خبر د "کونوا" دي والمعنی کونوا
جامعین بین القردیة والخسیئة یعني ذلة او طرد تمام القصة .

چونکه منع کونکي علماء چي تعداد يې (۱۲) کسه وو د ايله ښخه ووتل نو د ورځي به دوئ کلي ته د ايلې راتله لپاره د خريد او فروخت د مايحتاج اليه، نو يوه ورځ چي دوئ کلي ته ورغله د ټولو کورو دروازې تړلي وې او هيڅ څوك په قريه کي نه وو، دوئ حيران سوه چي څه پېښه ده هره دروازه چي بې وټکول چا جواب نه ورکاوه.

پوښتنه:- چي د ظاهر سره موافق بيضاوي رحمة الله عليه او مظهري رحمة الله عليه دواړو په دې مقام کي له ظاهره د قرآن مبارك يوازي قردة يعني بيزوګيان ذکر کړي دي، اوروح البيان بيزوګيان او سرکوزان دواړه ذکر کړي دي او ډير اوږد بيان يې په دې ځاى کي کړى دى والله اعلم.

فائده:- د بعض خلګو خيال دادى چي د بيزوګيانو نسل هم ددغه وخت ښخه شروع سوى دى لکن دا ګمان غلط دى ولي چي مسخه سوى انسانان توالد او تناسل نسي درلودلاى بلکه د بيزوګيانو نسل له پخوا ښخه هم وو، او موجوده بيزوګياني پس له درې ورځو ټولي مړې سوې.

تنبيه:- هغه د واعظانو ډلي خو يقيناً ددې عذاب ښخه نجات پيداکړى او هغه د ښکاريانو ډله خو يقيناً تردې عذاب لاندي راغله، او دريمي ډلي چي ښکار يې نه کاوه، او نه يې ښکاريانو ته نصيحت کاوه محتمل پاته دي په يو حديث شريف کي داسي راغلي دي ﴿ان الله يعذب العامة بعمل الخاصة﴾ لکن په بل حديث مبارك کي راغلي دي چي څه وخت چي خبث او معاصي په خلګو کي ډېره سي يعني خاصةً بعض کسان چي هغه ددې معاصيو ښخه پاك وي لکن اهل عصيان ته تبليغ او نهي عن المنکر نه کوي نو که عذاب الهي نازل سي ټوله په هغه عذاب کي شامليږي "ثم يبعثون على نياتهم واعمالهم" يعني دنياوي عذاب به

عام وي، او اخروي عذاب به خاص وي په مرتكبينو سره د معاصيو وهو الظاهر والله اعلم با لصواب.

﴿فَجَعَلْنٰهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِيْنَ﴾ ⁽٦٦⁾

نو موږ وګرځوله دا مسخه او يا عذاب عبرت يعني څوك چي دغه واقعه واوري نو هغه منع سي د معصيت الهيه څخه نو د "نكال" اصل معنى منع ده ځكه د پښو و بند ته نكل وايي، لمنعه الشخص عن الحركة" او دا نكال عبرت دى هغو خلګو لره چي حاضر دي و يقريې ته د ايلې او هغو خلګو لره چي لري دي د ايلې څخه او يا معنا داده چي دغه عقوبت نِكال او عبرت دى د اهل قريې لپاره چي هغه دولس زره (۱۲۰۰۰) كسان واعظان وه د شا وخوا دقرية الايله لپاره، او يا معنا داده چي دغه عقوبت عبرت د معاصرينو ددوئ لپاره او د هغو كسانو لپاره چي وروسته تر دوئ پيدا كېږي، او يا عبرت د مابين يديها يعني تر دوئ لـه مخه تېر سوي وه، او د هغو كسانو لپاره چي تر دوئ وروسته نسل دى ولي چي دا واقعه په كتابو كي د اولنيو انبياء عليهم السلام راغلي وه او په كتابو كي د متاخرينو هم شهرت لري.

پوښتنه:- په نحو كي وايي چي كلمه د "من" د ذوي العقول لپاره او كلمه د "ما" د غير ذوي العقول لپاره ده، نو د مابين يديها وماخلفها څخه خو انسانان مراد دي، نو څرنګه تعبير ددوئ څخه په ماسره صحيح دي؟

ځواب:- اولاً چي تحقيق دادى چي كلمة د "من" كه څه هم خاصه په ذوي العقولو پوري ده لكن كلمه د "ما" عامه ده كما في قولـه تعالى

"والسماء ومابناها الایـة" وثانیها علی تقدیر التسلیم، چي تعبیر ددوئ ښخه په کلمه د"ما" لپاره د تحقیر او اهانت دی وههنا کلام دقیق في شروح البیضاوي ولصعو بة فهمه لایلیق ایراده ههنا او دا مسخه او عقوبت پند او نصیحت دی لپاره د تقوی دارو خلګو د امت محمدي ﷺ

بیت

پندګیر از مصائب دیګران
تانګیر ند د یګر ا ن زتو پند

نرود مرغ سوي دانه پراز
چو دیګر مرغ بینند اندر بند

پوهـه:- چي دا عقوبت جزاء ده د هغه چا چي قدر د احسان الهي نه وکړي او د منعم حقیقي جل جلاله د نعمت قدر ونه کړي او په حلم د خداي جل جلاله خطا وځي او معصیت ته دوام ورکړي.

فائده:- مسخ د ابدانو خو ددې امت ښخه پورته ده لکن مسخ القلوب اوس هم سته قالوا علامه مسخ القلوب درې شیان دي.

(۱) په عبات کي د خداي جل جلاله حلاوت او خوند نه محسوسه وي.

(۲) د ګناه ښخه نه ببرېږي.

(۳) او د مرګ ښخه د چا عبرت نه اخلي، او د عوف بن عبد الله رحمة الله علیه ښخه روایت دی چي اولیاء الله و به خلګو ته دا درې نصیحتونه کول.

(۱) من اصلح مابینه وبین الله اصلح الله مابینه وبین الناس.

(۲) ومن عمل آخرته کفاه الله امر دنیاه.

(۳) ومن اصلح سریرته اصلح الله علانیته.

وقال محمد بن علي الترمذي رحمه الله اولاً .

(۱) اصلاح د کوچنیانو په دیني مدرسو کي کېږي .

(۲) اصلاح د غلو او قطاع الطريق په بندي خانو سره کېږي .

(۳) اصلاح د ښځو د کور په اوسېدو سره کېږي .

(۴) اصلاح د سپين ږيرو په مسجدو سره کېږي يعني لزوم المساجد للجماعة في الصلوة الخمس

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً

پوهنه:- چي دا بل پېغور الهي دی وموجودينو ته د عصر نبوي ﷺ په بيان سره د يو جنايت چي ددوئ د اسلافو څخه پېښ سوی وو والمعنى په يادکړئ هغه خبره د موسی عليه السلام چي قوم ته يې وويل چي خدای جل جلاله تاسي امر کوي چي تاسي ذبح کړي يوه غوا يعني د جنس د بقر که نروي او که ښځه كذا قالوا .

پوهنه:- چي اول ددې قصې قوله تعالی دی ﴿وَإِذا قتلتم نفساً فادارئتم فيها﴾ كما سيئاتي وهذا باتفاق المفسرين رحمهم الله او سبب د تقديم د اخير د قصې پر اول باندي په اجماع د مفسرينو رحمهم الله دا دی چي دا اوسنی آيت مشتمل دی پر بله نوع د معاصيو او بدي څخه د اسلافو د بني اسرائيلو چي دوئ استهزاء او پسخند په دغه امر الهي په ذبح د بقرې واهه كما سيئاتي، او چابك يې امتثال د دغه امر الهي ونه کړی بلکه ډېر او اوږده سوالونه يې د موسی عليه السلام څخه وکړه اصل قصه د روح البيان او مظهري د تفسير سره موافق دا وه چي په بني اسرائيلو کي يو غني

سړی چي نوم یې عامل و او د دې غني د اکازوئ یا زامن وه اودې سړي
بل وارث نه درلو دی بېله دغه ابن العم نو چونکه د اکازوي یې ومرګ ته
د هغه غني ډېر انتظار وکړی خو هغه په خدايي مرګ نه مړ کېدی نو د
اکازوي پر ور ولاړ سو هغه غني یې مړکړی تاچي دی یې میراث یوسي او
بیایې د شپې له مخه یو وړی د یو بل کلي پر شاوخوا یې وغورځاوه
سحار چي د هغې قریې خلګو مړی ولیدی او د اکا زوي قاتل یې په خبر
کړی، نو دعوه د قتل یې پر هغه کلي والو وکړه موسی عليه السلام چي کلي وال
راوغوښتل هغو د قتل څخه انکار وکړی، نو موسی عليه السلام ته یې وویل ته و
خدای جل جلاله ته خواست وکړه چي ددې مقتول قاتل معلوم کړي موسی عليه السلام
چي درخواست وکړی نو خدای جل جلاله ورته وویل چي ته دوئ ته ووایه ان
تذبحوا بقرة آه .

درویش وايي:- چي دا شان نزول اقرب دی و حق ته تر هغه شان
نزول چي بیضاوي رحمه الله بیان کړی حیث قال کان فیهم شیخ موسر فقتل
ابنه بنو اخیه طمعا في میراثه آه ولي چي په دې شان نزول کي طمع د
میراث د شیخ ژر نسته، ولي شیخ خو ژوندی دی هلته به دوئ ته میراث
رسېږي چي شیخ مړسي نو د شیخ د مرګ درك و دوئ ته څه معلومېدی .

قَالُوٓا اَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا ؕ

دوئ و موسی عليه السلام ته وویل چي ته په موږ پسخند وهې یعني موږ د
مړي د قاتل پوښتنه کوو او ته راته وايي چي غویی ذبح کړئ .

پوښته:- چي هزو خو مصدر دی نو حمل یې یا مبالغةً دی لکه "زَیدٌ
عدلٌ" چي مجاز في النسبة یې بولي، او یا مصدر په معنی د مفعول دی
اي مهزوء بنا چي مجاز في الطرف یې بولي او یامضاف ورسره محذوف

دی اي اهل هزء چي مجاز بالحذف يې بولي والاول اولي لاشتماله على المبالغة كما تقرر في علم البيان

پوښته:- چي "قالوا" جمله مستانفه ده او استيناف بياني دی كانه قيل فماذا فعلو في جواب الامر الالهي هل تسارعوا الى الامتثال املا وحاصل الحواب انهم لـم يتسارعوا بل اشتغلوا بمالايعني من الاسئلة

قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٦٧﴾

موسى عليه السلام ورته وويل چي زه پناه په خدای جل جلاله غواړم چي زه به د جاهلانو د جملې څخه ځان ګرځوم ولي چي په ځای كي د جواب شرعي استهزاء كول د جاهلانو كار دی .

پوښتنه:- دوئ خو موسى عليه السلام ته وويل چي ته په موږ پسخند وهې نو موافق د دوئ د سوال خو دا وو چي يا پسخند نه وهم نو ولي موسى عليه السلام ورته وويل اعوذ بالله آه ؟

ځواب:- په علم معاني كي وايي چي دا جواب دی سره د دليله يعني د استهزاء په ځای كي د جواب جهل ورسره لازم دی، او لازم په ما كي نسته يعني جهل نو ملزوم هم په ماكي نسته يعني الاستهزاء، ويقال لمثل هذا الجواب : الجواب على الطريق البرهاني في مصطلح علم المعاني .

پوښته:- چي صاحب د روح البيان او مظهري رحمه الله دواړه وايي چي څه وخت چي بني اسرائيلو ته دا معلومه سوه چي ذبح د بقرې د خدای جل جلاله د خوا عزم او جدي دی او د دوئ د عقولو څخه د اډيره بعيده معلومېدل چي د بقرې مذبوح چي په يوه جزء سره مړی دي ژوندی سي او خپل قاتل به وښائي او د خدای جل جلاله لـه قدرت عظيمه څخه غافله وه او د دوئ لـه

غايت حماقت څخه د اخيال وو چي داسي غوا به نو يو بل ډول غوا وي نو څکه يې په طلب کي د وصف د هغې سوالات شروع کړه کما سيئاتي، په حديث شريف کي چي روايت يې عكرمة ﷺ مرسلاً كړى دى راغلي دي چي رسول الله ﷺ وويل لو ذبحوا اي بقرة ارادوا لاجزئتهم ولكنهم شددوا على انفسهم فشدد الله عليهم.

درويش وايي:- چي د خداى ﷻ د اوامرو پلټنه نه ده پكار بلكه بېله چون او چرا و اوامرو ته د خداي ﷻ دي لبيك وويل سي بلاتوقف.

حكمت الهي: اكثر مفسرين رحمهم الله وايي چي په بني اسرائيلو كي يو صالح د خداي ﷻ دوست سړى وو او يو زوي يې كوچنى درلو دى او يوه ګستره ياګلګى يې درلوده نو ځنګله ته يې ورووستل او خداى ﷻ ته يې مناجات وكړى چي زه دا ګستره وتاته امانت دركوم زما د زوئ لپاره چي لو سي، او ماينه يې په دې خبره كړه چي كه زه مړسوم او زما زوئ لوى سو او تاسي ضرورت د نفقې درلودى نو فلاني ځنګله ته دي ورسي او داسي خواست دي وكړي ياالٰه ابراهيم ﷺ واسمعيل ﷺ واسحاق ﷺ رد علي امانة ابي، خير صالح سړى وفات سو او زوئ چې لوي سو ډېر صالح او د مور ډېر اطاعت او عزت يې كاوه او ګستره په ځنګله كي لو سوله او د هرچا څخه به ځغاسته او چا يې قدرت پر نيولو نه درلو دى او هيڅ د ځنګله ليوانو او پړانګانو وغيره كار نه په درلو دى لانها امانة عند الله ﷻ او په رنګ تكه ژړه وه چي خلګو به مذهبة بلل لان لونها كلون الذهب الاصفر، او دا ځوان به شپه درې حصې ګرځوله نو يوه دريمه بې د خداى ﷻ عبادت كاوه اويوه دريمه بې خوب كاوه او يوه دريمه به د مور وسر ته ناست وو چي نه بايده مورته يو ضرورت پېښ نسي، او دې ځوان به د ورځي بوټي ټولوله او په شابې بازارته راوړه په هر مبلغ چي بې خرڅ

کړه درېمه د هغه مبلغ بې په رضاء د خدای ﷻ خیرات کړه اویوه درېمه بې د مور او خپل د ځان لپاره ډوډۍ وغیره په رانیوله اویوه درېمه بې مورته ورکړه بالاخیر مور ورته وویل چي زویه دا لرګي او بوټي پرتاډېر تکلیف دی او ستا پلار په وخت د مرګ ماته داسي وصیت وکړي چي هر وخت چي زمازویٔ ځوان سو او تاسي محتاجه سواست نو مایوه ګستره چي په فلاني ځنګله کي ده ما و خدای ﷻ ته امانت ورکړې ده نودي دی هغه ځنګله ته ورسي هغه مخنی خواست دي وکړي، نو مور و زویٔ ته وویل چي ته هغه ځنګله ته ورسه او خواست وکړه که ګستره در لره راغله نو تر غاړي يې ونه سه او کورته يې را وله نو بیابې خرڅه کړو خپله ګزاره به په کوو، ځوان چي ځنګله ته ورغلی او خواست يې لکه چي د مخه ذکر سو وکړی ځوان ته ګستره په ځغاسته راغله ځوان ترغاړه ونیوله د کور پر خوایې روان کړه نو ګستري خبري ورسره وکړې په قدرت د خدای ﷻ او ورته وه يې ویله چي ای ځوانه چي د مور فرمان برداره يې فرما سپور سه دا به و تاته اساني وي د پښوتر تګ ځوان ورته وویل چي ماته مور د سپرتیا امر نه دی راکړی بلکه وې ویل چي تر غاړه يې و نسه نو ګستري ورته و ویل که ته پر ماسپور سوی وای بیابه دي پر ما قدرت نه وای پیداکړی ابداً، او هغي ورته وویل که تاغره ته امر ورکړی وای چي د بیخه و خېژه او زما سره روان سه غر به درسره روان سوی وای، لبرك لامك" نو ځوان ګستره مورته را وستله ماښام مور ورته وویل چي زویه ته فقیر يې او د ورځي بوټي په شا را وړې او د شپې د خدای ﷻ عبادت ډېرګران تاته تمامېږي نوصبا دا غوا بازار ته بوزه او خرڅ يې کړه ځوان ورته وویل چي په څویې خرڅ کړم مور ورته و ویل چي د ښې غوا قیمت درې دینار دی نوتې هم په درې دیناره که يې مشتري پیدا سو خرڅه کړه

لکن موروړته و ویل که د درې دینار مشتري پیداهم سو یو وار به زما سره مشوره کوې، ځوان صبا غوا ګنج ته د غواوو یعني د غواوو د خرڅېدو ځای ته وروستل، نو خدای ﷻ یوه ملکه په رنګ د سړي ګنج ته ور واستوله چي د ځوان امتحان وکي د مور په اطاعت کي، وان کان الله به خبیراً او د دې لپاره چي خلګو ته خپل قدرت او د مور د اطاعت قدر وښیي نو ملکي و ځوان ته و ویل چي غوا دي په څو ده! ځوان ورته وویل چي په درې دیناره ملکي درې دینار پر را وکښل او وې ویله چي واخله دا غوا زماده ځوان ورته و ویل چي د مور سره یوار مشوره کوم ملکي ورته وویل چي د مور مشوره پرېږده زه به شپږ دیناره درکړم، ځوان ورته و ویل چي که په تول د غوادینارونه ته راکړې د مور بې مشورې بې درباندي خرڅه نه کړم، ملکي ورته و ویل چي ښه دی د مور سره دي ما ښام مشوره وکړه صبا زه بیا راځم او په شپږ دیناره به یې درڅخه رانسم ځوان غوا بیرته را وستل او مور ته یې د خریدار قصه وکړه مور یې ورته و ویل چي نو دي ولي نه پر خرڅول ځوان ورته و ویل خوتا و ویل چي زماسره به مشوره کوې، لکن ځوان ورته و ویل چي هغه سړي وعده وکړه د بیا چي صبا راځي او په شپږ دیناره یې رانسي مور یې ورته و ویل چي پرخرڅ یې کړه لکن که دي خرڅوله زماسره به یو وار مشوره کوې ځوان چي صبا غوا ګنج ته ور وستله هغه سړی بیا ورته راغلی ورته وېویله چي د مورسره دي مشوره وکړه هغه ځوان ورته و ویل هو لکن مور راته و ویل چي په وخت کي د خرڅولو به بیا هم زما سره مشوره کوې مشتري ورته و ویل چي د مور تر مشورې تېر سه زه به (١٢) دینارددرکړم ځوان هغه مخنی ځواب ورته و وایه نویې غوا بېرته کورته راوستله او مشتري و ویل چي صبا بیا راځم غوا په (١٢) دیناره زماده ځوان چي کورته راغلی او د

دولس (۱۲) دينارو قصه يې مور ته وکړه موريې ورته و ويل چي زويه دا انسان نه دی بلکه ملکه ده په صورت کي د انسان چي خدای ﷻ ستا امتحان کوي، نو صبا چي ورغلې هغه سړي ته و وايه چي مور ستا سره مشوره کوو چي مور دا غوا خرڅه کړو اوکه نه صبا چي ځوان ورغلی نو هغه سړي ته يې د مشورې خبره وکړه نو ملکي ورته و ويل چي ولاړ سه مورته دي ووايه چي غوامه خرڅوه ولي چي موسیٰ بن عمران ﷺ يې ستا څخه رانيسي د يوه قتيل د قاتل د معلومولو لپاره نو که مو خرڅوله ورته و واياست چي مور دا غوا په دونه قيمت درکوو چي پوست بې د دينارو را ډکوې، اخر الامر چي بني اسرائيلو پلټني ډېري ډېري شروع کړې خدای ﷻ په جواب جواب سره غوا د ځوان او مور پر غواټپه او حصرکړه او بيا مجبوراً هغه غوا په قيمت مذکوره بني اسرائيلو رانيوله **كما سيئاتي بيانه في الايات التاليه** .

درويش وايي:- چي په دې حکايت کي ډېر عبرت او نصائح سته .

(۱) د شيخ صالح توکل پرخدای ﷻ .

(۲) د خدای ﷻ رحم پرخپلو دوستانو .

(۳) بايدامانت د چا نسي ضائع ولي چي خدای ﷻ د شيخ صالح امانت نه کړی ضائع .

(۴) د مور بر او اطاعت د مور برکتونه .

(۵) د امر الهي پلټنه او چون و چرا په کنبي ويل سبب د دوني لوي مصيبت ګرځي لکه په مذکوره قصه کي چي بني اسرائيلو ته پېښ سو

(۶) د ناحقه وژلو د چا بد عواقب .

درويش وايي:- چي بعض جاهلان چونکه په مذکوره قصه کي د غوا خبري د ځوان صالح سره راغلې نو دا قصه موضوعي او بې بنياده

بولي لکن د حیوان خبري د انسان سره په صحیح حدیثو سره ثابتي دي چنانچه په صحیح حدیث کي چي روایت یې امام بخاري رحمة الله علیه او امام مسلم رحمة الله علیه او نورو محدثانو رح کړی دی، دا سي راغلي دي چي آنحضرت ﷺ یوه ورځ په خپلو خبروکي و ویل چي یو سړی وو چي غویی یې لپاره د یوي یعني قلبه کشي لپاره را رهي کړی وٴ، نو پر سپور سو غویي ورته و ویله چي زه خدای جل جلاله د حراصت یعني یوي لپاره پیدا کړی یم نه د سپرتیا لپاره، صحابه کرامو رضي الله عنهم و ویل "سبحان الله بقرة تکلمت" علیه السلام ورته و ویل "انا اومن به وابو بکر رضي الله عنه وعمر رضي الله عنه" راوي د حدیث وایي چي ابوبکر رضي الله عنه او عمر رضي الله عنه په دغه مجلس کي حاضر وه، او دغه رنګه په بخاري او مسلم کي راغلي دي یوه لیوه او شرمښ د شپانه سره خبري وکړې، حاصل دا چي خبري کول په قدرت الٰهي پوري اړه لري نه په لویه ژبه سره اونه په نری ژبه پوري، بلکه حیوانات خو پرېږده جمادات هم په قدرت د رب جل وعلا خبري کولای سي و قد ورد في الحدیث الصحیح انه ﷺ قال اني لاعرف الحجر الذي یسلم علی حین جاورت الحراء اوکما قال

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ ۚ

بني اسرائیلو وموسیٰ علیه السلام ته و ویل چي ته خواست وکړه و رب ته ستا چي موږ ته بیان کړي چي څه شی ده هغه غوا چي مړی په ژوندی کېږي بیضاوي او مظهري او صاحب د روح البیان بلکه اکثره مفسران رحمهم الله تعالی د "ماهي" معنا دا سي کوي "ما مایتها و صفتها" وروسته وایي چي حق د سوال دا وو چي دوئ دا سي ویلي وای ﴿اي بقرة هي او کیف هي لان السوال عن الحال والصفة یکون باحد هذین اللفظین یعني اي

شيئ او کيف﴾ ولي چي اهل معقول په متفقه توګه وايي چي کلمه د ماسوال دجنس څخه دشي وي غالباً، او جنس د بقرې خو دوئ ته معلوم و

پوښتنه:- نو دوئ ولي سوال په "ماهي" سره وکړی ؟

ځواب:- چونکه دوئ د مړي ژوندي کيدل او قاتل ښوول په مطلق هر فرد چي د جنس د بقر وي بعيد او غير ممکن باله او د دوئ دا زعم او ګمان وو چي دا بقره د نورو بقراتو څخه بون بعيد لري حتی لکه دا غوا به د جنس د بقراتو څخه نه وي بلکه لکه جنس آخر چي وي نو ځکه دوئ دا غوا داسي فرض کړه چي موږ يې ګويا جنس نه پيژنو نو ځکه يې سوال په "ماهي" سره وکړی .

الاعراب:- کلمه د "ما" مبتداء ده او کلمه د "هي" خبر دی او دا جمله منصوب محلاً مفعول د "يبين" ده يعني "يبين لنا" جواب هذا السوال او تولہ جمله جواب د امر يعني "ادعو" ده او په حيز کي د جزم ده .روح البيان

قَالَ اِنَّهٗ يَقُوْلُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا فَارِضٌ وَّلَا بِكْرٌ عَوَانٌۢ بَيْنَ ذٰلِكَ فَافْعَلُوْا مَا تُؤْمَرُوْنَ ﴿٦٨﴾

موسیٰ و ويل چي شان دا دی چي خدای ﷻ وايي چي دغه بقره مامور بذبحها نه به زړه وي سالخورده اونه به داسي ځوانه وي چي تر اوسه لنګه سوې نه وي او په منځ کي د دغو دوو سنو کلو به وي او تاسي په امر کړه سوي ياست چي ذبح د بقرې ده، نو امر په معنا د مامور دی.

پوښتنه:- چي عوان هغه حيوان ته وايي چي څو واره لنګه سوې وي كذافي المظهري، لکن درويش وايي چي ددې تطبيق پر غوا د يتيم د

صالح متوکل ډېر مشکل دی فتفکر في القضیة المذکورة من قبل .

فائده:- حروف د بکر د اولیت لپاره دی ومنه البکرة بضم الباء بمعنی اول الصبح و الباکورة په معنا د اولي مېوې .

فائده:- چونکه "ذالك" اشاره ده و "فارض" او "بکر" ته په تاویل د مذکور نو لـه دې سببه اضافت د "بین" و "ذالك" ته روا سو، او هغه سوال نه واردېږي چي د "بین" لفظ خو متعدد شي ته مضاف کېږي او "ذالك" خو مفرد دی .

فائده:- بیضاوي او مظهري او اسمعیل الحقي رحمة الله علیه وایي چي دلته یو سوال پیداکېږي چي د راجع کولو څخه د ضمیرمعلومېږي چي د اول الامر څخه مراد د رب جل وعلا شانه هغه بقره معینه د صالح سړي د زوئ او د مایني وه نو به څوك دا سوال کوي چي دلته خو تاخیر د جواب او بیان تر وخت د خطاب اول لازمېږي .

ځواب:- دا دی چي تاخیر د بیان تر وخت د خطاب جائز دی مګر تروخت دحاجت تاخیر ناجائز دی لکن اکثر حنفیان رح او بعض شافعیان رح وایي چي تاخیر او ځنډول د بیان تر وخت د خطاب هم ناجائز دی، نو دوئ وایي چي د اول الامر څخه مراد د بقرې څخه مطلق ده لکن د دوي په سوالو سره هغه مخصوص وګرځېدله کما مر في الحدیث النبوي ﷺ لَو ذَبَحُوا اَيَّةُ البَقَرة ارادوا لاَجْزِئَتِهِم آه" لکن پر دې تقدیر نسخ د حکم الهي قبل الفعل لازمېږي .

ځواب:- چي نسخه قبل الفعل خو روا ده لکه په لیلة المعراج کي چي پر علیه السلام پنځوس لمنځونه فرض سوه او قبل العمل وه پنځه ته

منسوخ سوه كما في حديث البخاري رحمه الله وغيره من الحديث الطويل في قصة المعراج النبوي ﷺ .

پوښتنه:- تخصيص د مطلق ولې نسخه ده ؟

ځواب:- تخصيص وتقيد چې تر مطلق وروسته وي د هغه مطلق د اطلاق ناسخ دی او كه چېري قيد وروسته نه ؤ بلكه متصل ؤ هغه ته نسخه نه وايي بلكه تخصيص يې بولي لكه په كفارة اليمين كې پر قرائت د جماهيرو داسې راغلې دی "فصيام ثلاثة ايام" او په قرائت كې د ابن مسعود رضي الله عنه داسې راغلي دي "فصيام ثلاثة ايام متتابعات" نو دا نخسه نه ده بلكه دې ته تخصيص وايي .

پوښتنه:- چې اطلاق او تقييد كه په دوو واقعو كې وي نو مقيد پر مطلق نه حمل كېږي كما حمله الشافعيه رحمه الله بل يجري المطلق على اطلاقه والمقيد على تقييده قال تعالى في حكم كفارة الظهار فتحرير رقبة وفي كفارة القتل الخطا فتحر ير رقبة مؤمنة كذا في نور الانوار وغيره من الكتب الاصول .

تبصره:- په پښتنو كې بلكه په ډېرو نورو قومو كې هم دا مشهوره ده چې بقره د بني اسرائيلو غوا وه يعني " تاء" د بقرة لپاره د تانيث ده او د اخفش د قول څخه چې مظهري هم رانقل كړی دی كما مر هم دغه تصريحاً معلومېږي او بناءً على هذا د درويش په بعض ځايوكې په گستره تفسير كړی دی او په بعض ځايوكې په غوا لكن د ورستني آيت څخه يعني تثير الارض ولاتسقي الحرث آه دا فهمېږي چې په بقره كې كلمه د تا لپاره د وحدت ده او دا مذبوح غويی وو ولې چې د مځكې قلبه كشي چې په پښتو يې يوې بولي او د اوبو را كښل د څاه څخه

عادت غالباً په نرو غویو سره خلک کوي په غواووسره یې نه کوي نو
ځکه بعض مفسران رح تفسیر د "ان تذبحوا بقرة" داسي کوي "اي بواحد
من جنس البقر .

سوال:- که دا بقرة غویی وای نو ضمائر د موئنث ولي په ټوله قصه
کي ورته راجع کیدله ؟

ځواب:- که کلمه د "تاء" لپاره د وحدت وي او دا بقرة نر غویی او
جوانه هم وي نو تانیث لفظي خو ورسره دی نو په اعتبار د تانیث لفظي
ضمیر د موئنث ورته راجع کیږي مثلاً په " تمرة " کي تاء د وحدت لپاره
بالاتفاق ده لکن ضمیر د مونث ورته راجع کیږي البته ارجاع د ضمیر
مذکر په اعتبار د معنا جنسي هم ورته صحیح دی .

درویش وایي:- چي امام ابو منصور الماتریدي رحمة الله علیه وایي چي په
آیت مذکور یعني تثیر الارض آه، کي دا معلومیږي چي دا بقرة د بني
اسرائیلو غویی وو په هغه دلیل چي اثارة الارض وسقی الحرث من عمل
الثیران یعني د نرو غویو کار وُ، **کما قلت آنفاً وقال ذلک الامام** رحمة الله علیه **في
ارجاع الضمائر المونثة الیها هي مبنیة علی التانیث اللفظي کما مر آنفاً
ومثل لـه ذلک الامام** رحمة الله علیه **بقوله تعالی وقالت طائفة** .

درویش وایي:- چي نهایت توجیه د قول مشهور دا ده چي د هغه
زماني خلګو په سبب د مسکنت او فقر په غواوو هم یوې او قلبه کشي او
سقی الحرث کوله "و الی المشهور ذهب الامام ابو یوسف رحمة الله علیه و حقیقة
العلم عندالله العزیز العلیم .

دروښ وايي:- چي شايد مطالعه کونکي د دې تفسير به دونه تحقيق په بقرة د بني اسرائيلو په نورو تفاسيرو کي نه کي مطالعه والله الموفق .

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا لَوْنُهَا ۚ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴿٦٩﴾

بني اسرائيلو و ويل چي ته خواست ستا وخداى ﷻ ته وکړه چي موږ ته دي بيان وکړي چي د دې غوا به رنګ څرنګه وي، نو موسٰى عليه السلام ورته وويل چي شان دا دى خداى ﷻ وايي چي دا غوا به ژړه وي او صاف ژړ رنګ بې وي چي و دې ته کتل به خوشحالي او خوند پيداکوي په زړو کي د کتونکو .

پوښته:- چي "فاقع" تاکيد دى د صفرة او "فاقع لونها" مبتداء او خبر دى، او جمله صفت د بقرة وماقيل ان فاقع مرفوع على الفاعلية فليس بشئي، ابن عباس رضي الله عنه وايي چي شديد الصفرة به وي، او حسن البصري رحمه الله عليه الصفراء السوداء قال المظهري وليس بشيئ ولي چي فقوع خالص والي ته ژړ والى وايي نوځکه تاکيد د صفرة واقع کېږي كما يقال اصفر فاقع او سواد تاکيد د حلوك دى كما يقال اسود حالك او د سور والي په تاکيد کي احمر قاني ويل کېږي، او د شين والي په تاکيد کي اخضر ناضر ويل کېږي له ټولو دغو تاکيداتو څخه مقصود مبالغه په هغه رنګ کي وما في روح البيان چي داسي به ژړه وي چي ښکر او ښو نګري بې هم ژړ وي فاغراق لا مبالغة فافهم .

فائده:- د حضرت علي ﷺ څخه روایت دی چي د ژړ رنګ بوټونه په پښو کول خوشحالي ډېره وی ﴿لقوله تعالی تسر الناظرین﴾ او ابن زبیر ﷺ او محمد بن کثیر رحمة الله علیه منع کړي له تورو چوټو څخه ولي چي لابس ته یي غم پیدا کېږي او د تاریخ په پاڼو کي راغلي دي چي د فرعون موزې سرې وې، او دده د وزیر هامان موزې د اوسپني وې او توري موزې یا بوټونه د علماوو دي او په صحیح روایت سره ثابته ده چي د علیه السلام موزې توري وې

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَٰبَهَ عَلَيْنَا

بني اسرائیلو وموسیٰ علیه السلام ته و ویل چي ته خواست وکړه زموږ د رب څخه ستا چي موږته دي بیان کړي د دغي غوا به څه حال او صفت وي ولي دغه بقره چي موصوفه په عوان او صفرة سره وي ډېري دي نو پر موږ مشتبه ده چي کومه غوا ذبح کړو.

سوال:- دا پوښتنه خو دوئ اول وار وکړه نو بیا په راګرځولو کي څه فائده سته؟

ځواب:- هو سوال اول خو دی لکن په را ګرځولو کي غرض مزید توضیح د بقرة مامور بالذبح دی، او دا قول د دوئ ان البقر آه عذر دی د دوئ له خوا په راګرځولو کي د اول سوال.

فائده:- په هیڅ لفظ قرآني کي دونه ډېر قراءت نه دي راغلي لکه په لفظ کي د بقرة او تشابه، په دې ځای کي په یوه قرائت کي الباقر راغلی دی و هو اسم لجماعة البقر، او په بل قرائت کي الاباقر راغلی دی او په

بل قرائت کي بواقر راغلی دی و کلاهما جمعا بقر، او په بل قرائت کي يتشابه او په بل کي تتشابه بالتذکير والتانيث نو تذکير يې په اعتبار د لفظ د بقر دی او تانيث يې په اعتبار د معنا جنسي دی ولي چي د اسم جنس تذکير او تانيث دواړه روا دي نحو نخل منقعر والنخل باسقات کما في القرآن المجيد او بل قرائت تَشَّابَه بادغام التاء في الشين او په بل قرائت کي تشابه راغلی دی چي يوه تا يې ځندي حذف کړې ده او په بل قرائت کي تشابهت مخفف راغلی دی، او په بل قرائت کي تشابهت مشدد راغلی دی او په بل قرائت کي متشابه راغلی دی او په بل قرائت کي متشا بهت راغلی دی، او په بل قرائت کي مشتبهة راغلی دی او په بل قرائت کي متشبه فتامل في صيغها وابوابها وتذکيرها وتانيثها وفعليتها واسميتها او ارجع الی کتب القراءٰت .

وَاِنَّآ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ لَمُهْتَدُوْنَ۝

او موږ به که اراده د خدای ﷻ وه لار به پيدا کړو يعني و ذبح ته د هغي غوا او يا وقاتل ته د مقتول، روی البغوي رحمه الله عن ابي هريرة رضي الله عنه ﴿قال قال رسول الله ﷺ لولم يستثنوا لما بينت لهم اخر الابد﴾ يعني که دوئ ان شاء الله نه وای ويلې دوئ ته به تعيين د غوا نه وای سوی تر اخر د ابد

قَالَ اِنَّهٗ يَقُوْلُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا ذَلُوْلٌ تُثِيْرُ الْاَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَّاشِيَةَ فِيْهَا

موسی عليه السلام وويل چي خدای ﷻ وايي چي دا به داسي غوا وي او يا به دا سي غويی وي علی التفسيرين المذکورين چي نه به خواره سوې

وي يعني ډنګره سوې به نه وي چي قلبه کشي کوي په مځکه يعني د
ذراعت لپاره او نه به د کښت لپاره اوبه په راخيژي .

ښوده سه:- چي کلمه د لاثاني زائده ده او دواړه فعله صفت موضحه
د ذلول دي والحاصل لا ذلول مثيرة و ساقية او نه به وي ددې غوا يا
غوايي رنګ مخالف د رنګ څخه د پوست د دي.

ښوده سه:- چي شية مصدر دی پر وزن دعدة و تصريفه وشي يشي
وشيا وشية فهو واش اذا اختلف بلونه لون مخالف .

قَالُوا الْـٰٔنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ

بني اسرائيلو و ويل چي اوس راتګ وکړی په حقيقت حال د بقره او
ټوله بيان د حال د بقره .

ښوده سه:- چي مراد د حق څخه ضد د باطل نه دی يعني هغه د مخه
بيانات باطل وه لان هذا کفر .

فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾

ښوده سه:- چي پس لـه دې قوله د بني اسرائيلو "الئن جئت آه" دستي
عمل د ذبح د بقرې نه دی سوی بلکه تقدير دکلام داسي دی "فطلبوها
بکمال اوصافها فلم يجدوها الامع الفتى فاشتروها بملا سکها ذهبا
فذبحوها" نو يې حلاله کړه بقره اود وئ يعني بني اسرائيل ودې ته نژدې
سوي نه وه چي دا کار دي وکړي يعني بقره خو يې ذبح کړه لکن قبلاً ودې
ته نژدې نه وه چي ذبح دې کړي .

پوهنه:- چي جمله "وما كادوا آه" حال دی د ضمير څخه د "ذبحوا آه" روح البيان نقل کړی دی د يو چا څخه چي د ابتداء څخه د امر الهي د ذبح تر وخت پوري د ذبح څلوېښت کاله تېر سوه و هذا بعيد جداً عقلاً و نقلاً كما لايخفى .

پوهنه:- سبب د "ماكادوا يفعلون" يا خو تطويل او کثرت د سوالو د دوئ وو او يا سبب ګران والی او ثقل د ثمن د بقرې وو او يا له سببه د ظهور د قاتل د رسوايي څخه بېريدل و هذا الوجه انما يصح اذا كان طرح بنو اسرائيل المقتول عند قرية من غير اليهود و دعوا القتل على اهل القرية فتامل .

وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادّٰرَءْتُمْ فِيهَا ۖ وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾

هذا اول القصة يعني په ياد کړئ هغه وخت چي تاسي وواژه يو سړی

پوهنه:- خطاب د جمع که څه هم قاتلان دوه کسه وه په سبب د وجود د قتل په دوئ کي يعني اسناد يې مجاز دی حيث اسند الى الكل ماصدر عن البعض كما يقولون بنو فلان قتلوا مع ان القاتل منهم واحد، نو تاسي هر چا دفع د خپل ځانه کوله او مړی مو پر بل تاوانه وه نو اصل معنا د "درء" دفع ده او حاصل د معنا يې اختصام دی .

پوهنه چي اصل "ادارئتم تدارئتم" نو يې تاپه دال کي مدغمه کړه لقرب المخرج چونکه ابتداء بالساكن په عربي ژبه کي نسته نو همزه د وصل يې ورته را جلب کړه، او خدای ﷻ مخرج يعني مظهر دی د هغه شي چي تاسي پټاوه يعني القاتل .

سوال:- لفظ د مخرج خو په حال د نزول د قرآن په معنا د ماضي دی او قانون نحوي دی چي اسم فاعل چي په معنی د ماضي وي عمل نسي کولای نو دلته څرنګه مخرج عمل په "ماكنتم آه" کي عمل وکړي يعني چي "ماكنتم آه" مفعول د مخرج وګرځېدی او منصوب محلاً سو ؟

ځواب:- په عمل کي د اسم فاعل زمانه د تكلم اعتبار نه لري حتی يرد ماقلت، بلکه معتبر حال د حكم دی چي تر اسم فاعل د مخه وي چي هغه دلته "تدارء" دی ﴿ولاريب ان الاخراج لما كنتم تكتمون﴾ تر تدارءتم وروسته ؤ يعني مستقبل ؤ او اسم فاعل چي په معنا د مستقبل وي عمل کولای سي .

فائده:- حالت د ماضي چي حاضر فرض کړي او تعبير په اسم فاعل څندي وکړي هغه هم عمل کولای سي كما اعمل باسط ذراعيه فافهم .

فائده:- روح البيان وايي چي مخاطب په قتل سره بني اسرائيل في زمن نبي ﷺ دي او سره ددې دا قتل خو په اسلافو کي ددوئ پيداوو لرضاهم بفعل اولائك .

والمعنی په ياد کړئ اي بني اسرائيلو د عصر نبوي ﷺ وقت د قتل د اسلافو ستاسي يو سړی چي نوم يې عامل بن شراحيل وو .

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا

نو موږ پس لـه ذبحي ودوئ ته وويل چي تاسي دا مړی په بعض د هغي بقرې ووهي .

تفسير ايوبي حنفي د نصيراحمد احمدي لخوا سكين او

pdf سو. د دعا په هيله احمدي! واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹

پوهنه:- چي جمله د "فقلنا آه" عطف دی پر ،ادارئتم، او "والله مخرج آه" جمله معترضه ده په مابین کي د معطوفینو او ضمیر مذکر د فاضربوه راجع نفس ته دی په تاویل د شخص .

فائده:- چونکه خدای ﷻ لفظ د بعض مطلق ووایه نو ښه دا ده چي پر خپل اطلاق پاته سي یعني اي بعض کان لکن مع هذا، بعض مفسران رح وایي چي د لکی په ببخ یې ووهئ بعض وایي په ژبه د غوا یې و وهي بعض وایي چي په راسته ورانه یې و وهئ .

فائده:- مشبه د وروسته یعني کذالك آه محذوف دی یعني دوئ مقتول وواهه په بعض د بقرې ژوندی سو په قدرت د خدای ﷻ او تر ښارګو یې ویني بهېدلې او وې ویل چي زه فلاني وفلاني ذبح کړم او دا چي یې و ویل نو سمدستي غځار اومړ سو، نو قاتل یې د میراث څخه محروم سو لکن چونکه مدعي د قصاص یې نه وو نو ځکه قصاص نه سو و ما في روح البیان فاخذ او قتلا آه محل بحث الا ان یقال قتلا سیاسة .

فائده:- موسی علیه السلام ولي په خپله هغه مړی نه وواهه تا چي څوك توهم د سحر ونه کړي

كَذٰلِكَ يُحْيِ اللّٰهُ الْمَوْتٰى ۙ

او دغسي خدای ﷻ ژوندي کوي مړي یعني په سبب ظاهري چي هغه په نیز د عقل مؤثر في الحقیقة نه دي .

وَيُرِيْكُمْ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ۝

او په تاسي کي اي بېوقوفانو د بني اسرائیلو خدای ﷻ ویني دلائل د قدرت خپل یعني هغه څوك چي پر احیاء د نفس واحدة قادر وي په صرف سبب ظاهري غیر مؤثر هغه قادر دی پر ژوندي کولو د ټولو انسانانو په ورځ د قیامت .

پوښتنه:- د بني اسرائیلو مړی خو خدای ﷻ په خپل قدرت عظیمه ژوندی کړی نو ولي خدای ﷻ اول وار دا مړی نه ژوندی کاوه یعني بېله شرط د ذبح د بقرې ؟

ځواب:- عادت الهي په دې سره جاري دی چي په دار الاسباب دنیا کي تقدیرات خپل په اسبابو پوري مربوط کوي که څه هم عقلاً وشرعاً هغه صرف اسباب ظاهره وي او موثر نه وي، او بل دا چي په شرط ولو کي د ذبح البقرة تقرب الی الله عز وجل ته دی او بل په ذبح د غوا د یتیم نفع مالي د یتیم وه او د توکل علی الله خاصه فائده ظاهرول وه یعني چي پلار د یتیم پر توکل علی الله خپل ګستره په ځنګله کي خوشي کړه او په دې اشتراط کي دا فائده هم ظاهره سوه چي څوك چي تقرب الی الله ﷻ ته کوي په مالي شي باید په انفس او په هغه ګران قیمت سره دې کوي لکه په ما نحن فیه د یتیم غوا کما مر من قیمتها "ویوئیده" هغه حدیث چي ابو داؤد یې روایت کړی دی چي عمر ﷺ اضحیه وکړه په یوه نجیبه اوښه سره چي قیمت یې درې سوه دینار وو چي په هغه زمانه کي تر دغي او ښي ګران مایه اوښه هیڅ نه وه .

فائده تصوفیه - پوه سه چي صوفیه کرام رح د بعض نصوص د باطن څخه یو بل بیان کوي نه په دې معنا چي هغه معنا چي دوئ یې بیانوي تفسیر مستقل دی بلکه تفسیر خو هغه دی چي د ظاهر الفاظو څخه د قرآن بحسب اللغة العربیة مع ملاحظة العلوم العربیة کالنحو والصرف والمعاني والبیان وغیرها فهمیږي لکن دا اشارات تصوفیه صرف یو بیان کنایي دی .

نو واوره چي دوئ وايي چي كه څوك غواړي چي لوي د ښمن خپل چي زما په موت حقيقي كي يعني الجهل بالمعارف والعلوم الحقة كوشش كوي وهو النفس الامارة بالسوء دی وپېژنم نو لازم داده چي دی د دنفس امارت غوا چي قوة شهوية دی ذبح كړي يعني شهوات نفسيه دي په رياضاتو او اذكارو او خلوت خانو سره زائل كړي په داسي وخت كي د ځوانی، او د سپين ږيرتوب په منځ كي وي كما قال الله تعالى في بقرة بني اسرائيل لافارض ولابكر عوان آه وهكذا الى اخر القصة القرآنية، نو پر موږ مؤمنانو دا واجب ده چي موږ كوشش وكړو په احياء كي د نفوسو خپل په حياء حقيقي سره يعني نفس امارة خپل مطمئنه وګرځوو او زړونه خپل په اصلاح حقيقي سره اصلاح كو يعني پر صرف لحم صنوبري باندي پري نږدو بلكه معدن د معارفت الهيه يې وګرځو ليتميز قلو بنا عن قلوب الحيوانات العجم، او اعمال او عبادات په اخلاص حقيقي سره وكړو يعني على طريقة ماجاء في الحديث النبوي ﷺ ان تعبد الله كانك تراه الى اخر الحديث كما في الحديث المتفق عليه الطويل وورد في الحديث الصحيح ان الله لاينظر الى صوركم و احوالكم بل الى قلوبكم واعمالكم، سعدي شيرازي رحمة الله عليه وايي

شخصم بچشم عالميان خوب منظر است
وز خبث با طنم سر خجلت فتاده پيش

طاؤس را بنقش نګاري كه هست خلق
تحسين كنند او خجل ازپای زشت خويش

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوْبُكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً

پوښتنه:- چي کلمه د "ثم" لپاره د استبعاد ده او مخاطب معاصرين د نبي ﷺ دي بالخصوص ملايان د يهودو او قسوة او قساوة غلظت او صلابت ته وايي لکه په ډبره کي نو په زړو کي قساوت عبارة دی دعدم قبول الحق والعبرة بحال الغير، نو په اصطلاح دعلم بيان په قست کي استعارة تبعية ده، او يا استعارة تمثيلية وتحقيقها في العلم المذكور او کلمه د "او" خو لپاره اصلاً د شك ده او شك پر خداي ﷻ محال دی ز دلته يا لپاره د تخيير ده يعني اوريدونکي د حال مخير دي په دې کي تشبيه له ډبري سره کوي، اوکي د "اشد قسوة" کما في او الواقع بعد الامر نحو اقتل کذا وکذا، او يا کلمه د "او" لپاره دشك ده لکن شك راجع دی وناظر ته دحال د دغو يهودو يعني هغه شك دی چي دکوم شي سره مشابه دي زړونه ددوئ.

پوښتنه:- چي "او اشد قسوة" معطوف دي پر لفظ د حجارة نو معنا داده چي زړونه ددوئ په قسوة کي لکه ډبره دي او يا لکه اشد قسوة تر ډبري لکه وسپنه او بعض مفسران رح وايي چي اشد قسوة معطوف دی پر کالحجارة نو پر دې تقدير لفظ د مثل ورسره مقدر دی فالمعنى فهي کالحجارة او مثل ماهو اشد منها، بيا مضاف حذف سو او مضاف اليه يې په ځای کي ودريدی.

پوښتنه - لفظ د "اقسی" چي اسم تفضيل دی او تر اشدقسوة کوتاه دی ولي نه وويل سو؟

ځواب:- په لفظ کي د "اشد" مبالغه ده په شدت کي چي پر شدت ماده وضعیه دلالت کوي بخلاف اقسیٰ لانه انما یدل علی الشدة صیغة فقط فتامل.

درويش وايي:- چي هذا حاصل مافی التفاسیر الحاضرة عند الفقیر وتشریع تلك التفاسیر، نو اوس واوره سلیسه ترجمه د ایت مذکوره او بیا کلک سوه زړونه ستاسو وروسته تر هغه نو ستاسو زوړونه لکه ډبري دي یا سخت تر ډبري لکه وسپنه.

پوښتنه:- ستا دا تفسیر خو د پښتنو لپاره دی نو پښتانه به استعاره بتبعه او استعاره تمثیلیه، او یا ورته ودغو ته د عربي علومو په اصطلاحاتو څه پوهیږي نو څرنګه عبیدالله ته د موضوع د تفسیر د باندي نه ولاړې ؟

ځواب:- زه منم چي زما دغه تفسیر د پښتنو لپاره دی لکن ما هیڅ کله دا نه دي ویلي چي د تفسیر د پښتنو د عوامو لپاره دی نو په اصطلاحي عربي مسائلو که څه هم عوام الناس نه پوهیږي لکن علماء او طالبان په پوهیږي فلم اخرج عن موضوع التفسیر هداك الله تعالیٰ.

وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهٰرُ

او په تحقیق بعض لـه ډبرو څخه هر آینه په کثرت سره بهیږي لـه هغه څخه ولې.

فائده:- په دې آیت کي بیان دی د کثرت د قسوت د زړو د دوئ یعني د بني اسرائیلو تر ډبري او بیان دی د اشد قسوة.

فائده:- مِنَ الْحِجَارَةِ خبر مقدم دی د "اِنَّ" او خبر يې "لَمَّا" دی او لام لپاره د تاکيد دی او د "مِنْهُ" ضمير راجع دی و "مَا" ته او "مَا" عبارة دی د ډبري څخه نو تذکير د ضمير په اعتبار د لفظ د "مَا" دی، او تفجر بهېدل دي د اوبو په کثرت سره او انهار جمع د نهر ده چي مجری وسيع ته وايي

وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَآءُ

او په تحقيق بعض لـه ډبرو وچوي نو راوزي لـه هغه ډبري څخه اوبه يعني چينه دون النهر.

فائده:- اصل د يشقق يتشقق و بيا يې تا په شين کي مدغمه کړه.

پوښته:- چي دا عبارت قرآني لپاره د تعميم د اوبو بهېدلو دی له ډبرو څخه د قسم د ترقي نه دی ولي چي تفجر تر تشقق بالا دی فافهم.

وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ

او بعض لـه ډبرو څخه د لوړه ځايه څخه راشوه سي کښته ځای ته لـه بېري د خداي ﷻ.

والحاصل:- چي د بعض ډبرو څخه اوبه د ولو په شان راوزي او د بعض ډبرو څخه اوبه د چينو پر ډول راوزي او انسانان او حيوانان او نباتات نفع ځني اخلي بخلاف هؤلاء اليهود چي د دوئ لـه زوړو څخه نه د معرفت الهي ولې راوزي او نه د اقرار په نبوت محمدي ﷺ چينې راوزي، او بعض ډبري د خداي ﷻ لـه بېري کښته راشوه کېږي بخلاف هؤلاء اليهود چي دوئ د حسد او تکبره لـه لوړي څخه وکښته ځای ته د انقياد و امر الهي ته د بېري د خداي ﷻ نسوه راشوه فحق القول ﴿ان قلوبهم اشد قسوة من الحجارة﴾

فائده جليله:- معتزله وايي چې خشيت د ډبري پر طريقه د فرض دى يعني ان كان له عقل لفعل ذلك، او قاضي ناصر الدين البيضاوي رحمه الله سره ددې چې ناموړى سني شخصيت دى په دې مقام كي وايي چې خشيت پر حقيقت باندي نه دى محمول ولي چې حقيقت خشيت علم او فهم غواړي چې په جماداتو كي نسته بلكه مراد دلته مجازا انقياد د امر الهي دى، علامه مظهري رحمه الله دا خبره د بيضاوي ليس شيئ ګڼلې ده، او علامه بروسوي رحمه الله وايي چې مذهب د اهل السنت والجماعت دادى چې ډبره كه څه هم جماد ده لكن خداى جل جلاله ورته فهم وركړى دى چې په هغه فهم د خداى جل جلاله څخه ببرېږي فوق د بېري د بعض انسانانو، او ټولو جماداتو او نباتو ته خداي جل جلاله فهم قوت د تسبيح او تهليل وركړى دى چې پرته له خداي جل جلاله څوك نه په پوهېږي، قال جل ذكره ﴿وان من شيئ الا يسبح بحمده ولكن لاتفقهون تسبيحهم﴾ وقال عز من قائل ﴿والطير صافات كل قد علم صلاته وتسبيحه﴾ فعلينا الايمان بذلك وتفويض علمه الى الله عزوجل، او په ډبرو كي حقيقت خشيت سته په حديث كي د هجرت نبوي ﷺ راغلي دي چې څه وخت چې عليه السلام په معيت د ابوبكر رضي الله عنه د شپې له مخه د مكې مكرمې له ښاره ووتل اول د ثبير غره ته ورغلل ثبير ورته وويل چې زما څخه كښته سئ ولي چې كفار د مكې ستا د وژلو په طلب كي سر ګرم دي خو زه د خداي جل جلاله څخه بېرېږم چې په ما كي ته ونه وژل سې او ما به خداي جل جلاله په عذاب كړي نو جبل ثور ور نارې كړې الي يارسول الله ﷺ ماته راسه اي رسول د خداي جل جلاله او په حديث متفق عليه كي راغلي دي چې آنحضرت ﷺ چې ممبر د مسجد نبوي ﷺ نه و جوړسوى تكيه يې ويوې ستني د مسجد چې د خرما وچ لرګى وو كوله بيا څه وخت چې ممبر نبوي ﷺ جوړ سو او عليه السلام د

خطبې لپاره پر ممبر کښنې نستی هغه ستن له فراقه د نبي ﷺ په ژړا سوه حتی چي اهل مسجد ټولو واورېدل حتی چي نبي ﷺ ببرته ورته راکښته سو او ستن يې په غېږ پوري ونيول فتحن كحنين الصبي الذي يسكت فسكتت، او في المثنوي

انکه اورا بنود از اسرار داد　　کی کند تصدیق اوناله جماد

او داغه رنګه په صحيح حديث کي راغلي دي چي د هغه پسه غوښو چي په خيبر کي يهودايانو زهر ور اچولي وه او نبي کريم ﷺ ته يې د مهمانۍ په توکه راوړي وې پس له دې چي عليه السلام يوه يا دوې ګولې ځندي وخوړلې، نو هغه غوښو ورته يې وويل چي په ما کي زهر دي ما بالا مه خورئ .

درويش وايي:- چي دا حديث ډېر طويل دی، وايضاً قد ورد في الحديث الصحيح ﴿ان النبي ﷺ يوماً اراد قضاء الحاجة وامر شخصاً ان يقول لهاتين الشجرتين ان ياتيا فآتيا وضمتا فاستترالنبي ﷺ بها فاذا قضا الحاجة ذهبتا الى مكانها او كما جاء الحديث﴾ وفي المثنوي

نطق آب ونطق خاك ونطق گل　　هست محسوس حواس اهل دل

فلسفي کو منكر حنا نه هست　　از خواص ا ولياء بيگانه است

وقد ورد في الحديث المتفق عليه بينما راع في غنمه عدا الذئب فاخذ منها شاة فطلب الراعي حتى استنقذها منه فالتفت اليه الذئب فقال من لها السبع يوم ليس لها راع غيري فقال الناس سبحان الله ذئب تكلم فقال عليه السلام انا او من به ابوبكر وعمر قال الراوي وماهما ثَم

وايضاً ورد في الحديث الصحيح عليه السلام وايي چي زه هغه ډبره پېژنم چي زه به قبل النبوت غار حرا ته تلم دې به ويل السلام عليكم .

درویش وایي:- چي که زه د تسبیح او جزوع د جمادات په تفصیل بیان کړم ورقي به ډکي سي لکن

تاطبع شریفت نبذیرد ملالتی
ان به که بیان را بدعاء مختصر کم

وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ۝

او نه دی خدای ﷻ غافل او ناخبره لـه هغه کارو څخه چي تاسي يې کوئ.

پوه سه:- چي په دې آیت کي وعید شدید دی د هغه کسانو لپاره چي قسوت القلب لري او د قرآن او مواعظو بلیغه و څخه د علیه السلام يې زړه نه نرم کیږي، وقد قال الله تعالی ﴿لو انزلنا هذا القرآن علی جبل لرئیته خاشعاً متصدعاً من خشیة الله، وتلک الامثال نضربها للناس لعلهم یتفکرون﴾

اَفَتَطْمَعُوْنَ اَنْ يُّؤْمِنُوْا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُوْنَ كَلٰمَ اللّٰهِ ثُمَّ يُحَرِّفُوْنَهٗ مِنْۢ بَعْدِ مَا عَقَلُوْهُ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ۝

ایا تاسي طمع لري؟ خطاب دی و علیه السلام ته او مسلمانانو ته چي ایمان به راوړي یعني یهودیان په سبب ستاسي د دعوت او تبلیغ او حال دادی چي وه یوه ډله ددوئ چي وایې وریدی کلام د خدای ﷻ یعني تورات او بیا به دوئ تغیر ورکاوه وهغه کلام الله ته وروسته تر دې چي دوئ به په پوه سوه چي کلام الله تورات خو داسي وایي لکه نعوت د علیه السلام چي احبار یعني ملایانو ددوئ یا تغیر ورکړی او یا يې پټ کړه

جداً للرياسته وماكانوا ياخذونه من الاموال من سفلتهم، او داغه رنګه ایت الرجم یې هم پټه کړی لاجل الرشوة او دوئ به علم درلودی یعني پر دې چي موږ دروا غ وایو پر تورات، وهذا قول مجاهد وقتاده وعکرمه والسيدي وجماعة من المفسرين رح، او ابن عباس ﷺ وايي چي دا آیت په اسلافو کي د بني اسرائيلو دی یعني هغه اویا (٧٠) کسان چي حضرت موسیٰ کوه طور ته بېولي وه لپاره د شهادت پر خبرو د موسی ﷺ د خدای ﷻ نو کلام الله مع موسی ﷺ دوئ ټولو واورېدې او په وهم پوهېدل نو صادقو مؤمنانو هغه بیان وقوم ته وکړی چي اورېدلي يې وه و بعض منافق صفتو ددغو اویا کسانو وه قوم ته داسي وويل چي موږ امر او نهي دخداي ﷻ لـه خوا ولیدلې لکن په اخر کي خدای ﷻ داسي هم وويل چي ستاسو خوښه ده که په دُغه امر او نهي عمل کوي او که يې نه کوي.

فائده:- همزه د استفهام په "افتطمعون" کي لپاره د انکار دی یعني دا طمع ویهودو ته مه کوي لکه چي علیه السلام او مومنانو به یهودو ته درلوده.

فائده:- کلمه د فاء لپاره د عطف ده پر مقدر باندي اي "اتسمعون اخبارهم وتعلمون احولهم كمامرت في الايات السابقة فتطمعون آه.

فائده:- د "ان يومنوا" څخه یا ټوله یهود مراد دي او یا ملایان ددوئ

فائده:- فریق اسم جمع ده چي مفرد د خپل لفظه نه لري، لکه قوم او رهط.

فائده:- ددې فریق څخه بعض مفسرین رحمهم الله وايي مراد ملایان د دور حاضره نبوي ﷺ دي وهو الظاهر من قوله تعالی "افتطمعون، او بعض

مفسرين وايي چي مراد اسلاف د دوئ دي نو پر دې تفسير معنی د آيت داسي ده چي تاسي ومؤمنانو ته د عصر حاضر طمع د ايمان لري او سره ددي چي يوه ډله د اسلافو ددوئ كلام الله مع موسی ﷺ واوريدی او بيا يې وه هغه ته تغير وركړ، حاصل داچي ددې قوم عادت دی تغير د كلام الله نو ددې قوم طمع د ايمان نه ده پكار.

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا ۚ وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُم بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ

او چي ملاقي يعني يو ځای سي يهود يعني منافقين د دوئ د هغه كسانو سره چي ايمان يې راوړی دی يعني اصحاب النبي ﷺ نو دوئ وايي چي موږ هم ايمان راوړی دی يعني لكه ايمان ستاسو او دا هم ورته وايي ان محمداهو البشر به فی التورات، او چي خالي سي يعني رجوع وكړي بعض د يهوديانو يعني چي منافقان نه وي بلكه مجاهرين باليهوديت وي الی بعض يعني د هغو كسانو سره چي منافقان وي د خلوت معنا وي د خلوت معنا داده چي بل هيڅوك نه وي بېله دوي.

پوښتنه:- چي د "خلا" چونكه "الی" صله نسي كيدای علی قانون العربية، ولي چي صله د خلوت باء د حروف جاره و ده كما يقال خلوتُ بفلان.

نو ځکه مفسران وايي اي منضمين الی بعض چي دې ته په اصطلاح د نحو تضمين وايي يعني چي د يو فعل سره لکه چي "خلا" دی د بل فعل لفظ ورسره مقدر په قرينه د صلې د هغه يعني حرف جر چي د لته لفظ د "الی" دی نو وايي هغه کسان ددوي يعني منافقينو ته ددوي د سرزنش پر ډول چي ايا تاسي خبر ورکوي مسلمانانو ته، استفهام انکاري دي يعني داسي بايد ونه کړي په هغه شي سِر او راز چي خدای ﷻ وتاسي ته ښولی دی يعني تورات کي چي نعوت د عليه السلام دی.

درويش وايي:- چي استفهام پر تقدير مذکوره يعنې په "اتحدثونهم" کي لپاره د تفريع دی د مجاهرينو له خوا څخه منفافقينو ته، يعنې منافقينو ته سرزنش ورکوي چي تاسي ولي و مسلمانانو ته دا بيان کوي، اوقاضي بيضاوي يو په زړه پوري تفسير داسي کړی دی چي فاعل د "قالوا" ثاني منافقين دي يعني دوي وخپل قوم ته تهنا وايي چي فکر کوئ، چي تاسي اظهار او بيان د ما في التوراة من نعوت محمد ﷺ و مسلمانانو ته ونه کړی په دې کي د منافقينو غرض دادی چي موږ خو په يهوديت کي قائم او سر سخت يو چي ستاسي تر خوله څه خبري په باره کي د نبي اخر زمان څوك وا نه وري، نو په دي تقدير استفهام لپاره د نهي او منع دي.حاصل دا چي منافقين د موٴمنانو او د خپل قوم دواړو سره منافقت کوي،

لِيُحَاۤجُّوْكُمْ بِهٖ عِنْدَ رَبِّكُمْ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ۝

پوه سه:- چي لام متعلق دی په حديث سره او دا لام د غرض نه دی بلکه لام عاقبت دی نحو "لدوا للموت وابنو اللخراب" نو معنی داده چي عاقبت ستاسي ددې تحديث به داوي چي موٴمنان به ستاسي په دغه

تحدیث سره ستاسي سره دلیل وایي په نیز د خدای ﷻ ستاسي، او تاسي به په دې حجت سره مغلوبه او ساکت وګرځوي آیا تاسي په دغه مغلوبیت په نېز د خدای ﷻ او رسوایي نه پو هېږي، نو مفعول د "تعقلون" محذوف دی او یا معنی داده "افلا عقل لکم تعلمون به خطائکم الفاحش في ذالک التحدیث نو تعقلون منزل منزلة لازم دی.

فائده:- بعض مفسرین رحمهم الله د "عند ربکم" معنا داسي کوي چي "عند کتاب ربکم" چي تورات دی، کما یقال في حکم هو عندالله کذا اي في کتابه و شرعه، او بعض مفسرین وایي چي معنی د عند ربکم داده چي په ورځ د قیامت به په حضور کي د خدای ﷻ مسلمانان به پر تاسي شاهدان او ګواهان وي چي په خدای ﷻ دغه منافقین په حقیقت سره په تورات پو هېدله او په حقیقت د دین محمدي ﷺ پوهېدله او سره د هغه په باطن ځندي منکروه، نو تاسي به خدای ﷻ ته څه جواب وه وایاست، لکن بیضاوي رحمه الله پر دې تفسیر دا سوال کړی دی چي دوئ خو اهل کتاب وه په دې پوهېدله چي اخفاء د حکم الهي په اخرت کي فائده نه کوي، واجاب عنه المظهري بجواب لاافهمه والله اعلم.

او پر جواب د مظهري رحمه الله حواشیو د بیضاوي مفصل ردکړي دی، او بعض مفسران وایي چي معنی د آیت داده "عند رسول ربکم" پر دې تفسیر محاججت او مغلوبیت په نیز د علیه السلام خدای ﷻ عین مغلوبیت په نیز خپل یې وباله لپاره د تعظیم د علیه السلام او یا مضاف محذوف دی، فافهم.

اَوَلَا يَعْلَمُوْنَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ﴿۷۷﴾

پوهنه:چي همزه د استفهام داخل پر محذوف دی او کلمه د "واو" عطف پر هغه محذوف ده، والتقدير يقولون ما قالوا ولا يعلمون، او دوئ نه پوهېږي چي په تحقيق خدای ﷻ خبر دی په هغه شيانو چي دوئ يې پټوي او په هغه شيانو چي دوئ يې ښکاره کوي چي د هغو شيانو څخه پټول د کفر دی او اظهار د بل شي، و تحريف الكلم عن معانيه في كتابهم التوراة

درويش وايي:- چي اول تفسير د حال سره د منافقينو ډېر مناسب دی، دون الثاني لان المنافقين اظهروا عند المؤمنين ما في التوراة بان النبي ﷺ هو المبشر به في التوراة قال عز وجل

وَمِنْهُمْ اُمِّيُّوْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ الْكِتٰبَ اِلَّآ اَمَانِيَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّوْنَ ﴿۷۸﴾

او بعض له يهودو څخه اميان دی

پوهنه:- چي امي يا منسوب دی امة العرب ته چي خالي د علم او کتابت څخه وه، او يا منسوب دی وام ته يعني ځرنګه چي مور زېږولی وو هغه سي بيعلمه پاته دی، والمآل واحد چي اميان نه پوهېږي په کتاب سره يعني په تورات يعني تاچي دوئ مطالعه کړي حققيت حال د نبي اخرالزمان ﷺ او د هغه احوال او صفتونه به دوئ ته معلوم سوي وای، نو به يې ايمان راوړی وای مګر دغه اميانو زده کړی اماني.

پوه سه:- چي اماني جمع د امنيت ده چي تمنى څخه مـاخوذ دي او استثناء د اماني د کتاب څخه استثناء منقطع ده، ولي چي اماني يعني اکاذيب باطله خو د جنس څخه د تورات نه دي، معنى داده چي ودوئ ته شهوات باطله ثابت دي يعني هغه تغيرات چي ملايانو ددوئ په احوال کي د عليه السلام کړي دي، او دوئ ته يي بيان کړي دي اويا دا چي دوئ ته عذاب النار نسته مګر يو څو ورځي "کما قال الله تعالي اياما معدودة" چي دا هم د خرا فاتو څخه ددوئ د ملايانو دی، او يا دا چي زمونږ اجداد، نيکه ګان انبياء دي هغه په ورځ د قيامت د هري نوعي د ګناه شفاعت زمونږ کوي او داتوله بې حجته او بې دليله خبري دي، او نه دي دغه اميان مګر نه په دغو خبرو کي دوئ ګمان کوي يعني يقين نه پرلري کما هو حال المقلد للباطل .

فائده :- په "الايظنون" کي اصل مستثنى محذوفه ده او صفت يې په ځای کي د ريدلی دی، والتقدير ان هم الاقوم يظنون، يعني لاعلم لهم بذالك .

سوال:- دغه اميان د يهودو خو به يا مقلد وه د خپلو ملايانو او پا به جاهلان په جهل مرکب سره، و کل منها جازم والظن اعتقاد غير جازم بل غالب کما ثبت في کتب المنطق فيکيف اطلق على اعتقادهم الظن ؟

واجاب عنه القاضي البيضاوي بقوله وقد يطلق الظن باذاء العلم على کل راي واعتقاد من غير دليل قاطع وان جزم به صاحبه کاعتقاد المقلد الجازم والزائـع ان الحق لشبهة وحاصل .

الجواب:- چي مراد د ظن څخه هغه معنى منطقي مذکوره نه ده بلکه مراد ځندي مقابل الحق دی که څه هم صاحب الظن يې جازم وي فتامل فانه دقيق .

فَوَيۡلٞ لِّلَّذِينَ يَكۡتُبُونَ ٱلۡكِتَٰبَ بِأَيۡدِيهِمۡ ثُمَّ يَقُولُونَ هَٰذَا مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ

پوښنه:- چي "وَيل" يوه کلمه ده هر سړی چي په هلاکت کي واقع سي وايي يې حتی نو يې معنی ښرا ده وخپل ځان ته په عذاب سره او دلته يې معنی داده "عقوبت عظيم" نو "ويل" مبتداء ده او مابعد يې خبر دی، او د نکره مبتدا والی په سبب د توصيف با العظمة ده نحو "شر اهر ذاناب، وقال رسول الله ﷺ "الويل واد في جهنم يهوي فيه الكافر اربعين خريفاً قبل ان يصل، نو ابتداء يې پر دې تقدير په سبب د علميت ده .

ترجمه:- نو عذاب دی او هلاکت دی هغو کسانو لره چي نوشته کوي الکتاب يعني تورات چي دوئ تحريف او رد و بدل پکښي کړی دی په خپلو لاسو .

پوښنه:- چي کتابت خو په لاسونو وي نو فائده د "بايديهم" دفع د توهم د مجاز ده، ولي چي ګاهي سړی وايي چي کتبت الي فلان او سره ددې چي ده په خپل لاس نه وي نوشته کړی بلکه په بل سړي يې نوشته کړی وي او بيا دوئ وايي و عوامو ته خپل دغه کتابت يعني المحرف د طرفه څخه د خدای ﷻ دی يعني اصلي تورات دی .

پوښنه:- چي څه وخت چي رسول الله ﷺ و مدينې منورې ته راغلی او دايې اعلان وکړی چي زما نعت او احوال په تورات کي موجود دي، نو ملايان د يهودو وبرېدله که موږ اظهار د تورات واقعي عوامو ته خپل وکړو نو هغه به پر محمد ﷺ ايمان راوړي نو زموږ رياست به پر عوامو پر

شطره د زوال سي او هغه صدقات چي موږ د عوامو څخه تر لاسه کوو د منځه څخه ولاړسي نو يې صلاح دا وکړه چي نعوت د نبي اخر الزمان ﷺ چي په تورات کي وه بدل يې کړی مثلا په تورات کي داسي وه چي نبي اخر الزمان به حسن الوجه.وي جعد اشعر به وي يعني ويښتان به يې وږده وي او توري ستر ګي به يې وي او ميانه قده به وي، نو ملايانو د يهودو داسي نوشته کړه چي نبي اخر الزمان سور سړی وي اوشنې ستر ګي به يې وي وربښتيان به يې هيڅ کت نه لري، نو عوامو چي به په باره کي د عليه السلام د خپلو ملايانو څخه پوښتنه وکړه دوئ به هغه خپل ليکلي اکاذيب ورته ويله يعني د نبي اخر الزمان په تورات کي دغه صفتونه او حليه ده چونکه عوامو به هغه حالات او نعوت په عليه السلام کي نه ليدله نو بې له عليه السلام انکار کوی او ايمان به يي نه راوړی.

درويش وايي:- چي ملايانو ديهودو دنيا ته تر ثواب الآخرة ترجيح ورکړه "فضلو واضلو بعض علماء السوء فينـا، او د يهودو د ملايانو دغه غرض شوم خدای ﷻ په داسي کلماتو کي بيان کړی دی .

لِيَشۡتَرُوا۟ بِهِۦ ثَمَنࣰا قَلِيلࣰاۖ

تا چي دوئ رانسي او حاصل کړي په دغه تحريف سره يو ثمن لږ.

پوه سه:- چي اطلاق د شراء دلته مجازي دی ولي چي تحريف خو مال نه دی او شراء خو مبادلة المال بالمال ده .

پوښتنه:- ملايانو د يهودو خو ډېر شی تر لاسه کوی من الزکوة وهو ربع المال في دينهم الصدقات النفليه والرسوم العادية، نو دا ثمن قليل دی ؟

ځواب:- توصیف په قلت سره یا لـه دې سببه دی چي دا ثمن قلیل خو فاني دی، او بل په دې سبب چي دوئ په دغـه تحریف سره جنتونـه او نعیم د اخرت لـه لاس ور کړه د هغو په مقا بل کي دا ددوئ مـاخوذ ثمن هغه قدر او اعتبار نه لري.

فائده: مشابه ددې کارو د ملایانو د یهودو زموږ په بعض امامانو کي د مساجدو هم محسوس کیږي مثلاً د مسجد لوئ زکواة ورکونکی یا د مسجد مشر رشوت خور وه نو امام په هغه کي تفصیل نه کوي، او یا مشر مقتدي سود خوره و، که څه هم اوس یې سود پرې ایښی وي، امام د مسجد د سـود خورۍ پـه بـاره کـي هغـه مفصـل آیاتونـه او حدیثونـه نـه بیانوي، او یا یوغټ مقتدی د مسجد شراب خوره وي، د شراب خورۍ د حرمت او عذابو له تفصیل څخه امام مسجد ډډه کوي، او یا د مسجد یو غټ مقتدی د کافرانو په حکومت کي پر مسلمانانو راضي و او طرف داره یې وو، امام مسجد په دې باره کي ځان ګنګی اچولی وي، او دی عذر دا وايي چي په دې باره کي خو بیان کول سیاست دی، او زه په اوله ورځ غټ مقتدي چي ماته یي امامت راکاوه د سیاست څخه منع کړی یم، افسوس چي د خدای ﷻ تر امر یې د مقتدي نهي ته اعتبار ورکړی، "و ما ذالك الا اخذه الثمن القليل من المقتدي و امثال ذالك كثير،

چوکفر ازکعبه برخیزد کجا ماند مسلمان،

في روح البيان، ان الدين ليس بالتمني فالذين ركنوا الى التقليد المحض واغتروا بظنون فاسدة وتخيلات مبهمة فهم الذين لا نصيب لهم من كتبهم الا قرائتـــهم دون معرفة معانيها وادراك اسرار ها وهذا زماننا من مدعي الاسلام فا المـــدعي المحـض والمتمني الخالص عاقبتها خسران وحسرة وضلال وندامته ووهال انتهي وفي المثنوي'

تشنیه گر ذوق اید از سراب چون رسد دروي گریزد جوید آب
مفلسان گرخوش شوند اززر قلب نیک آن رسوا شود در دار ضرب،

ولهذ ورد في الحدیث الصحیح النبوي ﷺ للجاهل ویل وللعالم سبعین ویلاً،

قیل

چون به خلوت میروند آن کار دیگر میکنند☆ واعظان کین جلوه درمجراب و منبر مکنند

حمید الله غزنوي

چو بینم دین احمد در غریبي دلم سوزان زچشم خون جاري

درویش وایي:چي جنید بغدادي یو ورځ دخپل وعظ په دوران کي وویله لو لم اسمع قوله ﷺ **ان الله قد یؤید هذا الدین بالرجل الفاجر لما اجترئت، علی الوعظ فانا ذالک الفاجر**، یعني که ما دغه حدیث نبوي ﷺ نه وای اورېدلی چي علیه السلام وایي چي خدای ﷻ کاهي تائید د خپل دین کوي په فاجر یعني ګناه کاره فاسق سړی سره او مابه دلاوري نه وي کړې پر وعظ باندي، یعني په دې معنی چي وعظ خو تائید د دین دی هغه خو باید صالح سړی وکړي، جنیده ستا و د وعظ یې سره څه نو چي مذکور حدیث مي واورېدی نو پر وعظ دلاور سوم چي ته یې هغه رجل فاجر نو تائید د دین مه پرېږده.

درویش وایي: چي ورته خبره زما څخه په جلد اول کي سوې ده، الحمدلله چي اوس چي جنید بغدادي رحمه الله همنوا مي پیدا کړی نو بیا مکرر وایم کوم فاسق یم کوم فاجر یم پرتفسیر باندي مین یم
په قیامت د هر عالم سره د نېکو عملو به یو دفتر وي.

درویش وایي: من نیز حاضر میشوم تفسیر قرآن در بغل، اللهم وفقني لاختتام هذا التفسیر علي وجه الصواب بالصحة والسلامة .

فَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾

نو ویل دی دوئ لره یعني ملایانو محرفینو لره د تورات په تغیر د وصف نبوي ﷺ او "ویل" دي وي دوئ لره چي دوئ د تورات په بدلولو تجارت د دنیا کوي .

تفسیر سلیس: نو هلاکت او عقوبت دوي ملایانو لره د یهودو په سبب د هغه چي ددوئ لاسو لیکل یعني بدل کړل سوي آیتونه د تورات، اوعذاب دوي لره په سبب د کسب تجارت په تورات سره

وَقَالُوا لَن تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَّعْدُودَةً

او وایي یهود چي موږ نه مسه کوي اور یعني دوږخ مګر یو څو ورځي په حساب سره .

پوهنه:- چي د یهودو دا عقیده ده چي د دنیا عمر اوه زره کاله دی، او پر زر کاله خدای ﷻ موږ ته یوه ورځ د دوږخ عذاب را کوي یعني که موږ هر څای یو او هرڅو معاصي کوو، وقاله ابن عباس او قتاد او عطاء ﷺ چي یهود وایي چي موږته څلویښت ورځي عذاب راکوي یعني په حساب د هغه ورځو چي زموږ نیکه ګانو عبادت العجل کړی دی که هر څو موږ بد کارونه وکړو او یا ښه کارونه وکړو، او ابو منصور ماتریدي رحمه الله وایي چي مراد د "ایام معدودة" څخه هغه ورځي د عصیان دي هر څو چي وي ،او یا به د دوئ همېشه والی په دوزخ کي نه وایي که څه هم سړی کافر وي یعني که یو سړی شل (۲۰) کاله مثلا په کفر کي

تېرکړي وه نو هغه شل کاله په دوزخ کي تيره وي بيا به جنت ته ځي لکه د جهميه وو چي هم دا عقيده وه، وهـذا العقيـدة كفـر بـواح وان كانـت الجهمية يعدون انفسهم فرقة من فرق المسلمين، او يا يهود دا عقيده لري چي موږ دوستان د خدای ﷻ يو او يا لکه زامن د خدای ﷻ يو، نو زموږ عذاب داسي دی لکه مهربانه پلار چې يې وزوئ ته ورکوي، او يا مهربانه دوست چي دوست ته يې ورکوي، نو هغه عذاب يو څو ورځي وي او بيا پلار راضي سي او عذاب قطع کړي، وهذا العقيدة منهم كفر باطل لان عذاب من مات علي الكفر ابدي لا ينقطع اصلاً في جميع الكتب الالهية .

قُلْ اَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدًا فَلَنْ يُّخْلِفَ اللّٰهُ عَهْدَهٗٓ اَمْ تَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ۝

او ته ووايه اي محمد ﷺ و دغو يهودو ته چي آيا تاسي اخستې ده عهده د خدای ﷻ څخه چي تاسي به تر ايام معدوده بالا په دوزخ کي نه پرېږدي .

او بعض مفسران وايي چي عهده په دې آيت کي په معنا د خبر ده يعني تاسي ته خدای ﷻ خبر درکړی دی چي تاسي ته بالاتر ايام معدوده عذاب نه درکوي، نو که چيري خدای ﷻ ستاسي سره وعده کړې وي او يا يې خبر در کړی وي نو خدای ﷻ د خپل وعدې څخه خلاف نه کوي ولي چي خلاف د وعدې څخه محال دی پر خداي ﷻ باندي .

پوهـه:- چي يو "وعد" دی او يو "وعيد" دی، وعد وه دې ته وايي چي د جنت او نعمتونو وعده د چاسره وکړي د هغې وعدې څخه خلاف کوي دا خو اتفاقاً پر خدای ﷻ باندي محال دی لانه من الخصال الرزيله،

او وعید دې ته وایي چې د یو عذاب وعده پر یوه عمل د چاسره وکړي د هغه په خلف اختلاف دی، بعض وایي پر خدای ﷻ دا هم محال دی، او اکثره علماء پر دې عقیده دي چې ددې څخه خلف ممکن غیر واقع دی، والتفصیل في کتب العقائد، او محب الله البهاري په مسلم الثبوت کې دا مسئله په ښه توګه بیان کړې ده، او که خدای ﷻ وتاسي ته دا اخبار کړی وي چې تاسي ته زائد تر ایام معدوده عذاب نه درکوم نو خلاف د خبر خو کذب دی او کذب پر خدای ﷻ محال دی او که تاسي وایاست پر خدای ﷻ هغه څه چې تاسي علم نه پري لري.

فائده: همزه د "اتخذتم" لپاره د استفهام انکاري دی یعني تاسي دا وعده د خدای ﷻ نه ده اخستې.

فائده: همزه دلته مفتوح دی ولي دا همزه د استفهام دی همزه د وصل نه دی، ولي چي اصل یې "ااتخذتم" همزه د وصل په درج کي ولاړې او فلن یخلف الله آه جواب د شرط مقدر دی، **اي ان کنتم اخذتم عندالله عهد آفلن یخلف الله آه**.

فائده:- کلمه د "ام" یا منقطعیه ده په معنی د "بل اتقولون آه" نو دا تصریح او سرزنش دی ودوئ ته ویمکن انیکون **معادلة لهمزة الاستفهام** یعني ام متصله دوئ په معنی ددې که "کم یود" دي له امر څخه واقع وي نو مطلب د استفهام باعث کول دي دده پر اقرار، ولي چي د دغو دوو امرو څخه خو یو واقع دی بلاشك نو تاسي ووایاست چي کوم یو واقع دی

بَلٰى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَّاَحَاطَتْ بِهٖ خَطِيْٓئَتُهٗ فَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٨١﴾

پوهنه:- چي کلمه د بلی لپاره د اثبات د مانفوه عن انفسهم من عذاب النار زماناً طویلاً و معنی الآیة، هو تاسي ته عذاب مدت طویل سته

فائده:- من مبتداء ده او متضمن معنی لره دشرط ده ځکه یې په خبر کي فا راغلې ده یعني هر څوك چي کسب او عمل وکړي د ګناه.

پوهه:- چي کسب هغه معاملې ته وايي چي په هغه کي نفع وي، او په کولو کي د "سيئة" خو نفع او فائده نسته نو مفسرين وايي چي استعمال دکسب په سیئت کي تهکماً دی نحو قوله تعالی "فبشرهم بعذاب الیم .

قوله:- "واحاطت به" آه او را و ګرځي ګناه پرده یعني دی داسي سي لکه یو شي چي پر بل شي راوپېچل سي یعني ګناه دده ټولوحواسو او اطرافو ته دده شامل وګرځي یعني قلب او ژبه يې له ګناه خلاصه نه وي بلکه په ژبه اقرار د وحدانیت د خدای ﷻ نه لري او په زړه کي تصدیق د وحدانیت هم نه لري، قال البیضاوي رحمه الله وهذا لایصدق ولایصح الافي شان الکافر، ولي چي غیر د کافر څخه که څه هم يو اقرار د خولې او تصدیق د زړه لري پرهغه احاطه ګناه نه دکړې ولي چي په ژبه او زړه کي ګناه نسته، نو له هم دې سببه ابن عباس رضي الله عنه اوضحاك او ربیع او نورو مفسرينو د قرآن کریم ترجمه "احاطت به خطيئة" په کفر سره یعني هر نوع کفر چي وي لکن دایم الي وقت الموت هم سي کړې ده .

پوهه:- چي معتزله او خوارج وايي چي مرتکب د ګناه کبیرې که څه هم يوه ګناه کبیره وي چي بلا توبه مړسي ابداً يې ځای دوږخ بولي، په دغه آیت سره دلیل وايي، لکن استدلال د دوئ بېخي غلط دی ولي چي په مرتکب کي کبیره ګناه بلکه د ډېرو کبائرو ګنهو چي تصدیق قلبي او اقرار باللسان يې باقي وي احاطت به خطیئته نه دی، نصیحتاً مسلمان لره ښايي بلکه لازمه ده چي یو ګناه ځندي صادره سي سمدستي دي توبه

او پښېماني وکړي ولي كه پښېمانه او تائب نه سي نو بيا معاودة وهغې گناه ته كوي او په هغه كي رفته رفته ډوبېږي او اخر الامر تر هغې گناه يې غتې ته ميل كېږي، مثلا يو سړى د بېگانه ښځي څخه يا هلك څخه مچه واخلي يا اجزاء مستوره و ته هغه ښځه يا هلك لاس ور وړي او توبه نه پروكاږي نو شيطان يې بل وار بيا پر عين هغې گناه باعثه كوي حتى رفته رفته د ښځي سره په زنا اخته سي او د هغه هلك سره په لواطت مبتلا سي چي نسبت ومخني گنهونو ته دا دوې گناه كبيره دي بالاتفاق اوله دې څخه كرار كرار په نورو غتو گنهو مبتلا سي لكه شراب خوري ترك الصلواة وغيره وروسته شيطان دا گنهونه وده ته دونه ښائسته كړي بالطبع مائل و هغو ته وگرځي، او په زړه كي يې دغه معاصي مستحسن معلومېږي او دده له عقيدې مخالف كه څوك وعظ كوي دده و هغه واعظ ته درد راځي او د واعظ قال الله وقال الرسول ورته درواغ ښكاري، نو دې درجې ته چي ورسېږي نو كافر سو، قال الله عز وجل في موضع آخر، ثم كان عاقبة الذين اساؤا السوء ان كذبوا بايات الله صدق الله العظيم، اللهم نجنا من هذه المهلكة العظيمة .

او ولي به مسلمانان له خطره د زوال د ايمان نه بېرېږي او سره ددي چي يوسف نبي الله ابن نبي الله ابن نبي الله ابن خليل الله على نبينا عليه الصلواة والسلام داسي دعا كوي كما في سورت يوسف ﴿ فاطر السموات والارض انت ولي في الدنيا والاخرة توفني مسلما والحقني بالصالحين﴾

درويش وايي:- الهي يا الهي يا الهي ندارم جز اميدت تكيه گاهي

زكن موجود كردي جمله عالم مرا از ذنب خود كن عذر خواهي؛

ندارم توشه مقبول درگاه بجزا شك ندامت آه آهي

ندارم توشه راه قيامت بجز شرمندگي ورو سيئاتي

بحق حرمت فرقان اعظم   کرم کن بر من گم کرده راهي
شفیع اورده ام روي محمد ﷺ   عبید را مغفرت فرما آلهي

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨٢﴾

پوهــه:- چي عـادت آلهي پـه قـرآن كـريم پـه دې جـاري دى چي تـر ذكر د عذاب د كفارو چي وعيد يې بولي ذكر د ثواب د مؤمنانو كوي، تا چي مسلمانان ورحمت تـه د خداى جل شانه اميدواره ووسي لكـه د عذاب څخه د خداى ﷻ بېرېږي.

فائده:- د عطف څخه د "عملو الصالحات" دا وفهمېده چي اعمال د ايمان څخه خارج دى خلافا لاهل ظواهر الحديث والمعتزله، والخوارج.

سوال:- په ذكر كي د عذاب د كفارو خداى ﷻ كلمه د فا ذكر كړه يعني "فاولئك اصحاب النار آه" او په ذكر كي د ثواب د مؤمنانو يې كلمه د فا ذكر نه كړه حكمت يي څه دي ؟

ځـواب:- پـه دې عـدم ذكر كي د كلمـه د فـا اشـاره ده وهغـه حديث قدسي تـه "سبقت رحمتي على غضبي وتفصيل الجواب" نحاة وايـي چي كـه يـو سړي داسي وويـل "من دخـل داري فاكرمـه" معنى يې داده هر څوك چي داخل الدار سي د هغه اكرام كېږي لكن سره ددې چي اكرام دې ونسي او كي داسي وويل چي "من دخل الدار اكرمه" معنى يې داده اكرمـه البتـه او فاضل عصام الدين رحمة الله عليه وايي چي چونكـه دخـول د كفـارو دوږخ تـه سبب يې كفر دى نـو ځكـه يـې هـورې فـا سببيه راوړه اشارة الي ذالـك بخلاف دخوال الجنـة ولـي چي اعمـال صـالحه يـې سبب نـه دى ولـي چي اعمـال

صالحه د دنیا د نعمتونو جواب نسي ویلای "فاصحاب الاعمال الصالحة کاجیر اخذ اجرته قبل العمل ودخول الجنة بمحض فضله تعالی وکرمه.

فائده:- شیخ مرشد کامل لره په کار ده چي خپل مریدان دي په لطف او قهر دواړو تربیت کوي، کما هو شانه عز وجل مع عباده کما مر، د یو شیخ کامل په واقعه کي داسي راغلي دي چي دده یو مرید و ډېر یې په لار کي د سلوك خواري کښې، نو شیخ ودې مرید ته وویل چي ستا تر دغو زحمتونو چي تې دلته برداشته وې یو وار زیارت او ملاقات د شیخ بایزید البسطاني رحمة الله علیه بهتر دی! مرید ورته وویل چي څرنګه به دده ملاقات ماله خیر وي زما ترشغل دلته، او سره له دې چي ماته په ذکر او شغل کي د ورځي اویا (٧٠) واره تجلی الهي کېږي او بایزید خو یو مخلوق دی، خو آخر په بار بار ویلو سره د شیخ مرید په ملاقات د بایزید رحمة الله علیه راضي سو، نو دواړه سره رهي سوه د بایزید رحمة الله علیه د کور پرخوا کور ته چي ورغله پوښتنه یې د بایزید رحمة الله علیه په کور کي وکړه د بایزید رحمة الله علیه ښځي ورته وویل چي بایزید ځنګله ته تللی دی بوټي راوړي، نو شیخ او دده مرید ورغله د ځنګله پر غاړه کښېنستل چي بایزید رحمة الله علیه به اوس د ځنګله بوټي په شا را ووزي، که څه ګوري بایزید رحمة الله علیه پر یوه غټ زمري بدندي بوټي راباندي کړي دي او یو غټ مار یې په لاس کي دی او دا زمری ګاهي ګاهي په مار وهي، مرید چي دا عجیب او غریب بایزید رحمة الله علیه ولیدی د بېري یې زاره وچاوده او مړ سو، بایزید رحمة الله علیه چي راغلی نو یې و شیخ ته وویل چي تاغلط کار کړی دی تا دا مرید همېشه په لطف سره تربیه کړی و او د قهر د تربیې لار دي نه وه ور ښولې نو ځکه ستا دغه مرید چي زه د قهر او غلبې په حالت کي ولیدم طاقت یې نه راوړی او مړ سو، او بایزید رحمة الله علیه هغه شیخ ته وویل چي آینده داسي مه کوه مرید په

لطف او قهر دواړو سره تربیه کوه، انتهی الفقه قال الله جل سلطانه وعظمت قدره.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَاءِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ

او په یاد کړئ هغه وخت چې موږ واخسته یعني په تورات کې ټینګه وعده د بني اسرائیلو څخه چې تاسي عبادت مه کوئ بېله یوه خدایه ﷻ

نکته:- چې "لاتعبدون، آه خو اخبار دی بقرینه عدم سقوط نون الاعراب لکن په معنی د نهي دی علی الانشاء، او ابي بن کعب ﷺ صریح نهي وايي یعني "لاتعبدون.

نکته:- په نحو او معاني کې وايي چې اخبار په معنی د نهي ابلغ دی تر صریح نهي، ولې چې ګویا متکلم په خیال کې د سامع دا ورکوي چې مخاطب سرعت امتثال د نهي وکړی او اوس اخبار دده د نهي څخه کېږي، او امام بغوي رحمة الله علیه وايي چې اصل داسې و "ان لا تعبدوا نو چې ان حذف سو فعل مرفوع سو په اعاده د نون د ویدل علیه قراءته من قرء ان لاتعبدوا.

نکته:- چې نافع، ابن عامر، ابوعمر، عاصم او یعقوب رحمهم الله تعلی "لاتعبدون" په صیغه د خطاب وايي حکایتا عما قیل لبني اسرائیل في التوراة او باقي قاریان يې لایعبدون په صیغه د غیبت وايي نظر الی لفظ الیهود اعني بني اسرائیل چې لفظ اسم ظاهر غائب دی.

وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ

نکته:- چې حرف جر متعلق دی په محذوف پوري، نوکه مراعات د لفظ د "لاتعبدون" وسي چې اخبار دی، نو متعلق يې "تحسنون" اخبار په معنی د امر دی او که دا معنا د "لاتعبدون" وسي چې اخبار په معني د

انشاء دی نو متعلق به يې "احسنو" په صيغه د امر وي نو معنی د ايت داده چي تاسي به احسان کوئ د مور او پلار سره يعني فرمان برداري د امر ددوئ به کوي چي مخالف د امر د خدای ﷻ نه وي او تاسي به احسان کوي د قريبانو که هغه قريب وي او که بعيدوي بالتعاون والانفاق عليهم وغير ذالك .

پوښته:- چي "قربى" مصدر دی لکه "حسنى" او تاسي به احسان کوي د يتمانو يعني بې پلارو سره **بالشفقة عليهم وعدم ايذائهم والانفاق عليهم وغير ذالک .**

پوښته:- چي يتيم عام دی که د سړي قريب وي او که بيګانه وي او تاسي احسان کوي د مسکنانو سره **بقضا حوائجهم الى غير ذالک ولو بحسن الجوار وعدم الايذاءلهم و عدم التكبر عليهم .**

فائده:- خدای ﷻ د احسان د مور او پلار لوي تعظيم کړی دی ولي چي په ډېرو آياتو کي خدای ﷻ حق د مور او پلار د خپل حق سره يو ځای روارړی دی .

فائده:- علماء وايي چي درې آيتونه د درو آيتو سره جفت راغلي دي چي نه قبلېږي هر يو بېله قرينه خپل، يو قوله تعالى ﴿ اطيعو الله واطيعو الرسول ﴾ او بل ﴿ان اشكرولي والديك﴾ او بل ﴿اقيمو الصلوة واتو الزكوة﴾ كذا في روح المعاني.

فائده :- احسان د مور او پلار دادی چي د شريعت سره برابر ژوند به ورسره کوي، او ودوئ ته به متواضع عاجزه وي او فرمان برداري ددوئ به کوي **ماله يامرا بمعصية والا فلا طاعت للمخلوق في معصيت الخالق،** او دعا د مغفرت به مور او پلار ته کوي **خصوصا بعد موتها .**

قال سعدي الشيرازي

سا لها بر تو بگزرد که گرر   نکنی سوی تربت پدرت

تو بجای پدر چه کردي خیر   تاهم چشم داری ازپسرت

فائده:- د یتیم په باره کي په صحیح حدیث کي را غلي دي ﴿ماقعدیتیم مع قوم علی قصعتهم فلا یضرب قصعتهم الشیطان﴾ په یو حدیث طویل کي را غلي دي ﴿ من ضم یتیماً من بین المسلمین الی طعامه وشرابه حتی یغنیه الله غفرت له ذنوبه الا ان یعمل عملا لا یغفر، یعني الکفر الی اخیر الحدیث، وفي الحدیث الآخر انا وکافل الیتیم کهاتین في الجنة واشار بالسبابة والوسطی .

فائده:- په دې آیت کي بل احسان د مسکنانو بیان سو احسان یې هغه و چي ذکر سو آنفاً وفي الحدیث النبوي الساعي علی الارملة والمساکین کالمجاهد في سبیل الله   سعدي شیرازي

اگر نخواهی که باشی پراگننده دل   پرا گنده گانر از خاطر مهل

پریشان کن امروز کنجینه چست   که فردا کلید نه دارد دست تست

وقیل

آسایش دو گیتي تفسیر این دو حرف است

با دوستان تلطف با د شمنان مدارا.

وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا

پوهنه:- چي "قولوا" عطف دی پر "واحسنو" المقدر عطف الانشا علی الانشاء او یا په تقدیر د قول عطف دی پر "واخذنا" یعني وقلنا لهم قولوا آه .

پوهـه:- چي لفظ د "حسناً" مصدر دی نو حمل يې پر قولاً مبالغةً دی نحو زيدٌ عدل .

فائده:- مفسران ټوله وايي چي قول حسن هر هغه کلام محمود ته شامل دی چي د قول حسن د قسم څخه رشتيا ويل دي په شان کي د علیه السلام او بيان دده "نعوته في التورات من غير کتمان ولاتبديل" او ابن عباس ﷺ او سعد ابن جبير وايي چي مراد له قول حسن څخه امر بالمعروف او نهي عن المنكر دی، او ثوري رحمة الله علیه وايي چي د قول حسن لمن فراخه ده حتی چي قول لين په معاشرت اهل بيت او اغيارو ته هم شامل دی وكذا الشهادة بالحق .

وَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا الزَّكَوٰةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنكُمْ وَأَنتُم مُّعْرِضُونَ ۝٨٣

پوهـه:- چي په دې آيت کي التفات دی يعني نقل د کلام د غيبت څخه وخطاب ته او مخاطب هغه يهوديان دي چي په زمانه کي د نبي علیه السلام وه، او دغه رنګه هغه يهود چي تر زمانې د نبي عليه السلام د مخه وه، لکن پر طريقه د تغليب د حاضرينو پر غائبينو باندي ولي چي غائب خو بالذات مخاطب نه سي کيدای نو ترجمه د آيت داسي ده چي تاسي قايم او ثابت ساتئ لمونځ کوئي او ورکوئ ذکاتونه د اموالو خپل نو بيا وروسته تاسي اعراض وکړي د وفا بالميثاق څخه يعني عمل مو په هغه ميثاق سره ونه کړی مګر لږ کسانو ستاسي يعني چي په د مخه زمانو کي وه يعني هغه ډله د هغه کسانو وه چي پر عمل د تورات محکم په زمانه کي د موسی علیه السلام او يا په زمانه کي د محمد ﷺ په ايمان مشرف سول لکه عبد الله بن سلام او نور امثال دده، او تاسي اې يهوديانو داسي يو قوم

ياست چي اعراض د ميثاق څخه ستاسي عادت دی قديماً في زمن موسى عليه السلام و في زمن محمد ﷺ .

فائده:- د صلوة او زكوة څخه په اسلافو كي د يهودو هغه صلوة او زكوة دی چي په تورات كي دوئ په امر سوي وه، او په حاضرينو كي د عصر نبوي ﷺ هغه صلوة او زكوة دي چي په دين محمدي كي پر مسلمانانو فرض وه چي دا دوه صلوة او زكات كماً اوكيفاً سره جلاجلا وه

پوښتنه:- چي روح البيان والا وايي چي جمله د "انتم معرضون" جمله تذيليه ده، او جمله حاليه نه ده، ولي چي تولي او اعراض سره يوشی دي ولا بد في الجملة الحالية من التغاير بين معنى الحال وعامله

سوال- ښايي چي دا جمله به حال مؤكد وي، او په حال مؤكده كي خو تغاير نه غواړي ؟

ځواب:- حال مؤكده خو په واو سره نه راځي په نيز د جماهيرو نحاتو ومع هذا ، راغب وايي چي د تولي او اعراض په منځ كي فرق سته، ولي چي تولي ګاهي په سبب د ضرورت وي مع ثبوت عقدة القلب كاجراء كلمة الكفر على اللسان مع ثبوت عقد القلب والاعراض هو الانصراف عن شئ بالقلب، وهذا تحقيق بديع خفاجي مع درويش غفرله

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ أَنفُسَكُم مِّن دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾

او در پياد كي ايها اليهود هغه وخت چي موږ واخسته محكمه وعده له تاسي څخه يعني په تورات كي .

پوهـه:- چي د پاره د ربط د "لاتسفکون" په ماقبل پوري دا توري غواړي "وقلنا لاتسفکون آه، چي تاسي به نه بيوي ويني خپل .

پوهـه:- چي د بيولو څخه د خپلو وينو خود کشي نه ده مراد بلکه مراد د يو او بل ويني تويول دي، مګر چونکه په منځ کي د يهودو اتصال نسباً او ديناً و نو د بل د ويني تويول يې دده د خپل ځان تويل وبيل، اوتاسي به نه باسي خپل ځانونه د خپلو وطنو څخه .

پوهـه:- چي معنى ددې اخراج النفس پر طريقه د ماسبق داده چي تاسي به پر خپلو ورڼو ظلم نه کوي حتى دوئ مجبور سي ترك الوطن ته .

فائده:- د وينو د تويدو سره يې اخراج الديار متصل راوړی ددې لپاره چي د وينو تويلو سره وطن پرېښول بالظلم والجبر ماتصل دی، او بيا تاسي اقرار وکړی په هغه عهد سره او تاسي پر ځانو شا هدان ياست چي موږ دغسي ميثاق د خدای ﷻ سره کړی دی .

ثُمَّ أَنْتُمْ هَٰؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِّنْكُمْ مِّنْ دِيَارِهِمْ

وروسته تر ميثاق تاسي اي حاضرينو د زمانه د عليه السلام هغه کسان ياست چي تاسي وژنئ خپل ځانونه يعني هم نسباً او هم ديناً کمامر عنقريب، او تاسي باسئ يوه ډله د خپلو وطنو څخه بالظلم عليهم .

پوهـه:- چي کلمه د ثم لپاره د استبعاد د فعل راځي .

اعراب "انتم" مبتدا ده او "هؤلاء" يې خبر دی يعني تاسي تر ميثاق وروسته دغه ناقضين ياست کقولک لآخر انت ذالک الرجل الذي فعل کذا" يعني تغاير دده صفت پر منزله د تغير د ذات نازل کړی نو ګويا

"انتم او هٰؤلاء" الناقضون دوه شيه سوه، نو "انت" چي مبتدا وه خبر يه غوښتى پيدا سو، او جمله " تقتلون" يا حال ده او عامل يې معنى د اشاره ده كما قال النحات في قول امرئت هذا بعلي الشيخاً، يا دا جمله بيان ده د جملې "انتم هٰؤلاء" او احتمال لري چي "انتم" دي مبتداء وي او" هولاء" دې تاكيد وي او خبر دې جمله د "تقتلون" وي، ويمكن چي "هولاء" دي په معنى د "الذين" وي او جمله د " تقتلون" الخ دي صله وي او ټوله دي خبر د "انتم" وي .

فائده:- جاء في قرائة تقتلون من باب التفعيل وهو للتكثير كما في الشافيه

تَظٰهَرُوْنَ عَلَيْهِمْ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

او تاسي كو مك سره كوئ پر دغي ډلي چي تاسي باسي د وطنو څخه په ګناه او ظلم سره .

پوهنه:- چي "تظاهر" تعاون ته وايي او جمله د "تظاهرون" حال ده د فاعل "تخرجون" څخه او يا د مفعول څخه او يا د دواړو څخه، ولي چي په جمله كي د "تظاهروا" ضمير د فاعل او مفعول دواړو سته "وكل جملة كانت كذالک تحتمل للاحتمالات الثلثة المذكورة كما هو المقرر في النحو .

پوهنه:- چي عاصم او حمزه او كسائي "تظاهرون" په تخفيف د "ظا" وايي، نو اصل يې " تتظاهرون" وو نو يې تا د باب د تفاعل حذف كړه، او نور قراء " تظاهرون" په تشديد د "ظا" وايي، نو اصل يې تتظاهرون" وو يوه " تاء" يې په "ظا" كي مدغم كړه وفي قرائة شاذة تتظاهرون باظهار التائين

وَإِن يَأْتُوكُمْ أُسَارَىٰ تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ

او كه راسي تاسي ته بنديان يعني ستاسي د قوم څخه تاسي په اتفاق د هغو فديه مالي وركوئ، او شان دادى چي حرام كړه سوى وو يعني د خداى ﷻ د خوا څخه اخراج ددوئ د خپلو وطنو څخه يعني فديه د بندي په بندي سره او يا په نقود سره .

فائده:- په قرائة كي د حمزه "اسرى" راغلى دى وكلاهما جمع د اسير ده، الاعراب كلمه هو للشان مبتداء ده، او كلمه د "اخراجهم" مبتداء ثاني ده، او "محرم عليكم" يې خبر مقدم دى، او ټوله جمله خبر د ضمير شان ده، روح البيان .

شان نزول:- احاديث نبويه ﷺ او تواريخ اسلاميه وايي چي خداى ﷻ جل سلطانه په تورات كي دا فرض كړې ده چي تاسي به يو بل نه وژني او نه يو بل فرار كوي د خپل وطن څخه په جبر او ظلم سره، او كه تاسي يو مريي او يا يوه مينځه د اسرائيلو د چا سره پيدا كړه هغه په اجتماعي توګه رانسئ او ازاد وئ به يې، او كه چيري يو بندي د بني اسرائيلو د چا سره و هغه بندي ته فديه وركړي، او په مدينه منوره كي دوه قومه د عربو وه چي اوس او خزرج يې ورته ويل چي هغه مشركان بت پرستان وه چي دوئ نه قيامت مني او نه جنت مني او نه دوزخ مني او نه حلال او حرام مني .

او په مدينه كي دوه قومه د يهوديانو وه چي بني قريضه او بني نضير يې بلل، او د هغو دوو قومو د عربو له قديمه څخه دښمني وه، تل

به خپل په منځ کي سره جنګېده، او په سوو او زرو مړي يې له دواړو طرفو څخه سره وکړه، نو بني قريضه د اوس د قبيلې کومکيان او حليفان سوه، او بني النضير د خزرج د قبيلې معاونان سوه، نو هر وخت چي به د اوس او د خزرج سره جنګ سو نو هره ډله د يهدو به د خپل حليف سره په صف کي د قتال ودرېدل نو يوې ډلي د يهوديانو به د خپلو يهوديانو سره جنګ کاوه اووژل به يې په ننګ د خپل حليف، او چي هري ډلي د يهوديانو به د خپل حليف په معاونت کي پر هغه بله ډله د يهوديانو غلبه وکړه کورونه به يې ورخرابول او د خپلو کورو څخه يې فراره کول، او هم به يې بنديان د خپل حليف په لاس ورکول، اوسره ددې چي د دواړو ډلو سره د يهوديانو تورات هم موجود و چي په هغه کي ورته کارونه حرام ګڼل سوي وه، نو چي جنګ به کرار سو او يو بندي د قريضه يا د نضير به ددوئ د حليف اوس يا خزرج په لاس کي وو، نو به يې داوړو ډلو د يهودو په اتفاق د هغه بندي فديه مالي ورکوله، او دا بندي به يې خلاصاوه، نو عربو ويهودو ته ويله د بنديانو د خلاصون لپاره ولي چنده جمع کوئ ؟ دوئ به ورته ويل چي موږ په تورات کي په فديه د اسارا‌وو امر سوي يو او پر موږ باندي په تورات کي يو د بله سره جنګ هم حرام ليکل سوی دی، نو عربو به ورته وويل چي جنګ هم په تورات کي حرام دی نو بيا ولي ورسره جنګېږي؟ دوئ به ورته وويل چي جنګ موږ له دې سببه ورسره کوو چي موږ شرمېږو چي زموږ حلفاء ذليل سي نو خدای ﷻ ددوئ ذم په دې آيت کي ووايه .

أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَٰبِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ ۚ

آيا تاسي ايمان پر بعض احکامو د تورات لرئ چي فديه ده او

تاسي كفر كوئ په بعض احكامو د هغه كتاب تورات چي حرمت د قتال او جنگ دى او حرمت د اخراج دى، او سره ددې چي د كتب الهيه وو تهولو دا حكم دى چي كفر بالبعض يې كفر بالكل دى، او دا ټوله احكام په يوه ميثاق كي له تاسي څخه په تورات كي اخستل سوي وه،

العجب:- دوئ د خپلو خبرو په دوران كي وويل چي موږ شرمېږو چي زموږ حلفاء ذليل سي آيا د خداى ﷻ څخه نو شرم په كار نه دى د مخلوقه څخه شرم پكار دى ؟ افسوس ددوئ پر عقولو فاسده و باندي والتقدير تفعلون ذالک فتؤمنون وانمالم يعطف على ماقبل ذالک من الجمل لان بذالک يفوت صدارت همزة الاستفهام، خداى ﷻ ددې فعل د يهوديانو جزاء داسي بيان كړې ده .

فَمَا جَزَآءُ مَنْ يَّفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ اِلَّا خِزْيٌ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُرَدُّوْنَ اِلٰٓى اَشَدِّ الْعَذَابِ ؕ

نو نه ده جزاء د هغه چا چي دغسي فعل وكړي د تاسي څخه يعني كفر بالبعض سره د ايمان بالبعض سره مگر د ذلت او رسوايي او سپكا وى په دې دنيا كي .

پوښنه:- چي دا استثناء مفرغه ده يعني مستثنى منه يې محذوف دى والتقدير ليس جزاء من يفعل ذالك شيئ من الاشياء الاخزي" او دا جمله استثنائيه واقع په ځاى كي د خبر د كلمې د "ما" ده .

فائده:- دا جزاء خدای ﷻ د یهودو دواړو ډلو ته ورکړه د مسلمانانو پر لاس چي بني قریضه ټوله یې چي بالغ وه نر یې په قتل سره ورسول سوه، ښځي او کوچنیان یې په اسر او بند کي منځیاني او مریان سول او بني النضیر یې ازرعات او اریحاء ته فرار کړه سوه چي تفصیل به یې پخپل ځای کي راسي ان شاء الله تعالی، او په ورځ د قیامت به دوئ رد کړه سي وسخت عذاب ته یعني د جهنم چي د دنیا تر عذاب سخت تر دی، ولي چي یو اور دی او بل دائم دی ابد الاباد .

پوهنه:- چي رب العزت جلت قدرته وعظمته وحکمته لپاره د زجر عظیم او تهدید شدید د اهل کفر او اهل العصیان بترك الاوامر وارتکاب المنهیات او دغه لپاره د بشارت اهل ایمان او اهل الطاعت وایي .

وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿٨٥﴾

او نه دی خدای ﷻ غافله او ناخبره د هغو عملو څخه چي تاسي یهود یې کوئ خصوصاً ماسبق من المنکرات والقبائح .

فائده:- آیت مبارك که څه هم په شان کي د یهودیانو د بدو عملو په باره کي نازل دی لکن حکم یې عام دی ولذا قلنا فیها تهدید عظیم وبشارة جلیلة .

درویش وایي:- چي بند ګان د خدای ﷻ پر څو قسمه دي .

(۱) کافران علی تعدد انواعهم، کالدهریة، والیهود، والنصاری، والمشرکین .

(۲) اهل بدعة دي، کالمعشرلة، والروافض، والکرامیة، والجهمیة وغیرهم من الفرق الرائغة .

(۳) اهل السنة والجماعة كثرهم الله تعالى .

(۴) چه په اهل سنتو کي عاصیان دي، یا اوامر الهیه نه پر ځای کوي او یا په منهیاتو منهمك وي .

(۵) ابرار دي چي اوامر الهیه پر ځای کوي او د منهیاتو څخه پرهېز هم کوي لکن عشق الهي نه لري چي سبب د سلوك د دوئ دوه ګرځي .

(۶) اهل عشق الهي دي چي په سلوك کي کوشان وي .

(۷) مجذوب سالك دی چي جذبه یې تر سلوك د مخه وي، لکن دا ډله د خطره سره ګاهي مخامخ سي او ادنا الحق ندا ځندي وسي .

(۸) سالك دی چي سلوك یې رفته رفته و مقام ته د جذبې ور سوي و هذا الطریق اسلم الطریق .

(۹) العارفین الکاملین العشاق الواصلین چي د هغو په باره کي خواجه عبدالله انصاري الهروي رحمه الله وایي چي .

حبذا قومي که داده اند	ترک دنیا گفته اند وا زهمه ازاده اند
روزها باروزها درگوشها بنشته اند	با ز شبها در قیام بنده گي استاد اند
نفس خود در قهر کرده روح کرده برفتوح	زاد تقوای بر گرفته بهر مرگ آمده اند
طرفة العینی غافل نه بوداز حضرت ولي	سیلها بااین همه ازدیدها بکشاده اند
یکزمان از نوچه همچون نوح فرغ نیستند	هم چو یحیی گوا از بهر زار مي زاده اند
زاب تاب تب الی الله غسل کردند آن کسان	روي خود برخاک پای اسجدوا بنهاده اند
ربنا گویند ازان لبیک عبدي بشنوند	جمله سرمست الست ازجرعهٔ این باده اند
راحتي دیدند وذوق یافتند از انس جان	روز شب در کنج خلوت برسر سجاده اند
پا بد نیا امدند از کلبه کتم عدم	سوي حضرت جزنیاز وناله نفر ستاده اند
پیر انصاري تو میداني که ایشان کیستند	فرقه بي کرد از مره دلي ساده اند

درویش عاصي وايي: چي دا مضامين عاليه د متفرقو كتابو څخه د صوفيه ورح خلاصه ده، لكه مثنوي د مولانا جلال الدين الرومي رحمة الله عليه او مكتوبات د امام رباني مجدد الف ثاني شيخ احمد سرهندي رحمة الله عليه او مناجات او مقالات د حضرت خواجه عبد الله انصاري رحمة الله عليه، په اخر كي وايم

احب الصالحين ولست منهم　　لعل الله يرزقني صلاحاً

نه پېرى يم نه فقير يم　　د ګناهو په بار كي ګير يم

لهم ارزقني حبك وحب حبيبك وحب من يحبك وحب عمل يقرني الي حبك .

أُولَٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿۸۶﴾ ع

او دغه كسان د يهودو چي تاسي يې حالات واورېده، او اوصاف قبيح د دوئ ملاحظه شده سوله هغه كسان دي چي بدل يې كړى يعني وايې خستى، وقد عرفت ان الاشتراء في مثل هذا المقام مجاز عن الاستبدال، ژوند د دنيا يعني شهوات د دنيا په اخرت سره يعني نعيم د اخرت يې د لاس وركړه لكه مشتري چي ثمن وركوي، وذالك لان هؤلاء اليهود من بني النضر وبني قريضه انما كفروا ببعض الكتاب من النهي عن القتل والاجلاء انما كان المراعات حلفائهم من الاوس والخزرج لمايعود اليهم من جانب الحلفا من المنافع الدنيويه الفانيه وتركوا مراعات حكم كتابهم تورات، نو نه سپكول كېږي د دوئ څخه عذاب اي لا في الدنيا ولا في الآخرة اونه د دوئ كومك كول كېږي په شفاعت سره .لانه لا شفاعة لكافر او نه په زور سره .

درویش وایي:- چي دنیا او اخرت داسي دي لکه دوې بني نو رضا د دوو ماینو په کامله رضا هیڅ امکان نه لري کما ورد مضمون ما قلنا في الحدیث الصحیح النبوي، نو عاقل سړي لره پکار دي چي سالخورده سپین سرې ماینه دي طلاقه کړي، او ځوانه ماینه و ځان ته پرېږدي تاچي ژوند د ده پر کراره سي او د هري ورځي له جنجال او غمه به خلاص سي

فائده:- د اسلام معزز دین د افراط او تفریط په مابین کي دی افراط یې دادی چي حلالات شیان وځان ته لکه حرام داسي کي لکه په حدیث شریف کښي راغلي چي آنحضرت ﷺ یوه ورځ موعظت بلغیة ایراد کړې چي وجلت منها القلوب و ذرفت عنها الاعین، نو بعض صحابه کرامو ﷺ وویل چي زه به آینده زاړه کالي د کراستي اغوندم، او لکه لیوني په صحرا کي به ګرځم او خونو ته نه ورځم او د هیڅ شي غوښي به نه خورم او د ماینې سره به مباشرت او صحبت نه کوم. فقال له علیه السلام اني اصلي و انام واصوم وافطر، و اغشی النساء وآوي الی البیوت و آکل اللحم فمن رغب عن سنتي فلیس مني، فرجع الصحابة ﷺ عما عزم .

او تفریط یې دا دی چي فرائض او واجبات او سنن د دین نه پرځای کوي او د حرامو او د مکروه افعالو څخه پرهېز نه کوي لکن اصل مدار ذالک التوسط بین الافتراط والتفریط علی العشق في الطریق الحق .

وفي المثنوي

اصل صد یوسف جمال ذو الجلال ای کم از زن میشود فدای آن جمال

د زن څخه مراد زلیخا ده .

اصل بیند دیده چون اکمل بود فرع بیند چونکه مراد احوال بود

مراد د اصل څخه جمال الهي دی، مراد له فرعي څخه جمال المخلوق دی لکه زلیخا چي پر جمال د یوسف ؑ مینه شیدا وه. قا الله تعالی .

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ وَقَفَّيْنَا مِنْۢ بَعْدِهٖ بِالرُّسُلِ

پوهه:- چي "لام" موطئه د قسم دی اي با الله چي موږ ورکړی وو موسی علیه السلام ته کتاب چي تورات دی یعني جملةً واحدةً في زمان واحد، او موږ په وروسته کي د موسی راستولي وه نور رسولان، یعني چي د موسی علیه السلام د کتاب او دین متابعت یې کاوه چي ناموړي یې دغه رسولان وه.

(۱)یوشع (۲) شمویل (۳) داوُد(۴) سلیمان (۵) شمعون (٦) شعیا (۷) ارمیا (۸) عزیر (۹) حزقیل (۱۱) الیاس (۱۲) الیسع (۱۳) یونس (۱۴) زکریا (۱۵)یحیی وغیر هم علیهم الصلواة والسلام کذا في روح البیان.

پوهه:- چي د قضاء په معنی کي وروسته والی ماخوذ وو نو ځکه مفسران رح وايي چي "من بعد" تاکید د "قضاء" دی خفاجي رحمة الله علیه په حاشیه کي د بیضاوي وايي چي بعض علماء وايي چي څلور زره (۴۰۰۰) کسه رسولان وه او بعض مفسران وايي اویا زره (۷۰۰۰۰) رسولان وه کانو کلهم علی دین موسی، نو په عیسی علیه السلام سره دده کتاب تورات او شریعت منسوخ سو.

درویش وايي:- چي په دې آیت کي یو اشکال خو دادی چي خدای جل جلاله په دې آیت کي "رسل" ذکر کړی او رسول هغه نبي بولي چي صاحب د کتاب وي او یا صا حب د شریعت متجدد وي، او روح البیان چي د کومو انبیاؤ نومان اخستي دي دغه ټولو لره خو نه کتاب وو او نه شریعت متجد و بلکه روح البیان د وینا سره سم کتاب د دغو انبیاء کرامو تورات و او شریعت یې د موسی و نو څرنګه به دوئ ټوله رسولان وبلل سي. او بل دا اشکال دی چي روح البیان په دې ډله کي چي کتاب یې تورات و

داوُد هم را ورى و، اوسره ددې په بل ځاى كي د قرآن كريم راغلي دي ﴿واتينا داوُد زبورا﴾ نو دى ﷺ خو صاحب كتاب و.

والجواب عن الاول:- چي مراد د رسول الله ﷺ څخه مذكوره معنى نه ده بلكه په معنى د نبي مطلق دى.

والجواب عن الثاني:- چي مراد د صاحب د روح البيان چي نامورې انبياء صا حب كتاب نه وه كتاب ناسخ د تورات دى او زبور داوُد خو ناسخ د تورات نه وو بلكه مشتمل پر نصائحو او مواعظو او امثالو و

درويش وايي:- چي تحقيق ددې مقام دا دى چي په نبي او رسول كي اختلاف دى بعض علماء وايي چي رسول تر نبي عام دى ولي جبرئيل ﷺ رسول دى له طرفه د خداى ﷻ او نبي نه دى، و فيه، چي زمونږ خبره په رسول كي په معنى اصطلاحي وه جبرئيل ﷺ خو رسول په معنى لغوي دى فا فهم الفرق، او بعض علماء وايي چي رسول او نبي په يوه معنى دى وفيه، چي دا يو والى د معنى د نبي او رسول منافي د راتلونكي حديث سره دى، او بعض علماء وايي چي نبي عام دى او رسول هغه نبي ته ويل كېږي چي كتاب متجدد لري، د دې مذهب تائيد هغه حديث نبوي كوي چي د عليه السلام څخه چا پوښتنه وكړه چي "كم الانبياء" انبياء څو دي؟ نبي ﷺ ورته وويل يو لك څلورويشت زره (۱۲۴۰۰۰) دي هغه سړي بيا پوښتنه څندي وكړه چي "كم الرسل" رسولان څو دي؟ نو عليه السلام ورته وويل چي درې سوه او ديارلس (۳۱۳) جماً غفيراً، لكن پر مذهب مذكور چي په رسول كي كتاب متجدد شرط بولي.

سوال وارد ېږي چي كتابونه خو يو سل او څلور دي او رسولان درې سوه ديارس (۳۱۳) دي نو څرنګه پر رسېږي ؟

ځواب:- مولوي خيالي رحمة الله عليه وايي چي ممكنه ده چي بعض دغه كتابونه به مكرر نازل سوي وي كما صح تكرار نزول فا تحة الكتاب مرة بمكة ومرة بالمدينة.

درويش وايي:- چي ددې خبري صحت د احاديث مباركه و څخه نه معلومېږي "اعني تكرار نزول الكتب الهيه" او بعض علماء وايي چي كتاب متجدد شرط نه دى بلكه شريعت متجدد شرط دى و لو بالوحي الغير المتلو.

درويش وايي:- چي دا جواب معقول دى په هر صورت نسخ د كتاب سابق په رسول شرط نه دى لهذا محدثين ټوله وايي چي تورات په انجيل د عيسى عليه السلام نسخ سو على هذا اتفق المفسرون رح ايضاً.

پوښتنه:- تجديد د شريعت د دمخه نبي څه معنى لري آيا دا نسخه نه ده ؟

ځواب:- معنى د تجديد الشريعة متقدمة داده چي يا هغه كتاب مجمل و او يا پر بعض اذهانو مشكل و، توضيح او تفصيل د مجدد له خوا وكړه سي، او دا هرګز نسخه نه ده ولي چي امام احمد السرهندي قدس سره السامي په لقب د مجدد الف ثاني د دين محمدي ﷺ هر څوك بولي او سره ددې مجدد رحمة الله عليه خو هيڅ څوك ناسخ د دين محمدي نه بولي

درويش وايي:- چي دا تحقيق المقام دي بايد طالبان د تفسير القرآن يعني داسي طالبان چي د قرآن پر ترجمه لفظي فقط اكتفاء نه كوي

په نظر کي او ذهن کي وساتي لعلهم لا یجدونه في التفاسیر المطوله و من الله توفیق .

وَاٰتَيْنَا عِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنٰتِ وَاَيَّدْنٰهُ بِرُوْحِ الْقُدُسِ ؕ

او مونږ ورکړ عیسٰی علیه السلام ته چي زوي د مریمي ؤ معجزات واضحات او مونږ دی قوي کړی ؤ په پاک روح سره

فائده:- عیسی علیه السلام په سریاني ژبه په معني د یسوع دي او د یسوع معنا مبارکه ده .

سوال:- په نحو کي وايي چي لفظ د ابن چي په ما بین کي د علمینو راسي الف يې په رسم خط کي نه لیکل کیږي مثلا زید بن عمر، او په دې ځای کي لفظ د ابن په منځ د عیسی او مریم چي دواړه علم دي اوالف په رسم خط قراني کي د ابن سره نوشته دی .

ځواب:- اضافت و مور ته چونکه نادر وو نو یه ځکه لفظ د ابن په الف نوشته کړې .

فائده:- واضح معجزې د عیسی علیه السلام مړي په دعا د ده ژوندي کیدل وه مور زاده ړوندد ده په دعا بینا کي دی او پس په دعـا د ده جوړېدی او خلګو ته بې د دوئ د کور یعني غائب شیان ورښول اوپه خپله انجیل هم معجزه د ده وه، الی غیر ذالك .

پوهنه:- چي عادت الهي په دې سره جاري دی چي هر کار او صنعت چي په یوه زمانه کي ډېر اونهایت ترقي ته رسېدلی وي نو نبي تر

هغې زمانې خداي ﷻ د هغه صنعت قسم معجزه ورکوي، او خلک یې په هغه مترقي صنعت کي د نبي له خوا مغلوبه ګرځوي، مثلاً په زمانه د موسی ﷺ د سحر او جادو لویه چرچه وه یعني چي ساحربه په سحر سره یو شی د خپل حقیقت بېګانه په سترګو کي ددوئ ورته معلومه وله، نو د موسی ﷺ معجزه په صورت د سحر د کار خداي ﷻ ورکړه یعني لکړه د ده به مارګر ځېدله حتی چي د لکړي په معجزه سره اویا زره ساحران د فرعون مغلوبه سوه او ټولو ایمان راوړی کماسیئاتي تفصیله في موضوعه انشاء الله تعالی.

او د عیسی ﷺ په زما نه کي طبابت نهایت مترقي وو نو خداي ﷻ د ته معجزه د طبابت د قسم ورکړه یعني (ابراء والاکمه والابرص واحیاء الموتی) او ټوله حکما ورته مغلوبه سوله، لهذا جالیونس ته چي د هغې زمانې غټ حکیم اوطبیب وو چاویله چي د عیسي ﷺ په دعا سره مړي ژوندي کېږي، اکمه او ابرص جوړېږي نو جالیونس ورته وویل که دا کارنه کولای سي نو رشتیا نبي دی ولي چي دا کارونه د دائره څخه د طبابت خارج دي، او د علیه الصلواة والسلام په زمانه کي فخر د عربویو پربل باندي په فصاحت اوبلاغت سره ډېر رواج وو، کمایشهد به حال المعلقات السبع في وقت الجاهلية، نو علیه الصلواة السلام ته علاوه تر نورو معجزو کتاب کریم قرآن مبارك معجزه ورکړه چي کر الازمان والدهور باقي ده، او خداي ﷻ وه بلیغانو ته قحطان او عدنان بلکه ټولو عربو ته دا اعلان ﴿ ان کنتم في ریب مما نزلنا علی عبدنا فاتو بسورة من مثله، اودا اعلان یې په قرآن مبارك په تکرار سره په مختلفو عباراتو سره کړی دی، فلم یجدبه قدیراً حتی اضطروا الی المقارعة بالسیوف التي هي اعسر من المقا بلةبالالسنة ان استطاعوا.

فائده:- اضافت په روح القدس اضافت موصوف وه صفت ته د ای روح المقدسة یعني پاك روح او مراد د روح مقدسة روح دی د عیسی ﷺ، ویحمتل ان القدس بمعنی طهارة ثم جعل بمعنی الطاهر وهو ذاته تعالی، نو اضافت د روح چي خداي ﷻ ځان ته کړی دی تکریم د روح د عیسیٰ نحو بیت الله و ناقة الله وقد قال الله تعالی في موضع ونفحنا فیه من روحنا، او یا مراد د روح القدس څخه جبرئیل ﷺ دی و د ته روح په دې سبب وایي چي دی راتګ په وحي سره کوي و انبیاء علیهم السلاموته چي په وحي سره حیوة القلوب دی او قدس یې په دې سبب بولي چي ګناه هغه هیڅ وخت نه ده کړې .

فائده:- معنی د تائید د عیسیٰ ﷺ په جبرئیل له دې سببه ده چي جبرئیل ملګری و دوخت څخه د ولادت تر لوي والي او تر وخته پوري د نبوت د عیسیٰ ﷺ، نو شیطان و دته نه سوای نژدې کېدای، او بیا ترهغه وخت ورسره و تر څو چي یهودو د عیسیٰ ﷺ د قتل اراده و کړه او جبرئیل دی ﷺ و اسمانو ته پورته کړی، او بعض مفسران وایي چي مراد د روح القدس څخه اسم اعظم دی په هغه مړي ژوندي کول او خرق العادت کا رونه بې په کوله او تفسیر د اضافت د روح وه خداي ﷻ ته او وصف بالطهارة ظاهر دی .

فائده:- د مریم معنی خادم ده چونکه ددې مور دا نذر کړې وه لپاره د بیت المقدس د خدمت نو په دې مناسبت یې مریم نوم پر کښېښود .

فائده:- ابن کثیر په ټوله قرآن کي لفظ د قدس په اسکان ده دال وایې ولایتغیر به المعنی، وفي الحدیث المتفق علیه عن ابي هریره ﷺ قال قال

رسول الله ﷺ مامن بني آدم مولود الايمسه الشيطان حين يولد فيستهل صارفاً من مس الشيطان غير مريم وابنها.

فائده:- په منځ کي د موسیٰ علیه السلام او د عیسی علیه السلام بعض مفسران رح اواهل تاریخ وایي چي څلور زره نبیان وه او بعض وایي اویازره انبیاء وه والله اعلم

أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنْفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾

پوښته:- چي مخاطب په دې آیت یهود معاصر د نبي علیه السلام دي لکن قتل د انبیاؤ لکه زکریا، یحیٰ علیه السلام د دوئ د اسلافو څخه صادر و، که څه هم استکبار وصف مشترك ددوئ او د اسلافو و(لان اليهود المعصرين رضوا بفعل اسلافهم ويرونهم في هذا القتل على الحق)

ترجمه: آیا هر وخت چي راتګ وکړي رسول په داسي امور سره چي خوښ يې نه بولي ستاسي نفسونه یعني ستاسي له خواهشاتو زائغه و سره برابر نه وي نو تاسي کبرکوي د هغو احکامو د قبولولو او ایمان راوړلو څخه نو د یوې ډلې تکذیب کوئ لکه عیسیٰ ومحمد علیهما السلام. او یوه ډله د نبیانو وژنی لکه زکریا او یحیٰ علیهما السلام.

فائده:- دا قتل که څه هم په ماضي کي ددوئ د اسلافو څخه صادر سوی و لکن تعبیرېږي په مضارع یعني "تقتلون" سره وکړی لپاره د احضار ددغه حالت عجیبه و مخاطبینو ته او دا طرز تعبیر په قرآن مبارك کي ډېر ځایونه را غلی دی.

فائده:- همزه د استفهام لپاره د انکار دی یعني داسي باید تاسي نه وای کړي ویحتمل ان یکون لتعجیب الحاضرین من فعلهم القبیح یعني الاستکبار والقتل.

پوښته:- چي اسلاف د یهودو سره د تکذیبه د عیسیٰ علیه السلام په صدد او قصد کي د وژلو دده هم وه لکن په قتل کي بریالي نه سوه چي جبرائیل په امر د خدای جل جلاله و اسمانو ته ځندي پورته کړی وقصة مذکور في البخاري وغیره وسیأتي في موضعها انشاء الله تعالی، او دغه یهود معاصرین د نبي علیه السلام سره د تکذیب د نبوت دده قصد د قتل دده يې هم درلودی، حتی چي په خیبر کي د پسه په غوښه کي زهر وراچولي وه.

او دغه رنګه په مدینه منوره کي يې په علیه الصلواة والسلام باندي سحر کړی و، او دواړي واقعې په بخاري وغیره کي مذکوره دي، او اهل علم په تفصیل خبر دي وسیأتي تفصیلها في موضع مناسب انشاء الله تعالی.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

او یهود معاصیرین وايي چي زموږ زړونه په خلقي پوښو کي دي، نو زموږ زړونه ستا په خبرو ای محمد صلی الله علیه وسلم نه پوهیږي، وهذا التفسیر موافق ماجاء في موضع اخر ﴿قلوبنا في اکنة﴾ قاله مجاهد وقتادة رحمهما الله نو پر دې تقدیر غلف جمع د اغلف ده چي اصطلاحاً ناسنته کړي سړي ته وايي، نو خدای جل جلاله ددوئ وه زړو ته استعارةً غلف وویل او ابن عباس رضی الله عنهما لفظ بضم الغین واللام وايي، او جمع د غلاف يې بولي یعني زموږ زړونه ډک د

علومو څخه دي، نو ستا وښوونو ته موږضرورت نه لرو نو زموږ په تبلیغ کي ته سعي بې فائده مه کوه کذا قال ابن عباس وعطار رح، او کلبي یې داسي ترجمه کوي چي یهود وایې چي زموږ زړونه له علم صحیح ډك دي او هر علم چي صحیح وي، زموږ زړونه یې قبلوي اي محمد ﷺ خبري ځای نه پکښي لري نو دا معلومه سول چي ستا خبري صحیح نه دي والا لم تابی قلوبنا عن قلوبها نو پر دواړو تفسیرو خدای ﷻ پر دوئ رد و کړی چي نه زړونه ددوئ په خلقي پردوکی دی.

لقوله علیه الصلواة والسلام ما من مولود الایولد علی الضطرة اي قبول الدین الحق، فابواه یهودانه وینصرانه ویمجسانه اي یعلمون المولودین المستعدین لقبول دین الاسلام الیهودیة فیصیر یهودیاً.

او یا تعلیم د نصرانیت، ورته کوي نو نصارا راسي او یا تعلیم د مجوسیت ورته وکړي نو مجوسي سي، او هغه خدا داده اصلي فطرت یې دوئ ور بدل کړي، اودغه رنګه زړونه ددوئ ظروف د علم صحیح نه دي کما زعموا بلکه ظروف د باطل او کفر دي و لهذا قال الله تعالی رداً لدعواهم علی التفسیر المذکور بل لعنهم الله، بلکه خدای ﷻ دوئ لېري کړه له هر خیره څخه په سبب د کفر ددوئ یعني چي دوی استحباب د کفر وکړی او پر کفر یې دوام مختاره کړی نو خدای ﷻ هم دوئ د خپل رحمت عا مه څخه وشړل نوځکه لږو ددوئ څخه ایمان پر علیه السلام راوړی یعني ایمان نه راوړونکي مشرکین ددوئ ډېر دي، او ددوئ نسبت و هغو ته اقل قلیل دی پر دې تفسیر لفظ د قلیلاً منصوب دی علی الحاجة او کلمه د "ما" زائد لپاره د مبالغې، والمعنی "فیوءمنون" حال کو نهم قلیلاً من موءمنی المشرکین، او بعض مفسران وایي چي قلیلا منصوب دي او مفعول مطلق دي په حذف د موصوف اي ایمانا قلیلا یوءمنون.

پوښته:- چې واقدي رحمه الله يې تفسير داسي کړی اي لايوءمنون قليلاً ولاکثيراً فالقلة مجازاً عن العدم آه، لکن دا تفسير له واقعي حال څخه مخالف دی، ولي چې عبدالله بن سلام رضی الله عنه په اول قدوم د عليه السلام مديني منورې ته ايمان راوړی، کما فی الحديث البخاری مفصلاً، او نورو ډېرو يهوديانو هم پر عليه السلام ايمان راوړی دی کما سيئاتي.

ځواب وايي:- چې دا تفسير مناسب نه دی ولي چې عبدالله بن سلام رضی الله عنه او اضراب دده من اليهود اسلموا بمحمد عليه الصلوة والسلام و کذا نصاری د نجران ان کما الصحيح المتفق عليه، قال عز من قائل

وَلَمَّا جَآءَهُمْ كِتٰبٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ ۙ وَكَانُوْا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُوْنَ عَلَى الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۚ فَلَمَّا جَآءَهُمْ مَّا عَرَفُوْا كَفَرُوْا بِهٖ ۫ فَلَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ﴿۸۹﴾

او هر وخت چې راغلی و دوئ ته کتاب يعني قرآن الکريم چې هغه تصديق کونکی د هغه کتاب دی چې ددوئ سره و يعني تورات، يعني يا په اصولو کي د دين قرآن کريم د تورات سره برابر و، او يا په دې معنی چې قرآن کريم پر داسي چا يعني محمد ﷺ نازل سوی چې د هغه نعوت او حليه د توارات سره برابر وه.

پوښته:- چې جواب د "لما" محذوف دی چې جواب د "لما" ثاني دلالت پر کوي يعني "الذين کفروا" او حال د يهودو چې معاصرين وه دا و

چي دوئ به د مبعث د رسول الله ﷺ د مخه طلب د فتح او نصرت كاوه پر هغو كسانو چي كافران وه يعني د عربو مشركان، او دوئ به داسي خواست كاوه په جنګ كي د مشركانو "اللهم انصرنا عليهم بالنبي المبعوث في آخر الزمان الذي نجد صفته في التورات" او خداى ﷻ به هم دوئ ته پر مشركانو مدد وركاوه، او دوئ به خپلو د ښمنانو مشركانو ته ويل چي نژدې ده زمانه د نبي آخر زمان چي هغه صاحب السيف دى، او موږ د هغه نبي په فوج كي ستاسي جنګ كوو او لكه عاديان او ثموديان داسي به مو وژنو، او بعض مفسران وايي چي كلمه د سين لپاره د طلب نه ده بلكه لپاره د مبالغې ده، او مراد دادى چي يهودو به وه عربو ته ويل چي يو نبي ستاسي له قومه څخه عنقريب راتلونكى دى چي د هغه صفت په تورات كي داسي او داسي دى، نو خداى ﷻ وايې چي څه وخت چي راغلى ودوئ ته هغه نبي منعوت في التورات يعني محمد ﷺ او دوئ هم وه پيژندى چي دا هغه نبي موعود او منعوت في التورات دى، نو دوئ كفر اختيار كړى په هغه نبي سره خوفاً على الرياسة والمال الماخوذ من سلفهم يعني د غريبانو څخه .

پوهنه:- چي اول دا كفر او انكار ملايانو د يهوديانو مختاره كړى نو لعنت د خداى ﷻ دي وي پر كافرانو .

سوال:- څه حكمت دي چي خداى ﷻ و نه ويل فلعنة الله عليهم، -

ځواب:- چي په راوړو كي د لفظ ،الكافرون، اشاره وه سبب ته د لعنت پر دوئ ده، يعني سبب د لعنت كفر د دوئ دى، او بل جواب دادى چي مراد له كافرينو څخه فقط دوئ نه دي يعني لام لپاره د عهد نه دى

چي د "عليهم" ويل صحيح سي بلكه الف او لام لپاره د جنس دی، يعني لعنت الله على جنس الكافرين" او دوئ هم په كښي داخل سوه .

پوه سه:- چي د قبل لفظ مبني برضمه دی، عوضاً عن المضاف اليه المحذوف والتقدير قبل مجئ محمد ﷺ وهكذا في مواضع آخر من القرآن الكريم .

پوه سه:- چي لعنت پر كافر ويل عبارت دی د لېري والي څخه د كافر د رحمت عامه څخه د خدای ﷻ او كرامت او د جنت څخه على الاطلاق، او په حق كی مؤمن ګناه كار لېري والی د رحمت خاصه څخه د خدای ﷻ چي پر هغه چايې كاوه چي دا ګناه نه وای پكښې .

مسئله:- پر يوه معين مسلمان كه څه هم ګناه كار وي لعنت نه دی راوا، او پر غير معين ګناه كار كه څه هم مسلمان وي لعنت راوا دی، كما ورد في الحديث النبوی ﷺ "من احتكر فهو ملعون" يعني كه چا ذخيره كړی هغه شی چي د رانيولی و يعني له غذائي شيانو څخه لپاره د هغه وخت چي د ګرانی په وخت كي ئې خرڅ كړي نو هغه سړی مطرود دی له درجې څخه د ابرارو الامن رحمة الغفار، په روح البيان كي وايي چي اسباب د لعنت درې (۳) دي .

(۱) الكفر (۲) والبدعة (۳) والفسق، او په هر يوه كي درې مرتبې دي،

(۱) الاولى اللعن باالوصف الاعم كقولك لعنة الله على الكافرين وهو جائز او يا لعنة الله على المبتدعة او يا لعنة الله على الفسقة وهو جائز.

(۲) الثاني الوصف باالفظ الاخص من الاول كقوله ﴿ لعنة الله على اليهود والنصارى او لعنة الله على القدرية والخوارج والروافض والجبرية، او لعنة الله على الزناة والظلمة واكلة الربوا الى غير ذالک وذالک كله جائز اتفاقاً .

(۳) والثالث: اللعن على الشخص المعين فان كان يثبت كفره و موته على الكفر شرعاً ان لم يكن فيه اذى على المسلم كقولك لعنة على فرعون وابى جهل مثلاً لانه ثبت نصاً ان هٰولاء ماتوا على الكفر و ما كان فيه اذى المسلم كقول القائل عند حضور عكرمه ﷺ ابن ابى جهل لعنة الله على ابو جهل لانه يتاذى به عكرمه فلايجوز.

او كه يې كفر او موت پر كفر شرعاً نه و معلوم، كقول القائل لعنت الله على زيد مثلاً وان كان عاصياً بالكبائر ففيه خطر عظيم لان الخاتمة مستورة وربمايسلم الكافر او يتوب العاصي فيموت مقربا الى الله فكيف يحكم بكونه ملعوناً، ولي په حديث كي راغلي دي چي وحشي چي اكا د نبي ﷺ چي حمزه ﷺ يې نوم و په غزوه احد كي په شهادت ورساوه او هغه وحشي په فتح كي د مكې مكرمې اسلام راوړى په حضور كي د عليه الصلواة والسلام يې اسلام قبول كړى، او د خداى ﷻ له خوا زيرى د جنت باندي وسو، او هغه وحشي په مقابل كي د قتل د حمزه ﷺ يو لوي د خداى د ښمن مسلمة كذاب چي دعوه د نبوت يې درلوده په قتل ورساوه، او هغه كسان چي پر يزيد قاتل د حسين ﷺ لعنت روا نه بولي دغه دليل وايي قتل د حسين كه څه هم ډېر غټ جنايت او ګناه وه لكن دا امكان لري چي يزيد دي ددې ګناه څخه توبه كښلې وي، والله التواب الرحيم فكيف يجوز لعنة، او بعض علماء لعنت پر يزيد روا بولي دوئ وايي چي يزيد په وخت د امر په قتل د حسن ﷺ كافر سوى و، ومات على ذالك، او د يزيد يو شعر هم پر كفر دده دلالت كوي.

فان حرمت يوما على دين احمد ✱✱✱✱✱ فخذها على دين المسيح ابن مريم

پوهنه:- چي ضمير د "حرمت" راجع و خمر ته دى يعني يزيد دا بيت په وخت كي د شرابو د څښلو ووايه، وقال علامة التفتازاني في شرح

العقائد، الحق ان رضی یزید بقتل حسن ﷺ، او خوشحالي دده په قتل د حسین ﷺ او سپکاوي دده په اهل بیت د رسول الله ﷺ متوا تر المعنی دی که څه هم تفاصیل اخبار احاد دی، نو تفتازاني رحمه الله په اخر کي وايي فنحن لانتوقف في شانه بل في ایمانه فلعنة الله علیه وعلی انصاره و اعوانه انتهی، او قاضي ثناؤ الله رحمه الله په تفسیر مظهري سیپاره "ماابرئ" سورت ابراهیم کي داسي وايي چي ابن عباس ﷺ یو ورځ د امیر المؤمنین عمر ﷺ څخه ددې ایت په باره کي پوښتنه وکړه ﴿الذین بدلوا نعمت الله کفراً﴾ یعني چي آیت د چا په باره کي نازل سوی دی قال عمر ﷺ ﴿ هم الافجران من قریش بنو المغیرة وبنو امیة﴾ ده ﷺ وویل چي د بنو مغیره وو سرکښه کافران په بدر کي ختم سوه، واما بنو امیه فتمتعوا الی حین، یعنی بني امیه به تر وخته پوري تمتع په دنیا کي ژوند وکړي، وهذه روایت ابن مردویة عن ابن عباس ﷺ و کذا ذکر البغوي قول عمر وذکر ابن جریر وابن المنذر وابن ابن حا تم والطبراني في الاوسط والحاکم وصححه ان علي بن ابي طالب ﷺ ذکر مثل قول عمر ﷺ، والحاصل چي بنو امیه تر ډېر وخته پر کفر پاته وه او د علیه السلام په عداوت او جنګ اخته وه، حتی چي ابو سفیان ایمان راوړی او دده زوئ معاویه هم ایمان راوړی او عمر بن العاص وغیره هم د قوم څخه د بنو امیه وه په ایمان مشرف سول، قال المظهري فهم کفروا یزید بن معاویه و من معه، ولي په عداوت کي د آل رسول الله ﷺ اخته سوه او حسین ﷺ یې ظلماً شهید کړی او یزید کفر به دین نبوي سره مختاره کړی حتی په قتل کي د حسین ﷺ یزید داسي وویل "این اشیاخي ینظرون انتقامی بآل محمد ﷺ، چېري دي زما د قوم سپین ږیري چي وګوري چي ما څرنګه کسات واخستِي له آل محمد او بني هاشمو څخه، او یزید په یو بل شعر کي وايي

ولست من جندب ان لم انتقم من بني احمد ماكان فعل

او د بنو امیه خا ندان چي پر سر د حکومت و پر منبرو به یې آل محمد ﷺ ته بنکنځل کول، ونقل النووي رحمة الله عليه فی شرح المسلم ان بنو امیه لما ذکروا علي رضي الله عنه على المنابر قالوا سود الله وجهه، وهذا هو السر فی ان علماء الامت المحمدية بعد بنو امیه لما ذکروا علیاً رضي الله عنه قالوا کرم الله وجهه مكان الترضية لغيره من اصحاب رسول الله ﷺ.

فائده:- دا ګمان مه کوئ چي ابو سفیان رضي الله عنه یا معاویه رضي الله عنه او غیرهم من بني اميه كانوا معايذين للنبي ﷺ اولاً له ﷺ بل هذه العداوة قدجرى من زمان یزید و من بعده، قال المظهري رحمة الله عليه فمتعوا بهذه الضلالة الف شهر ثم ختم الله هذا الضلالة من دين الاسلام.

درویش وایي:- چي دا و حال د یزید و اتباعه په قول د علامه تفتازاني رحمة الله عليه او په قول د مظهري رحمة الله عليه و روح البیان والله اعلم بحقيقة الحال واليه المرجع والمال، قال الله عزوجل.

بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهٖٓ اَنْفُسَهُمْ اَنْ يَّكْفُرُوْا بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ بَغْيًا اَنْ يُّنَزِّلَ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ فَبَآءُوْ بِغَضَبٍ عَلٰى غَضَبٍ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿٩٠﴾

قوله بئس ماشتروابه انفسهم:

پوښته:- چي "بئس" فعل ذم دی او فاعل په دې کښي ضمیر مستتر دی او کلمه د "ما" نکره ده تمیز د فاعل د "بئس" ده او "اشتروا" صفت

دی د "مـا" او شـراء پـه معنـی د بیـع ده و المضـاف مقـدر دی چـي حفـوظ انفسهم في الآخرة من الجنة و نعمها نوددي حفوظ بیعـه سـوه یعنـي ددوي د لاسه ووتل او کفر او ریاسـة الـدنیا و حظـوظ الـدنیا یې لکـه ثمـن ددوئ لاس ته ورغلی "قوله ان یکفروا بما انزل الله، دا مخصوص بالـذم د "بئـس" دی قوله "بغیا، مفعول له دی د "یکفـروا" نـه د "اشتروا" ولـي چـي پـه منـخ کي د فعل او مفعول له فصل په بیگانه سره نه دی روا، او بعض مفسـران رح وایي چي "اشتروا" پر خپلـه معنا دی یعنـي دوئ رانیـولي خپـل ځانونـه یعني خلاص کړي یې دي د ذلت څخـه ددې دنیـا ولـي چـي خپـل ریاسـت برقرار ساتلی دی.

فائده:- اصل معنی د "بغي" طلب دی او فساد کمایقال بغي فلان کذا اذا طلبـه وبغـي الجـرح اذا فسـد" نوځکـه ظـالم تـه بـاغي وایـي ولـي چـي مفسد دی، او حاسد ته هم باغي وایي ولي چي دی ظلم کـوي پـر محسـود بانـدي اوزوال دده د نعمـت غـواړي والمعنـی هٰهنـا انهـم یکفـرون حسـداً وطلباً لما لیس لهـم مـن الاسـتیلاء علـی الارض او فسـاد فـي الارض، قولـه ان ینـزل الله، مـراد ځنـدي قـرآن کـریم دی او "ان ینـزل الله " پـه بغیـاً پـوري تعلق لري په تقدیر د لام اي لان ینزل الله، قوله "من فضله " یعنـي پـه محـض فضل سره یعني نبوت او نـزول الکتـاب کسـبي شـی نـه دی بلکـه مـوهبي شی دی، قوله "علی من یشا" و هو محمد ﷺ دی قوله "فبآء" اي رجعـوا پـه یوه غضب سره په سبب د کفر په محمد ﷺ برسېره پر بل غضب پـه سـبب د کفر په عیسیٰ ؑ او په انجیل سره وعدم العمل بالتورات وقـولهـم عزیـر ابن الله والا عتدا في تعظیم السبت وعبادة العجل وان کـان بعـض تلـک القبائح صدرت عن اسلا فهم وقدرضوبها، قوله ﴿ وللکافرین عذاب مهین﴾ یعني عمومي کافرانو لره چي د هغـو پـه مصـب کـي یهـودو لـره هـم عـذاب

دی د اهانت او اذلال له قسمه بخلاف عذاب عصاة المؤمنين، ولي چي هغه لپاره د پاکولو ددوئ د خيري د گنهو دی، مثلاً لرگي چي سړی اور په بلوي لپاره د اهانت د لرگو دی، او پر سرو زرو چي اور څوك بلوي لپاره د پاکی د غش اوخيري څخه .

حكايت:- راوي وايي چي چونكه د مولانا جلال الدين الرومي رحمة الله عليه څخه شيخ تبريزي رحمة الله عليه چي مولنا رحمة الله عليه ته په لږ ملاقات كي په روحاني توگه بعض كشفيات او اسرار وربښوولي وه د مولنا څخه ورك سو نو مولانا يې په طلب كي سرگردان ښار پر ښار گرځېدی يوه ورځ په يو ښار كي مولنا رحمة الله عليه د دوكان سه د سرو زرو خر څونكي صلاح الدين زركوب تبريزی رحمة الله عليه شيخ صلاح الدين ور ږغ كړه چي دلته راسه مولنا چي دوكان ته ورغلی شيخ صلاح الدين زركوب ورته وويل چي څه كوې چي بې صبره حيران گرځي مولنا رحمة الله عليه ورته وويل چي د اسمان څخه چي لمر ورك سي يعني شمس تبريزي نو خود به اسمان سرگردانه پسي گرزي تاچي له تاريكی څخه د فراق الشمس خلاص سي، شيخ صلاح الدين رحمة الله عليه ورته وويل زه ستا شمس يم، چونكه مولنا شمس تبريزي رحمة الله عليه د ملنگی په لباس كي ليدلی وو او شيخ صلاح الدين رحمة الله عليه د جاه وجلال په لباس كي وو نو مولنا ورته وويل چي زه به څه تا وپېژنم چي ته زما شمس يې نو شيخ صلاح الدين بعض هغه مقامات چي شمس تبريزي مولنا وهغو مقاماتو ته رسولی و بيان كړه، نو مولنا وپوهېدی چي رشتيا دا شمس تبريزي دی لكن د مخه يې خپل ځان په بطانه يعني لاندي جامه كي را ښكاره كړی و او اوس يې په ظهاره كي يعني د پابندي صورت را ښكاره كړی **فاشتغل مولنا** رحمة الله عليه **عنده بتحصيل الكمالات فوصل مولنا الى ماوصل كذا في روح البيان** .

دروېش وايي:- چي د بې حسد شخص سره حسد کول د محسود کمالات نور زياتېږي او د حاسد زړه نور خوړل کېږي قال المولوي المعنوي رحمة الله عليه ،

چون کی بربی حسد مکروحسد
زا ن حسد دل را سیاهی میرسد

خاک شو مر دا ن حق را زیر پا
خاک برسر کن حسد را همچو ما

وقدجربت ذالك تجربة عظيمة، وهكذا كان حال الانبيا والاوليا كما قال رسول الله ﷺ اللهم اهد قوم فانهم لا يعلمون

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَاءَهُ ۚ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَهُمْ ۗ

او چي وه به ويل سول يعني د اصحاب کرامو رضي الله عنهم له خوا څخه ويهودو ته د مدينې او شاوخوا يهودو ته پر ډول د تبليغ او نصيحت چي تاسي ايمان راوړئ په هغه کتابو سره چي خداى جل جلاله نازل کړي دي، يعني پر کتبو الهيه وو خصوصاً الانجيل والقران دوئ به ناصح ته ويل چي زموږ ايمان پر هغه کتاب دی چي موږ ته نازل سوی دی يعني تورات فقط

پوهېنه:- مضارع لپاره د استمرار ده يعني موږ همېشه پر ايمان د خپل کتاب تورات يوفقط، اودوي همېشه کفر کوی په ماسوا د "ما انزل اليهم.

پوهېنه:- چي "يکفرون" قول د خداى جل سلطانه دی، او حال دادی چي ماوراء التورات حق دی او مصدق د مامعهم من التورات دی .

پوهنه:- چي جمله "دیکفرون، حال د ضمیر څخه چي په "قالوا" کي دی، او ضمیر د "هو" راجع و ما ورا ته دی او مراد ځنـدي قرآن دی.

فائده:- "مصدقاً" حال مؤکده دی لپاره د رد د هغه قول ددوئ چي "نؤمن بماانزل علینا" ولي چي کفر په مصدق د تورات چي قرآن کريم دی کفر دی په تورات سره نو دوئ څرنګه دعوې د ایمان باالتورات کوي.

قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾

ته ووایه ویهود ته یعني لپاره د رد ددې قول د دوئ نؤمن بما انزل آه نو تاسي ولي وژنئ انبیا د خدای ﷻ که تاسي ایمان پرتورات لري ولي په تورات کي خو قتل د نبي حرام ګڼل سوي دي.

فائده:- اصل د "لم لِمَا" وو یعني لام د تعلیل دی پر ما استفهامیه داخل سوی دی لپاره د فرق په منځ کي د ماخبریه او ما استفهامیه نحو فیم، وعم، وبم.

پوهنه:- چي " تقتلون" دلته لپاره د احضار د حالت عجیبه ماضیه دی نو په اصل کي " قتلتم" و له دې سببه چي قتل د انبیاء ؑ په ماضي ددوئ د اسلافو څخه واقع سوی و.

سوال:- چي قتل ددوئ د اسلافو څخه صادر سوی و نو حاضرینو ته د عصر نبوي ﷺ یې ولي نسبت وکړی کما یدل علیه صیغة الخطاب ؟

ځواب:- چونکه حاضرین په فعل د اسلافو خپل راضي وه، او قتل د هغو د انبیاء علیهم السلام حق باله نو ځکه نسبت د قتل یې و حاضرینو ته وکړی کما یقال بنو فلان قتلوا مع ان القاتل واحد منهم.

مسئله:- ابو الليث السمرقندي رحمه الله په خپل تفسيرکي وايي په دې آيت دليل دی پردې، من رضی بمعصية شخص فكانه فاعل لها .

فائده:- کلمه د "فا" په "فلِم آه" کې جزاء د شرط محذوف ده اي ان صح ماقلتم من الايمان بالتورات فلم آه.

فائده:- د "ان كنتم مؤمنين" جواب محذوف دی بدل عليه ماقبله.

وَلَقَدْ جَآءَكُم مُّوسَىٰ بِالْبَيِّنَٰتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِن بَعْدِهِۦ وَأَنتُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿۹۲﴾

پوهه: چي لام موطئه د قسم دی او مقصود الهي په دې آيت کې دادی چي کفر د يهودو تر زمانې پوري د هغو انبياؤ چي دوئ مړه کړه نه دی څنډېدلی بلکه په زمانه کي د موسٰي عليه السلام تر هغه قتل اشد کفر اسلافو د يهودو کړی دی چي هغه اتخاذ العجل الهاً و معبوداً دی .

فائده:- بعض مفسران رح وايي چي مراد د "آيات بينات" څخه هغه دلائل واضحه دي چي پر استحقاق د خدای جل جلاله په معبوديت سره دلالت کوي، وهي اعم من المعجزات وغيرها من الدالائل العقليه الموجودة في الانفس والآفات " لكن قاضي ناصر الدين البيضاوي رحمه الله وايي چي مراد دآيات بيناتو څخه هغه نهه (۹) معجزې دي چي په هغه آيت کي ذکر سوي دي

﴿ ولقد اتينا موسٰی تسع آيات بيّنات﴾ چه هغه په مجمله توګه دادي، طوفان يعنې ډېر باران، والقمل، والضفادع، والدم، والعصاء، واليد

البیضاء، وفلق البحر، ونتق الجبل والجـراد، چي د قرآن کریم په متفرقو آیاتو کي ذکر سوي دي چي پخپلو ځایو کي به راسي ان شاء الله یعني بیان به یې په تفسیر کي راسي.

فائده:- تهوله قراء القرآن د لفظ د انبیاء علیهم السلام په "یا" سره وایي یواځي نافع رحمه الله دی چي په تهوله قرآن کریم کي یې په همزه سره وایي یعني انبئاالله.

ترجمه:- او قسم په خدای جل جلاله چي ستاسي اسلافو ته راتـګ کړی و موسیٰ علیه السلام په معجزاتو و اضحاتو سره، بیا ورسته تاسي ګلکی د سامري و ګرځاوه یعني معبود، وروسته تر موسیٰ علیه السلام یعني چـي دی کـوه طـور تـه ولاړی او یاپس له مجئي بالمعجزات څخه.

"وانـتم ظـالمون" جمله حالیـه ده یعنـي پـه عبادة العجل سره ولي چي عبادت چي مستحق یې خدای جل جلاله دی په ګلګي کي مو کښېښود کما هو معنی الظلم، او یا دا جمله معترضه ده یعني انتم قوم عادتکم الظلم.

قاضي بیضاوي رحمه الله وایي چي سوق ددي ایت لپاره د رد د هغي دعوې د دوئ دی یعني نؤمن بما انزل علینا او لپاره د تنبیه پردې چي طریقه د موجوده یهودو د علیه السلام سره هغه طریقه د اسلافو ددوئ سره د موسی علیه السلام او اقناط کلي دې د علیه السلام او اصحابو کرامو د ایمان څخه د موجوده یهودو

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا

او یاد کړئ هغه وخت چي موږ واخستله محکمه وعده ستاسي څخه یعني ستاسي د اسلافو څخه په عصر کي د موسیٰ، قصه داده چي تورات په یوه پلا پر موسیٰ نازل سو نو یهودانو د هغه وخت چي اوامر متعدده وو د تورات او منهیاتو متدکاثره وو د تورات وکتل او وایه وربدل، نو

موسي علیه السلام جواب ورکړی چي دا ټوله اوامر او منهیات زموږ له طاقته نه دي پوره، نو خدای جل جلاله جبرائیل ته وویل چي یو غر له غرو څخه پر راپورته کړه او ددوئ پر سر یو قامت لوړیه ونیسه او موسیٰ دې دوئ ته ووایي چي د تورات احکام قبلوئ او که نه غر به جبرئیل رائله کړي نو دوئ پر سجدې پرېوتل او سجده یې پر بارخوګانو کوله یعني یوه سترګه بې په غره کي وه چي رائله نسي خو هغه سجده تر اوسه هم یهود پر بارخو سجده کوي، نو څکه خدای جل جلاله "ورفعنا" یعني جبرئیل زما په امر پورته کړی سربېره پر سرو طور ستاسو یو غر د غرو څخه د هغه ځای "خذوا" واخلئ هغه احکام چي په تورات کي موږ تاسي ته در استولي دي په قوت سره یعني په ډېر کوشش سره.

پوښتنه:- چي "خذوا" آه حال دی په تقدیر د قوله یعني قائلین لکم خذوا او واورئ احکام د تورات یعني په سماع قبولي او عمل سره، نو دوئ وویل چي موږ واورېدې خبري یعني ظاهراً لاقلباً وطاعة، وعصینا" او موږ د تورات د احکامو انکار په زړه کي ساتلی لرو یعني که د غره بېره نه وایي سمعنا به یې هم نه وای ویلې.

سوال:- "وعصینا" خو عطف دی پر "سمعنا" باندي نو خو تقدیر د کلام داسي کېږي "قالوا عصینا" نو ددوئ په خوله موسیٰ علیه السلام دا جواب ورکوي نو بیا غر څرنګه څندي پورته سو واجاب عنه المظهري رحمه الله چي اهل معاني وایي چي عصینا دوئ په خوله نه دی ویلی، چونکه تر "سمعنا" وروسته او د غره د عذاب له پورته کېدو وروسته دوئ بیرته په "عصینا" لاس پوري کړی نو "عصینا" یې لکه مقول د قول ددوئ وګرځاوه

فائده:- نو دا چي د یهودیانو د اسلافو حال و څرنګه به سرې د موجودوینو څخه د عصر نبوي ﷺ امید د ایمان پر نبي ﷺ وکړي، فردوسي رحمه الله وايي،

زبد گوهران بد نه باشد عجب سیاهی نباشد بریدن زشب
زبد اصل چشم بهی داشتن نبود خاك در دیده انباشتن

فائده:- زموږ د امت محمدي ﷺ د اسلافو سره دا د خدای ﷻ احسان و چي په درویشت کاله زمانه د نبوت کي د علیه السلام په احکامو الهیه اسلامیه په ډېر تدریج سره ودوئ ته بیان کړه نو هیڅ ځای د انکار د اسلافو ﷺ څخه زموږ وجود ته نه راغلی الحمد الله .

سوال:- د ورستنی زماني خلك او مؤمنان خوپه یوه وار په احکامو د قرآن مبارك مکلف سوله ؟

ځواب:- د ورستنیو مسلمانانو مور او پلار مؤمنان وه او هغو به خپل عیالونه تر بلوغ د مخه په کرار کرار په عباداتو بدنیه او په عقائدو حقه و پوه کړه او د عمل په میدان کي په کرار کرار وارد کړه مثلا د اوو (۷) کالو په سن کي پر لمانځه نه کولو منت اوخوشك ورته کوله او د لسوا (۱۰) کلو په سن کي پر لمانځه نه کولو باندي وهله وهکذا روژه وغیره، نو دوئ چي به سرحد ته د بلوغ رسېدله د ټولو عقائدو حقه و سره به شناخته سوه او اعمال بدنیه به یې هم د عمل په میدان پیاده کړه او منهیات ددین لکه لواطت، زنا وغیره هم وپېژندله نو په یوه پلا دوئ هم مکلف نه سوه.

سوال:- یهودیان د غره د پرې استلو به سبب قبول ته مجبوره کول اکراه في الدين نه ده وقد ورد لااکراه في الدين ؟

ځواب:- حال د یهودانو چي په زمانه کي د موسی علیه السلام تحت الجبل محاصره و حال د منافقانو د عصر نبوي ﷺ و بعینه چي هغوی هم تحت براق السیف په خوف کي وه، نو یې ظاهر ایمان راوړی او قلبا کافران وه لکه چي ایمان د منافقینو و، نو آنحضرت ﷺ و مانه، او ددوئ د زړه حال یې خدای ﷻ ته وسپاره، دغه رنګه موسی علیه السلام د محاصرینو تحت الجبل سمعنا یې و مانه، او پټ حال د "عصینا" یې و خدای ﷻ ته مفوض کړی.

واما قوله تعالی لا اکراه في الدین، په ابتداء کي د اسلام و چي علیه السلام صرف او صرف په تبلیغ قولي سره مامور و،او د سیف د استعمال اجازه ورته نه وه څو چي اسلام قوي سو، او علیه السلام ته امر د ﴿**واقتلوا المشرکین کافة**﴾ راغی او دا آیت ﴿ **واقتلوا المشرکین حیث وجدتموهم**﴾ نو دا آیت ﴿ **لااکراه في الدین**﴾ منسوخ سو او علیه السلام مامور بالجهاد سو او ډېر کافران یې پر قتل د نفس او پر عبدیت د اهل او عیال او پر نهب الاموال باندي کرهاً پر ایمان راستله، **کما ثبت في الاحادیث النبویة وعلی هذا اکثر العلماء** رح، او بعض علماء وایي چي "**لااکراه في الدین**" منسوخ نه دی بلکه مراد د "اکراه " څخه اجبار دی یعني چي خدای ﷻ بېله اختیاره د کافر په زړه کي ایمان ور واچوی او داسي خدای ﷻ نه کوي "**والا لم یبق فرق بین ابي بکر صدیق** رضی الله عنه **وبین ابی جهل لعنت الله علیه کما لایخفی" هذا ما عندي في حل هذا المقام والله اعلم بحقیقة الحال**.

وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ

او څښنل سوی و په زړه کي د یهودو یعني د موسی علیه السلام د زماني ګلګی یعني محبت د هغه چي سامیري ورته جوړ کړی و په سبب د کفر ددوئي ولي د هغي زماني یهود د خپل حماقت څخه مجسمه وه یعني چي خدای ﷻ جسم او صورت لري او دوئ ته سامري جوړ کړی ګلګی دوئ داسي عجیب جسم نه وو لیدلی، نوځکه هغه دوئ خدای وباله او سجدې یې ورته کولې.

سوال:- محبت د عجل خو یو معنی ده یعني د څښنلو شی نه دی ؟

ځواب:- اشربوا" کنایه ده له تداخل څخه یعني لکه مشروب حقیقي چي په ټولو اعماقو کي د شارب ننوزي او یارنګ د ثوب مصبوغ په ټولو اطرافو کي ننوزي، دغه رنګه محبت د ګلګي د دوئ د زړه په ټولو اطرافو کي راسخ او محکمه کرځېدلی و.

فائده:- که د عجل څخه صورت د ګلګی مراد سي نوحذف ته مضاف یعني حبه ته ضرورت نسته کما یفهم من عبارة البیضاوي.

فائده:- "قلوبهم" محل دی د اشراب، بیضاوي، روح المعاني روایت کړی دی چي موسیٰ علیه السلام چي د سرو زرو جواهراتو څخه جوړ سوی ګلګی وسو، او باره یې ودریاب ته واچوی یهود به ورغله د محبت د عجل بې د هغه دریاب اوبه څښلې وهذه غایة في الحماقه.

قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُم بِهِ إِيمَانُكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ (٩٣)

او ته اي محمد ﷺ ودوئ ته ووايه چي بد دی هغه شی چي امرکوي تاسي په هغه شي سره يعني چي قبائح ستاسي دي، چي په دې ما قبل درو آيتو كي ذكر سول، ايمان ستاسي په تورات سره لكه تاسي چي دعوه كوئ په دې قول سره ﴿بل نؤمن بما انزل علينا﴾ آه كه چېري تاسي ياست مؤمنين بالتورات.

فائده:- صورت ددې آيت د منطقو پر رو قياس استثنائي دی چي استثناء د نقيض د تالي نتيجه يې نقيض ده مقدم راځي، كما تقول ان كان زيد ناهقا كان حمارا لكنه ليس بحمار فليس بناهق و كما في قوله تعالی، لوكان فيهما آلهة الا الله لفسدتا، يعني لكن فساد د سموات او مځكي خو نه دی واقع نو تعدد د آلهة ووهم نسته.

وتقرير ذالک ههنا، ان كنتم مؤمنين باالتورات فبئس ما يامركم به ايمانكم لها وهی النصائح المذكوری لان المؤمن لايتعاطی الا ما يقتفيه ايمانه لكن الايمان لا يامر بتلک القبائح المذكورة فلستم مؤمنين بالتورات فافهم.

پوښته:- چي يهودانو به باطلي دعوې كولې ګاهي بې ويله، لن تمسناالنار الا اياماً معدودات، وقد مر بيان ذالک من قبل، اوګاهي به ويله لن يدخل الجنة الا من كان هوداً، او ګاهې به ويله نحن ابناء الله واحبائه نو خدای ﷻ په دې ايت كي ددوئ تكذيب وكړی.

قُلْ إِن كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِندَ اللَّهِ خَالِصَةً مِّن دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٤﴾

ووایه اي محمد ﷺ ویهودو ته که چېري وي تاسي لره دار اخرت یعني نعیم الجنة وي.

پوه سه:- چي "الدار الاخرت" اسم دکان دی او لکم یه خبر دي په نیز د خدای ﷻ ظرف د کان دی او خالص ته سي لره خالصة منصوب دی حال دی د دار الاخرة څخه، بېله له نورو خلګو.

پوه سه: چي که د نورو خلګو څخه مراد ټوله خلق وي یعني که نصارى وي او که مسلمانان وي نو الف و لام لپاره د استغراق یا جنس دی او که مراد یوازي مسلمان وي نوالف ولام لپاره د عهد دی، نو که داغسي وي نو تاسي تمنا او خواست د مرګ وکړي د خدای ﷻ څخه ولي چي جنت خو دار السرور دی او ځای د دوستانو د خدای ﷻ دی او دنیا خو ځای د غمو او مصائبو او رنځ او د تکلیف وغیره دی او چونکه رسېدل وجنت ته بېله مرګه نه کېږي نو باید تاسي خواست د مرګ کوئ لپاره د دې چي تاسي ژر تر ژره دار السرور ته ورسېږي، بیهقي او ابن مبارك رح د ابن عمر رضی الله عنه څخه روایت کوي ﴿ قال قال رسول الله ﷺ الموت تحفة المؤمن وعن الحسين رضی الله عنه بن علي مرفوعا الموت ريحانة المؤمن وقال حبان بن الاسود رحمة الله عليه الموت حسر يوصل الحبيب الى الحبيب.

پوهنه:- چي تمنا یوازي د خولې وینا نه ده یعني لیتني امتُ بل اصلاً، د زړه شی دی او لسان د زړه پر تمنا دال دی.

سوال:- د مؤمنانو خو پردې اتفاق دی چي جنت د مؤمنانو ځای دی یعني بې له مؤمن بل څوك جنت ته نسي ورتلای په دې معنی نه چي یوازي مؤمنان د امت محمدي ﷺ بلکه په دې معنا چي له آدم ؑ څخه رانیولې بیا تر اخیره پوري د زمانې مؤمنان مراد دي، او سره ددې چي هغه مؤمن د مرګ تمنا نه کوي بلکه موږ نبي ؑ د تمنی څخه د مرګ په دې الفاظو منع کړي هم یو. ﴿لا یتمنی احدکم الموت لضر نزل به ولکن لیقل اللهم احیینی ماکانت الحیاة خیرا لي وتوفني اذا کانت الوفات خیراً لي﴾ نو څرنګه یهودو ته دا ویل کېږي چي که تاسي مؤمنان یاست نو تمنی د مرګ وکړئ او موږ په خپله تمنی د مرګ نه کوو .

ځواب:- مؤمنان خو ځان ته دونده لوړه مرتبه نه ایږدي چي موږ ګنهونه هر څو وکړو خدای ﷻ موږ ته عذاب نه راکوي لکه یهودیانو چي ځان ته دغسي لویه مرتبه ایښوولة لکه څرنګه چي نژدې ذکر سول بلکه مسلمان د مرګ څخه بېرېږي یعني چي په سبب د ګنهو خدای ﷻ دوږخ را نه کړي لکن سره د هغه و رحم عظیم او مغفرت ته د خدای ﷻ امیدواره دي، نو د مسلمانانو او د یهودیانو تر منځ ډېر فرق دی کما لا یخفی، قال القائل، رحمه الله

لولا نباتي وسیئاتي لذبتُ شوقا للممات

سهیل بن عبد الله التستري رحمه الله وایي چي دمرګ تمنی نه کوي مګر درې قسمه کسان

(۱) هغه څوك چي جاهل وي چي وروسته تر مرګ څه حالات سته .

(۲) هغه سړی چي د تقدير الهي څخه تښتي يعني چي تر زامنو مثلاً د مخه مړ سم.

(۳) هغه څوك چي د شوق د ملاقات د درب العزت المحبوب الحقيقي تمنى د مرګ كوي.

په تاريخ کی د مولیناجلال الدين الرومي صاحب المثنوي رحمه الله داسي راغلي دي چي د ده د وفات وخت چي نژدي سو ملك الموت ځان وربنکاره کړی او په دروازه كي و دريدی مولنا رغ پروکړي،

پیش ترا پیش ترا جان من نیك در حضرت سلطان من

حکایت:- يو پاچا پوښتنه د ابو هازم رحمه الله څخه وکړه چي ورتګ و خدای ﷻ ته به څنګ وي؟

ابو هازم رحمه الله ورته وويل چي هغه څوك چي په ژوندكي د خدای ﷻ فرمانبرداري كوي هغه به خدای ﷻ ته داسي ورځي لکه يو مسافر چي قريبان يې ډير ورته تږي وي كورته ورځي، او عاصي او بد عمله سړی به داسي خدای ﷻ ته ورځي لکه يو مريی چي د باداره تښتيدلی وي، او بادار يې هم ورته په درد وي.

فائده:- قاضي ثناءالله رحمه الله وايي چي د دې آيت و احاديثو څخه داسي معلو ميږي چي چونكه قبر اول منزل د منازلو څخه د اخرت دی كما رواه الترميذي وابن ماجه عن عثمان مرفوعاً نو په قبر كي سمدستي روح او ريحان د جنت راځي كما ثبت في الحديث الصحح النبوي ﷺ ﴿قال القبر روضة من رياضة الجنة او حفرة من حفرات النيران﴾ ولي كه ثواب په قبر كي نه وای نو د تمنى د موت څه فائده وه و لي چي پس له مرګه خو قبر دی آخرت خو وروسته دی، وبهذا يثبت عذاب القبر باشارة

الآیت المتلوة و بعبارة الحدیث المذکور و هو مذهب اهل السنة و الجماعة، خلافاً للمعتزله والشیعة، انتهی بزیاذة کثیرة، والحوالة الی التفسیر المذکور للجهلة والحسدة الذین یقولون ان القتل بدون، حواله سرقه ده ولایرون هؤلاء الجهلة لفرط حسد هم ان النقل بدون الحوالة شائة کثیرة في التفاسیر والفقه والعقائد. بیت

چشم بد اندیش که برکنده باد عیب نماید هنرش درنظر

پوښتنه:- چي په حدیث کي چي روایت یې ابن عباس ﷺ له رسول الله ﷺ څخه کړی دی راغلي دي چي که چېري یهودو تمنی د موت کړې وای نو به مړ واي هر یهودي خپل په نارو سره، او نه به وایي پاته پر ټوله مځکه یو یهودي.

فائده:- د رافع څخه روایت دی چي یوه ورځ یو یهودي زموږ سره د بحث په دوران کي و ویل یې چي ستاسي په قرآن کي راغلي دي "فتمنو الموت، دایم زه یهودي یم تمنا د مرګ کوم نو ولي نه مرم کما قال، نبیکم اشارة الی الحدیث المذکور آنفاً، نو ابن عمر ﷺ چي ددغه یهودي خبره واورېدل کورته ولاړی او توره یې را واخستل او یهودي پوه سو او وتښتېدی، نو ابن عمر رحمه‌الله وویل اما لو ادرکته لضربت عنقه، دده جاهل دا خیال و چي د آیت او حدیث د ټولو زمانو د یهودیانو لپاره دی، لکن داغسي نه ده بلکه داده هغو یهودو لپاره و چي له علیه السلام څخه یې عناد کاوه او د نبوت څخه د ده منکروه بعد ماعرفوه کماعرفو انبائهم.

فائده مهمة:- پوه سه چي قاضي ثناؤ الله یو فصل علیحده په تفسر مظهري کي تحقیق د تمنی د موت راوړی دی چي حاصل یې دادی.

سوال:- آیا رواه ده تمنی د مرګ او یا خواست د مرګ روادی؟

ځواب:- که سوال د مرګ په سبب د یو ضرب نازل و پر سائل باندي په مال کي او یاپه بدل کي او یا په اهل او عیال کي خو سوال د مرګ ندی روا، لحدیث انس ﷺ الذي قد مر هٰهنا مفصلاً، هغه حدیث متفق علیه د بخاري او مسلم دی، او په بل متفق علیه حدیث کي داسي راغلي دي چي یو له تاسي ځخه چي مړسي عمل یې قطع کیږي او عمر و سړي ته نه زیاتوي مګر خیر یعني فائده، ولي که نیکو کاره وي نو شاید د عمر په طول کي به نور حَسَنَات وکړي، او که ګناه کاره وي شاید په آینده عمر کي به توبه وکاږي، او له امامانو ځخه د دین نهی د تمنی د موت له دغو کسانو ځخه مروي دی، امام احمد بن حنبل، البزار ،البیهقي او جابر بن عبد الله رحمهم الله او د مروزي ځخه چي روایت یې قاسم مولی معاویه ﷺ کړی دی او د ابن عباس ﷺ او ابو یعلی او حاکم صاحب المستدرك او طبراني رح چي روایت یې د ام الفضل ځخه کړی دی کلهم عن رسول الله ﷺ .

فائده:- تمنی د مرګ په ژبه سره او سوال د مرګ کول د دغو امامانو رحمهم الله په نیز ناروا دی، او هر تمنی د موت په زړه سره چونکه زړه د سړي په اختیار کي نه دی فلا تکلیف بالنهی عنه، او که چیري تمنی د موت او سوال کول د مرګ په سبب د بیري د فتنې في الدین و فلا باس به، چنانچه په حدیث کي چي مالك او بزاریې روایت کړی دی د ثوبان ﷺ ځخه چي آنحضرت ﷺ به داسي دعا کوله، ﴿واذا اردت بالناس فتنة فاقبضني الیک غیر مفتون﴾ او روایت کړی مالك رحمه الله د امیر المؤمنین عمر ﷺ ځخه چي د په خپل دعا کي به داسي ویله اي الله زما قوة ضعیف سو او سن مي لوړ سو او رعیت مي په ټوله نړۍ کي سره خواره سوه فاقبضني الیک غیر مضیع، راوي وایي چي دا دعا چي عمر ﷺ وکړه دغه

میاشت نه سوه تېره چي حضرت عمر ﷺ په شهادت ورسېدی، او طبراني د عمر بن العاص ﷺ څخه روایت کړي دي چي علیه السلام وویل لایتمنی احدکم الموت الا ان لایثق بعمله " او که تاسي ولیدل په اسلام کي شپږ خویه نو تمنی د موت کوئ او که روح ستا په لاس کي وي اله یې کړې،

(۱) ضائع والی دویني د مسلمان یعني ناحقه مسلمان وژل

(۲) امیر والی د کوچنیانو یعني د نوي ځوانانو

(۳) ډېر والی د حکومت د پولیسو.

(۴) امارت د بې عقلانو انسانانو.

(۵) خرڅېدل د حکم یعني رشوتونه پر حکم الهي باندي اخستل.

(۶) نوي ځوانان چي قرآن مبارك به د رباب او د آلاتو د لهو او موسیقی پر وزم وايي.

او تمنی د موت د بعض سلف صالحین څخه راغلې ده په سبب د خوف د فتنو في الدین، رواه ابن سعد عن خالد بن سعدان او ابن عساکر و ابو نعیم عنه وعن مکحول وابن ابي الدنیا عن ابي الدرداء وابن ابي الدنیا وابن شیبة والبیهقي عن ابي هریرة والطبراني و ابن عساکر عن العرباض بن ساریه وهٰؤلاء السادات الکرام کلهم ﷺ انما تمنوا الموت لخوف الفتنة في الدین.

درویش وایي:- چي تمنی د موت به په اوسني زمانه کي یعني ۱۴۲۵ھ کي څنګه نه وي روا! چي د ټولي اسلامي نړۍ په ګوټ ګوټ کي او په کور کور کي د فتنو باران شروع دی، او نه امارات سته په ټوله اسلامي نړۍ کي، او علاوه تر هغه په ټولو اسلامي ملکو کي د نصارٰی و د قوانینو طرز حکومتونه کېږي او فحش او فحاشي او شراب خوري او نور منهیات د دین جاري دي او نصارٰی وو صرف برای نام یو بت د

مسلمانانو د صدارتت پر چوکۍ کښېنولي دی، او حقیقتاً د حکومت واکي د نصاری وو په لاسو کي دي، د صدارت د چوکۍ بت هغه اختیار او قدرت نه لري او په عین حال کي خلګ یعني برای نام مسلمانان په ډالرو خرڅوي که یې څوك نه مني د افغانستان پوره حالات دي وڅېړي او د پاکستان حالاتو ته دې هم نظر ولري او د عراق حالات دي هم له نظره نه باسي، الی غیر ذالک من الدول الاسلامیة الا ماشذ وندر،

البته طالبان د حقیقت دین اسلامي هم په هرځای کي موجود دي، **اللهم اید الاسلام والمسلمین في جمیع الارض وارزقهم الغلبة والنصر علی اعداء الدین من الکفار والملحدین و معاونهم في الضلال المبین برحمتک یا ارحم الراحمین،**

حمیدالله غزنوي رحمة الله علیه وایي

چون بینم دین احمد در غریبی   دلم سوزم ز چشم خون جاری

او دا فتنه هم دا اوس عوامو ته او بعض علماء سوء ته یې هم تجاوز کړی دی، دوئ وایي چي زما عیش او نوش دي برابر وي اسلام که څه ابتر وي ، قال الله او قال الرسول خو ویل کېږي لکن لایجاوز حناجرهم، حتی چي بعضي امامان د مساجدو په عقوق د استاذانو لپاره د رضا د مقتدیانو مبتلا دي مقتدي ته د ډېري غوړه مالۍ څخه په وخت کي د سلام لاس پر سینه نسي.

چون کفر از کعبه برخیزد کجا ماند مسلمان

او بعض پېډالان چي د یوه مسجد او یا امام څخه د هغه مسجد قدیم یې په ناحقه خوا بده سي که څه هم د مسجد قدیم امام یې استاذ هم وي و څنګ ته د مسجد قدیم مسجد ضرار بناء کړي او

تفریق بین المسلمین پیدا کړي او یو عاق شده امام په هغه مسجد ضرار کي مقرر کړي

نو چي مسجد ضرار وي او ملا یې عاق وي د مقتدیانو بې څه حال وي خو عوام کالانعام سر نه خلاصوي.

او ابن عساکر رحمة الله علیه د ذوالنون مصري څخه روایت کوي چي یو بنده د محبت او شوق واعلی مقاماتو او اعلی الدرجاتو ته ورسېږي نو دي مرګ په تعجیل غواړي شوقاً الی ربه وحباً للقا ئه، قلت وهو المقصود من الیهود حیث قال لهم الله ﷻ ان کانت لکم الدار الاخرة عندالله خالصةً من دون الناس فتمنوا الموت، یعني شوقاً الی لقاء ربکم ان کنتم صادقین، وروي ابن سعد البخاري عن عائشة رضي الله عنها دا وایي چي ما د مخه د رسول الله ﷺ اورېدلي وه چي هغه نبي نه مري تر هغو چي د بقاء في الدنیا او د سفر د آخرت اختیار ورنه کړي یعني د الله ﷻ لخوا څخه نو څه وخت چي مرض د علیه السلام شدت ته ورسېدی نو علیه السلام داسي و فرمایل، مع الذین انعم الله علیهم من النبیین والصدیقین والشهداء والصالحین یعني انا معهم وحسن اولئک رفیقا، نو عائشه رضي الله عنها وایي چي زما ګمان سو چي علیه الصلوٰة والسلام ته اختیار ورکړل سو او د رفقاء مذکوره سره یې مرافقت اختیار کړي، او نسائي له عائشي رضي الله عنها څخه روایت کړی دی چي علیه السلام تعنی په وخت د ناجوړی زما په غېږ کي پروت و او ما دده لاس پر ده تېراوه او دعاء د شفاء به مي کوله په دغو کلماتو اذهب الباس رب الناس، نو چي علیه السلام پر هوش راغلی داسي وویل او زما څخه یې لاس کش کړی بل انا اسئل الله الرفیق الاعلی.

وروي الطبراني چې ملك الموت ابراهیم ﷺ ته راغلی چې روح یې قبض کړي، نو ابراهیم ﷺ عزرائیل ﷺ ته وویل "هل رئیت خلیلاً یقبض روح خلیله، آیاتا لیدلی دی چې دوست د دوست روح قبض کوي نو ملك الموت بیرته ځندي ولاړی او خدای ﷻ ته یې د ابراهیم ﷺ خبر ورکړي نو خدای ﷻ ورته وویل چې ابراهیم ته ووایه چې هل رئیت خلیلا یکره لقا خلیله، آیا تا لیدلی دی چې یو دوست دي د بل دوست ملاقات نه خوښوي؟ نو عزرائیل ﷺ چې دا خبره او پیغام الهي ابراهیم ﷺ ته ورسا وه قال ابراهیم ﷺ اقبض روحي الساعة، وایضا یوسف ﷺ، طلب د موت په دغو الفاظو سره وکړی توفني مسلماً والحقني باالصالحین

او بن عساکر په خپل تاریخ کې د حضرت علي کرم الله وجهه دا قول نقل کړی دی "لا ابالي اسقط علی الموت او اسقط الموت علي، او طبراني رحمه الله په تاریخ کبیر کې دا قول د عمار بن یاسر ﷺ څخه رانقل کړی دی چې په جنګ کې د صفین یې داسي ویل الآن الاقي الاحبة محمداً ﷺ وحزبه، او ابن سعید له حسن څخه نقل کړی دی چې حذیفه بن ایمان ﷺ په وخت کې د زکندن داسي وویل چې راغلی دوست یعني مرګ په وخت کې د سترګي د رپ لا افلح من ندم .

سوال:- امام احمد د ابي امامة ﷺ څخه داسي روایت کړیدی چې مور یعني صحابه رضوان الله علیهم اجمعین یوه ورځ وعلیه اسلام ته کښېنستو نو د مبارك ﷺ مور ته داسي له تاثیره ډك نصیحت وکړی چې زموږ زړونه یې ډېر نرم کړه نو په دې موعظت

کي سعد بن وقاص په ژړا سو او ډېر يې وژړل او دا يې وويل ياليت مُت، نو نبي ﷺ و د ته داسي وفرمايل يا سعد اعندي تتمنى الموت" او دا جمله يې درې واره تکرار کړه نو سوال پيدا کېږي .

سوال:- حديث خو پردې دلالت کوي چي تمنى د مرګ بېله کوم ضرر په مال او جسم او عيال او نحو ذالك هم نه ده روا ولي چي د سعد اراده د دغو اسبابو پر بنا نه وه بلکه د خوف د خدای ﷻ وه ؟

ځواب: هو! ژړا د سعد ﵁ خو د بېري څخه د عذاب د خدای ﷻ وه لکن چونکه مرګ خو څوك د عذاب څخه د خدای نه خلاص وي، نو تمنى د مرګ بېفائده وه نوځکه آنحضرت ﷺ نهي ځندي وکړې بلکه د عذاب څخه د خدای ﷻ استغفار او سعي په اعمال صالحه وو پرهېز د ګنهو څخه په کار دی، والتحقيق چي تمنى د موت د بېري څخه د معصيت د زياتېدو او يا له بېري د تقصير في الطاعة خو روا ده بېله شکه، او تمنى د موت په سبب د شوق ولقائه د محبوب حقيقي ﷻ د سلف رح څخه په وخت کي د زکندن واقع سوي دي کما وقع عن رسول الله ﷺ وعن خليل الرحمن ﵇ وعن عمار وحذيفه وغيرهم په سبب ددې وه چي دوئ ته چي څه وخت مرګ حاضر سو، او نور يې د ازياد د اعمال صالحه وو اميد او طمع قطع سول، نو ځکه د دوئ شوق ولقاء ذوالجلال ته زيات سو، او هغه ويناوي چي مفصلي تېري سوې د دوئ د مبارکو خولو څخه په تمنى کي د موت صادري سوي دي .

وفـي هاشـم الـدفتر الاول مـن المكتوبـات، للامـام الربـاني مجـدد الـف ثـاني داسـي راغلـي دي چـي د آنحضـرت ﷺ د حيـات پـه وخـت كـي يـوه باديـه نشينه سړي داسـي بيتونـه وويـل او د عليـه السلام چونكـه ډيـر خـوښ سـوه نـو هغـه صـحرائي يـې پـه تكرار د هغـو بيتـو امر كړى خوارړه محبوب بيتونه دادي

كل صبح و كل ا شر ا قي — تبكي عيني بدمع شتاقي
قدلسعة حية الهوا كبد ي — فلا طبيب لها و لار ا قي
الا الحبيب الذي شغفتُ به — فعنده ر قيتي و تر يا قي

درويش وايي:- چي ددې بيتـو څخـه خوشبو د عشق حقيقي د رب جـل وعـلا شـانه تـه د عاشـقانو رسېږي ولهـذا امـر ﷺ بتكـرار، د عشـق يـو د تعجـب ډك مقـام دى چـي د قلـم پـه څوكـه نـه بيانېږي، او وجـداني شـى دى چـي بېلـه حصـوله د ژبـي پـه كلمـاتوت سـره يـې درك د ماهيت نه كېږي .

قال الشاعر

وماحب الديارشغص قلبي — لكن حب من سكن الديارا

وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ۝

او دوئ يهـود بـه تمنـى د مـرګ هـيڅ كلـه ونـه كـړي پـه سـبب د هغـو ګنهـو چـي د دوئ د لاسـو څخـه د مخـه صـادره سـوي دي مـراد د لاسـو څخـه د دوئ ځانونـه دي وهـذا مجـاز شـائع فـي العربيـة، چـي هغـه ګنهونـه كفـر پـه عليـه السـلام او كفـر پـه قـرآن دى، او تحريـف د تـورات دى الـى غيـر ذالـك ممـا مـر الآيـات السـابقه، او خـداى ﷻ بـه خبر دى په ظالمانو سره په خپلو بندګانو كي .

پوهــه: چي په دې ایت کي تهدید و یهود ته دی او اظهار ددې دی چي دوئ په دې خبرو کي ظالمان دي .

فائده: په ایت کي "ولن تمنوه الخ" اخبار الغیب او معجزه د قرآن ده ولی د یهوو شان هم داغسي وئ چي تمنا د مرګ یې نه کوله .

سوال:- دوئ به تمنی کړې وه لکن تاریخ به نوي رانقل کړي؟

ځواب:- چونکه دا تمنی ددوئ یو امر مهم و، ولي چي مدار د نبوت د علیه السلام پر دغه تمنی دی ولي که دا تمنی له دوئ څخه صادره سوې وای نو خبره د نبوت د علیه السلام له خطره سره مخامخ کېدل او پر تقدیر د عدم وقوع صدق د نبوت او صدق د قرآن پاك یقیني ګرځېدی، نو داسي مهمه خبره څرنګه د تاریخ له پاڼو څخه پاتېدله یعني که دوئ تمنی د مرګ کړې وای تاریخونه د یهودو به ډك وای .

سوال:- تمنی خو فعل د زړه دی، نو څرنګه به معلومه سي چي دوئ تمنی نه ده کړې ؟

ځواب:- تمنی خو فعل قلبي نه ده چي پټ پاته سي بلکه تمنی قول د ژبي دی وهو ان یقول لیتني امت وعلی تقدیر التسلیم، که ددوئ په زړه کي تمنی د مرګ وای ددوئ به په خوله اظهار کړی وای چي زموږ په زړو کي تمنی د مرګ سته، وقالوا تمنینا بقولوبنا ولم ینقل من احد منهم ذالک فعلم ان تمنی القلب ایضا لم یقع منهم .

فائده:- د مفسرانو اختلاف په دې کي دی چي دا ایت مخصوص په یهود سره د عصر نبوي ﷺ دی او که د ټولو زمانو و یهودو ته عام دی د

حديث څخه د ابن عمر ﷺ چي د مخه بيان سو صراحةً دا معلو مېږي چي دا ايت مخصوص په يهودو سره د عصر نبوي دی.

فائده:- درویش وويل وهذا مجاز شائع في العربية آه ددې مجاز تحقيق دادی چونکه يد او لاس يوه آله ده چي مخصوص په انسان پوري ده او دليل د قدرت دده ده، چي عام صنائع انساني د لاسو څخه صادرېږي، او ډېر منافع د انسان هم د لاسو د لاري وي، نو ځکه لفظ يد کاهي کنايه د نفسه څخه د انسان ګرځي کما في هذا الآية، او کاهي کنايه د قدرت څخه راځي کما ورد في الحديث النبوي ﷺ (يدا الله ملأى الحديث" وورد في القرآن بيدک الخير" وايضاً بيده ملكوت ملكوت كل شي الاية، ففي امثان هذه المواضع اليد بمعنى القدرة يعني كناية عنها وقد مر ان لمثل هذ الكناية في كلام العرب كثرة وشهرة لم ينكرها معاند والقرآن.

درويش وايي:- چي سبب ددې کنايه په قرآن او حديث کي او عدم الحمل علي الحقيقة دادی انه تعالى منزه عن الجسمية والاعضاء من اليد والرجل والوجه وغيرها ومن لوازم الجسمية كالجهة والمكان والحركة وغيرها عند اهل السنة والجماعة

وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَىٰ حَيَوٰةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا

او هر آينه به ته پيدا کوې دوئ يعني يهوديان حريص تر خلکو پر ژوند او تر مشرکانو.

فائده:- وجدان کاهي په حس سره وي نحو "وجدتُ زيداً يمشي اي ابصرته، نو متعدي وه يوه مفعول ته وي، او کاهي په معنى د معرفت وي

نحو عرفت الله، نو هم متعدي ويوه مفعول ته كېږي، او ګاهي په معنى د علم وي نو پردې تقدير متعدي وه دوه مفعوله تـه ګرځي، په دې ايت كې وجدان علمي دى لذكر المفعولين له وهما هم واحرص دى.

فائده:- "حيـواة" چي يې نكره راوړى ولـي چي يو فرد دى چي مراد يې حيات الـدنيا دى، او بعـض مفسـران وايـي چي تنوين لپاره د تحقير دى يعني الحيـوة الخسيس وهـي حيـوة الـدنيا ايضـاً، او بيضـاوي وايـي چـي تنكيـر لپـاره د تعظـيم دى اي الحيـاة المتطاولـة، او په بعـض قرائـاتو كې معرفـه راغلى دى وهـو محتمـل ما يحتمله النكرة، فتكفر.

پوښتنه:- اسم تفضيل خو په يوه استعمال كې په اضافت او په "مـن" دواړو سره نـه مسـتعملېږي، او پـه دې ايـت كـي احـرص النـاس پـه اضـافت سره دى او پـه معطـوف كي پـه "مـن" سره دى يعني "ومـن الـذين اشـركوا، قاضـي وايـي رحمه الله ددې پـوښتني پـه جـواب كـي داسي وايـي هـذا العطـف محمـول علـى المعنـى كانـه قـال احرص من الناس ومن الذين اشركوا.

سوال:- مشـركين خوپـه نـاس كـي داخـل وه نـو د تخصـيص د ذكر فائده يې څه ده؟

ځواب:- فائـده د تخصـيص يې داده چي مشـركانو خـو ژونـد د اخـرت نـه منـى، نـو خـود بـه دوئ پـر حيـواة الـدنيا ډېر حـريص وه، او يـا غـرض تـو بـيخ د يهـودو دى يعنـي تاسـي خـو حيـواة الاخرت مني نـو پر مشركينو احرص على حيواة الدنيا ولي ياست.

پوښتنــه:- څـه سبب دی چي يهـود پـر مشـركانو احـرص دي د دنیا پر ژوند؟

ځـواب:- مشـركان چونکـه آخرت نـه مني نـود دوزخ عـذاب خو هم نـه مني، او يهـود خـو اخـرت او عـذاب النـارمني او خپـل اعمـال سيئه چـي اسـبـاب د دخـول النـار دي فـي يـوم القيـامـة دا هـم ورتـه معلوم دي، نـو ځکـه دوئ تـه د دنيـا ژونـد کـه څـه هـم د ډېـرو کـړاوو سره مخامخ وي جنت معلو مېږي.

فـائـده:- لام په لتجـدنهم كي لپاره د قسـم دی چي پـه نحو کي لام موطئه د قسم بولي او نون ثقيله لپاره د تاكيد د قسم دی

يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ

او خـوښ لـري يـو لـه يهوديـانو يعنـي هـر يـو ددوئ نـو اضافة اسـتغراقي دی، او جملـه د يـو ده آه، اسـتينافيه ده لپـاره د بيـان د زيادت د حرص د دوئ يعني كه ده ته عمر وركړه سي زر كاله.

پوښتنــه:- يـودُ، خـو فعـل متعـدي دی نـو مفعـول يـي څـه شی دی؟

ځـواب:- مفعـول يـې "لـو يعمـر" دی او كلمـه د "لـو" پـه معنـی د "ان" مصـدري ده، او بعـض مفسـران رحمهم الله وايـي چـي مفعـول د "يـود" محـذوف دی والتقـدير "يـود احـدهم" طـول حياتـه، او "لـو يعمـر" حـال دی د لفظ د "احدهم" په تقدير د قول اي قائلاً لو آه

سوال:- پر تقدیر د قول خو هغه احد داسي وایي "لو اعمر آه" یعني په متکلم صیغه نو "یعمر" یې غائب صیغه ځرنګه ذکر سوله؟

ځواب:- هو حق خو متکلم صیغه وه لکن په مناسبت د "یود" غائب یې راوړی، روي چي یهود به یو بل ته وخت کي ملاقات داسي ویله عش الف سنه.

درویش وایي:- چي د راز عمر په طاعت کي د خدای ﷻ نعمت دی د خدای او د راز عمر په معصیت کي د خدای سخط دی د خدای ﷻ، پیر انصاري رحمه الله در اخیر رساله خود چنان مینویشتند.

گر تو خواهي در دو عالم زندگي، بندگي کن بندگي کند بندگي
یعني زندگي خوش خرم
کار کن تا مرد یابي برمزید که ترا از بهر این کار افرید
شاعر دیگر
چه خوش گفته ومرواريد وجواهر را در شعر خود شخته
یاد داري زروز زادن تو خلق خندان بودند وتو گریان
آنچنان زی که روز مردن تو خلق گریان باشند وتو خندان

وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِ مِنَ الْعَذَابِ أَنْ يُعَمَّرَ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

پوهنه:- چي کلمه د ما نافیه ده، او ضمیر د "هو" راجع دی و "احدهم" ته او کلمة "ان" مصدریه ده اي تعمیره، او ان یعمر فاعل د مزحزح دی والمعنی، نه دی دا اُحد چي زر کاله عمرېږي

خوښ وو لیري کونکی دده له عذاب څخه د دوږخ تعمیر طویل دده، او خدای ﷻ دانا او خبر دی په هغه شیانو چي دوي یې عمل کوي من الکفر والمعاصي.

سوال:- عمر طویل په اندازه د طول خو دوئ د عذاب څخه د دوزخ لیري کوی یعني ترڅو چي دا عمر طویل نه وي تېر سوی دوئ خو دوزخ ته نه ورځي فکیف حکم بعدم التبعید ؟

ځواب:- چونکه زر کاله عمر بلکه ټوله عمر د دنیا نسبت وطول ته د آخرت لکه یو ساعت د ورځي دی نو دا تبعید کانه لیس بتبعید ولي چي اصلاً تبعید خو هغه دی چي په ایمان او عمل صالح سره حاصل سي او دا طول عمر د یهو دیانو، لایزیدهم الاالعذاب فکانه لیس تبعید.

فائده:- بمزحزح اګرچه خبر د ماحجازیه دی او په محل کي د نصب دی، والمزحزحة التبعید.

فائده: اصل د "سنت" سنوة و، ناقص واوي محذوف اللام دی بقرینة ان جمعه سنوات، او بعض اهل لغة وایي چي اصل یه سنهة دی محذوف اللام لا نه قد سمع في جمعه سنهات ایضا کجبهة وجبهات.

حاصل د آیت دادی چي طول عمرسره د عمل صالح نعمت الهي دی کما ورد في الحدیث النبوي ﷺ طوبی لمن طال عمره وحسن عمله، او طول عمر سره له اعمال سیئه وو سخت الهي دی

فائده:- ټوله امت بلکه ټوله حکما پردې متفق دی چي موت لره سن معلوم نسته او نه اجل معلوم او نه مرض معلوم سته په

دې کي حکمت الهي دادی چي بايد مسلمان په هر وخت کي د مرګ لپاره اماده باش وي، او د مرګ څخه غفلت نه دی پکار، يوشاعر وايي

بانګ طبلت نی کند بيدار تو مګر مرده نه در خوابي

تو چراغي نهاده در ره باد خانه در سمر سيلا بي

روح البيان د شارح الخطب او هغه د وهب بن مبينه څخه دا يوه عجيب قصه رانقل کړې ده چي دانيال ﷺ په يو لوي دښت کي روان و چي دېغ پر وسو قِف يا دانيال! عجيب به ووينې دانيال ﷺ شا وخوا وکتل ثوك نه وه نو بيرته رهي سو، دوهمه نعره بيا پر وسوه دانيال وايي چي نو زه ودرېدم يو خونه مي وليدله اواز د قف د خوني لخوا څخه و، نو زه ورغلم او د هغې خوني دروازه قلف وه او زما په ورتګ قلف خلاص سو که څه ګورم د ننه په خونه کي يو پلنګ پروت دی چي ملغلري او جواهرات پوري ځړيدل، نو د پلنګه څخه اواز وسو اصعد يا دانيال تر عجيبا نوزه پلنګ ته ورپوته سوم د پلنګ تخته د سرو زرو وه او مشك وغيره پر پاشلي وه پر پلنګ باندي يو ځوان مړ پروت و سړي چي ويل بيده دی، او پرده زيورات دونه ډېر وه چي بيان يې نه کېږي، او د چپه لاس په ګوته يې ګوتمۍ د سرو زرو موجوده وه او پر سر يې تاج د سرو زرو و، او پر کمر بند يې يو داسي شنه توره وه سړي چي ويله د بلګو څخه د درختي يې جوړه کړې ده نو د پلنګ لخوا اواز وسو چي دا توره درواخله هر څه چي پر نوشته وي هغه ووايه، دانيال ﷺ وايي چي پر توره دغه توري نوشته وه"" وهذا السيف لصمصام بن عوج بن عنق بن ارم" او مايو زر اوه

سوه (۱۷۰۰) کالـه عمـر تېـر کـړی دی، او د دوولـس زره (۱۲۰۰۰) بـاکرو ښځـو بکـارت مـا زائـل کـړی دی، او څلوېښت زره (۴۰۰۰۰) ښاره مي جوړ کړي دي ما ټوله عمر په ظلم او جبر او بېعقلی سره تېر کړی دی او زما د خزانو کیلی څلور سوه (۴۰۰) غاترو وړې، او ماته خراج د ټولي دنیا راتلی، او په ګرده دنیا کي مي مقابل او منازع نه و" نو مي دعوه د خدايي وکړه اخر الامر د لوږي څخه په دې دښت کي مړ سوم.

درویش وایي: چي ګمان کېږي دا تاریخ پر توره د هغه پس ماندګانو نوشته کړی وي انتهی، **والله اعلم بحقيقة الحال وصدق هذه القصة**.

قال السعدي الشيرازي رحمة الله عليه

چون همه نیک و بد بباید مرد | خنک آن کس که گوبي نیکي برد
برگ عیشي بگور خویش فرست | کس نیارد پس به پیش فرست
عمر برف است افتاب تموز | اندکي مانده وخوا جه عزه هنوز

فائده:- په حدیث نبوي عليه السلام کي راغلي دي چي څه وخت چي نبي عليه السلام مدینې منورې ته هجرت وکړی، نو عبدالله بن صوریا د ملایانو څخه د یهودو وو، او په فدك کي اوسیدی و علیه السلام ته راغلی، او و یې ویل چي زه ستا څخه څو پوښتني کوم ستا د نبوت د امتحان لپاره؟

(۱) ستا خوب څرنګه دی چي موږ ته د نبي آخر الزمان د خوب خبر راکړه سوی دی، **قال تنام عيناي وقلبي يقظان** يعني ستر ګي مي بيدېږي، او زړه مي ويښ وي بيا ابن صوريا ورته وويل.

(۲) چـي راتـه ووایـه عیـال د نـر لـه نطفـې څخـه جوړیږي او کـه د ښځـي د نطفـي څخـه؟ علیـه السـلام ورتـه وویـل چـي اډوکـي، پلـې او رګونـه یـې د نـر د نطفـي څخـه جوړیږي، او وینـي ، غـوښي ، نوکـان او ویښتیـان یـې د ښځـي د نطفـي څخـه پیـدا کیـږي، ابـن صـوریا ورته وویل"" صدقت"" اوبیا ابن صوریا ورته وویل .

(۳) راتـه ووایـه چـي ولـي عیـال ګـاهي وپـلار او اکاګـانو تـه یـې رنـګ سـوی وي، چـي د مـور او مامـا ګـانو هـیڅ نخښـه پکښـي نـه وي او ګـاهي بـالعکس؟ علیـه الصـلواة والسـلام ورتـه وویلـه چـي د هـر یـوه د مـور او پـلار نطفـه چـي غالبـه سـي عیـال و هغـه تـه پـه رنـګ کـي کیږي، ابن صوریا ورته وویل "صدقت .

(۴) بیـا ابـن صـوریا ورتـه وویـل چـي راوښیـه چـي کـوم طعـام و چـي اسـرائیل یعنـي یعقـوب ؑ پـر ځـان حـرام ګرځـولی و؟ نـو نبـي ؑ ورتـه وویـل چـي یعقـوب ؑ یـو وخـت سـخت مـریض سـو نـو یـې پـر ځـان نـذر کـړه کـه زه خـدای ﷻ جـوړ کـړم نـو پـر مـا حرامـي دي هغـه ښـې غـوښي زمـا پـه خیـال او هغـه ښـه د ښـوو شـیانو و ماتـه یعنـي داوښ غوښي اوشیدې .

(۵) بیـا ابـن صـوریا ورتـه وویـل چیـي اول خـوراك د اهـل الجنـت بـه د څـه شـي څخـه وي؟ نوعلیـه السـلام ورتـه وویـل د اینـي زړه څخـه د ماهي ابن صوریا ورته وویل"" صدقت" .

(۶) ابـن صـوریا ورتـه وویلـه چـي زمـا اخـري سـوال کـه دي راحـل کـړی زه پرتـا ایمـان راوړم خـدای ﷻ لـه خـوا تاتـه کومـه ملکـه وحـي راوړي؟ علیـه السـلام ورتـه وویـل چـي جبرئیـل ؑ ،ابـن صـوریا وویـل چـي جبرئیـل ؑ خـو زمـوږ د یهـودو دښمـن دی، او ملکـه د

عـذاب ده او ملکـه د جنګـو ده زمـوږ محبوبـه ملـك میکائیـل دی چـي ملکـه د رحمـت او بـارانو ده او د بشـارت ده، نـو عمـر ﷺ ابـن صـوريا تـه وویـل "ماعـداوة جبرئیـل لکـم" ابـن صـوريا ورتـه وویـل چـي جبرئیـل ﷺ خـو خـو واره د دښمنـی کارونـه کـړي دي، او تـر ټولـو سخت تـرین عـداوت یـې هغـه و چـي خـدای ﷻ و موسٰی ﷺ تـه وحـي وکـړې چـي بیـت المقـدس بـه بخـت نصـر بـابلي خـراب کـړي، او هغـه وخـت يـې هـم وروښـود چـي پـه فلانـي وخـت کـي بـې خرابـوي، نـو ځـه وخـت چـي هغـه تـاریخ رانـژدې سـو نـو مـوږ يـو ډېـر قـوي سـړی د بنـي اسـرائيلو بابـل تـه واسـتاوه پـه طلـب کـي د بخـت نصـر چـي پیـدا اومـړ يـې کـړي، نـو هغـه اسـرائيلي هغـه بخـت پیـدا کـی یـو ځـوانکی مسـکین سـړی و چـي هغـه قـوت او تابعـان يـې نـه درلـوده، نـو اسـرائيلي بخـت نصـر ونیـوی او کوښـه يـې کـړی چـي مـړ يـې کـړي، نـو بخـت نصـر بـابلي جبرئیـل ﷺ ځنـدي خـلاص کـړی، او زمـوږ اسـرائيلي تـه يـې وویـل کـه دا ځـوان مسـکین بخـت نصـر هغـه بخـت نصـر وي چـي پـر تاسـي بـه مسـلطيږي او بيـت المقـدس بـه خرابـه وي نـو تـه د هغـه وژلـو تـه هيـڅ لار نـه لـري او کـه داځـوان هغـه نـه وي نـو خـو مـرګ يـې ناحقـه دی، او زمـوږ اسـرائيلي هـم د جبرئیـل ﷺ خبـره ومنلـه او بخـت نصـر يـې خوشـي کـړی هغـه پـس لـه خوشـي کېـدو قـوة پیـدا کـړی او ډېـر تابعـان يـې پیـدا کـړه او ډېـر ځایونـه يـې قبضـه کـړه اخـر الامـر يـې پـر مـوږ مـخ د جـنګ راواړوی چنانچـه پـه زرو بنـي اسـرائيل يـې پـه قتـل ورسـول او بيـت المقـدس يـې ټـوټې ټـوټې او خـراب کـړی، او بـل جـز يـې د عـداوت دا دی د جبرئیـل ﷺ، ابـن صـوريا وعمـر ﷺ تـه دا قصـه کـوي، چـي خـدای ﷻ جبرئیـل ﷺ تـه

وویلـه چي نبـوت پـه بني اسـرائيلو كي مقرر كـړه ده زمـوږ د عـداوت لـه سـببه وحـي و محمـد ﷺ تـه وروړي فلهـــذا اتخـــذناه عـــدواً او ميكائيل عليه السلام هم د جبرئيل عليه السلام سره عداوت لري .

نـو عمـر رضي الله عنه وابـن صـوريا تـه وويلـه چـي دا جبرائيــل عليه السلام او ميكائيــل عليه السلام څـه منزلـه لـري د خـداى جل جلاله سـره؟ ابـن صـوريا ورتـه وويلـه چـي دواړي ملكـي مقربـي د خـداى جل جلاله دي، نـو عمـر رضي الله عنه وه ابـن صـوريا تـه وويـل كـه سـتا خبـره صـحيح وي چـي دوئ دوې ملكـي مقربـي د خـداى جل جلاله دي، نـو ددې دوو ملكـو تـر مـنځ هغـه عـداوت نسته نو دغه آيت نازل سو .

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيْلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلٰى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللّٰهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَّبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۹۷﴾

تـه ورتـه ووايـه اي محمـد ﷺ چـي هغـه څـوک دښمـن وي د جبرئيـل عليه السلام نـو جبرئيـل عليه السلام نـازل كـړى دى قـرآن سـتا پـرزړه پـه اجـازت د خـداى جل جلاله پـه داسـي حـال چـي دا قـرآن تصديق كـونكى دى هغـه كتـاب لـره چـي د مخـه تـردې يعنـي تـورات مـثلاً او دا قرآن كريم هدايت دى او زيرى دى د مؤمنانو لپاره.

پوښتنه: مـن موصـوله مبتـداء ده پـه معنـي د شـرط او جـواب يـه ظـاهراً فانـه نزلـه دى نـو پـه شرط او جزاء كي خـود لازمـه چـي شرط دى سـبب د جـزاء وي او دا معلومـه خبـره ده چـي عـداوت د جبرئيـل

ﷺ خـو سـبب ددې نـه دی چـي دا قـرآن نـازل کـړي علـی قلبـك آه والجـواب علـی مـا فـي البيضـاوي والحاصـل چـي اصـل جـواب فانـه نزله نه دی بلکه دا قائم مقام الجواب دی

واصـل الجـواب دادی چـي دغـه يهـودي مـبغض تنـاو د انصـاف لـه غـاړي وکښـی، او يـا دغـه يهـودي کـافر سـو بمـا معـه مـن الکتـاب يعنـي لان الکفـر بالمصـدق للتـورات کفـر بـاالتـوراة، نـو دوئ چـي عـداوة د ملـك منـزل بـاالقران سـره کـوي عـين عـداوت دی د خپـل کتـاب سـره ولـي ددوي د کتـاب وحـي خـو هـم دغـي ملکـي جبرئيـل راوړي دي، او يـا جـواب د "مـن کـان آه" محـذوف دی يعنـي مـن کـان عدوا آه فهو عـدوا لي وانـا عدولـه کمـا يـدل عليـه الکـلام الآتـي وقيـل غير ذالک من الاجوبة.

ســوال:- ضـمير د "فانـه" خـو قـرآن تـه راجـع دی، او قـرآن د مخـه نه دی ذکر سوی نو اضمار قبل ذکر المرجع نه لازمېږي؟

ځــواب:- ټولـو مفسـرينو رح پـه يـوه خولـه دا جـواب ورکـړی دی چـي قـرآن د جهـت د غايـت شـهرت ګويـا مـذکور فـي العبـارة دی اولا القرآن لکونه مرکوز في قلوب المؤمنين کانه مذکور.

فائــده :- خـدای ﷻ دلتـه د عليـك پـر ځـای لکـه پـه نـورو آيـاتو کـي د قـرآن مبـارك چـي راغلـي دي دلتـه علـی قلبـك وويـل لپـاره د تنبيـه پـر دې او تصـريح پـه دې سـره چـي قابـل اول د قـرآن زړه دی لانـه محل الفهم والعلم .

فائــده:- هــدی وبشــری" عطـف پـر مصـدقاً دی لکـه هغـه چي حـال دی دا دوهـم حـال دی لـه ضـمیر څخـه د نزلـه چي قـرآن تـه راجع و لکن حمل يې پر ذو الحال مبالغةً دی مثل زيد عدل .

مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّلَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَرُسُلِهِۦ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَىٰلَ فَإِنَّ ٱللَّهَ عَدُوٌّ لِّلْكَٰفِرِينَ ﴿٩٨﴾

او هغــه څــوک چــي دښمـــن وي د خـــدای ﷻ او د ملکـــو د خـــدای ﷻ او رســولانو د خـــدای او د جبرئیــل او میکائیــل نــو پــه تحقیــق خـــدای ﷻ دښمـــن دی د کـــافرانو يعنـــي ددغـــو عـــداوتو تـــر مابين تلازم په کفر کي دی .

پــوه ســه:- چـي ذکـر د جبرئیـل او میکائیـل سـره د دخولـه د دوئ پـه جملـه کـي د ملکـو لپـاره د فضـل ددوئ دی پـر نـورو ملکـو، نـو ګویـا دوئ بـل جنس دی، او بـل دادی چـي خبـره پـه دې دو ملکـو کـي وه، او بـل لپـاره د تنبیـه پـر دې چـي پـه عـداوت کـي د خـدای ﷻ د يوې او ټولو ملکو فرق نسته .

پــوه ســه:- چـي خـدای ﷻ پـه ځـای کـي د "فـان الله عـدوا لهـم" بارجـاع الضـمير الـی مـن نظـراً الـی معنـاه ولـي مـن پـه معنـا کـي د جمـع دی داسـي وويـل "فـان الله عـدوا للكـافرين" يعنـي اسـم ظـاهر يې راوړی لپـاره د دلالـت پـر دې چـي عـداوت د خـدای ﷻ ددوئ سـره پـه سبب د کفر ددوئ دی .

پوښتنـــه:- کـلام سـابق خـو پـه جبرئـیـل او میکائـیـل کـي و پـه دې ایـت کـي خـدای ﷻ خپـل عـداوت او د عـمـومي ملکـو عـداوت اود رسولانو عداوت هم ذکر کړی دی دځه حکمت لپاره؟

ځـواب:- لپاره د اعـلام پـه دې سره چي دا ټوله عداوتونـه يـو بـل لره مستلزم دي . دروېش

تفسـیر مظهـري وايـي چي ابـن حـاتم پـه سـند د سـعيد او عكرمـه د ابـن عبـاس ﷺ څخـه داسـي روايـت کـړی دی چي ابـن صـوريا وعليـه السلام تـه داسـي وويـل مـا جئتنـا بشيئ نعرفـه، تـا مـوږ تـه يـو داسـي شی نـه دی راوړی چي مـوږ پـه وپوهېږو يعنـي سـتا نبـوت پـه وپېژنـو نو دا آيت نازل سو.

وَلَقَدْ اَنْزَلْنَاۤ اِلَیْكَ اٰیٰتٍۭ بَیِّنٰتٍۚ وَمَا یَكْفُرُ بِهَاۤ اِلَّا الْفٰسِقُوْنَ ﴿۹۹﴾

پـوهـنـه:- چي لام موطئـه دقسم دی او " قـد " لپـاره د تحقيـق دی يعنـي والله پـه تحقيـق سره مـوږ وتاتـه نـازل کـړي دي آيـات قرآنيـه چـي واضـحات الدلالـة دي سـتا پـر نبـوت ولـي چـي د قـرآن آيتونـه موافـق د هغـه نخښـو سره د تـورات دي چـي د نبـي آخـر الزمـان پـه بـاره کـي بيـان کـړي دي، او بـل دا چـي آيـات قرآنيـه پـه خپـل ذات کـي معجزه ده لقوله تعالى .

﴿ ان كنتم فـي ريـب ممـا نزلنـا علـى عبدنا فـاتوا بسورة مـن مثلـه الايـة﴾ او بـل ځـای وايـي ﴿ قـل لـو اجتمعـت الانـس والجـن علـى ان يـاتوا بمثـل هـذا القـرآن لا يـاتون بمثلـه﴾ الآية، او كفر نـه كـوي پـه ايـاتو د قرآن مگر هغه قوم چي فاسقان وي .

پـوه سـه:- چې فسق چې په يوه ګناه استعمال سي مراد ځندې اعظم د انواع د هغې ګناه دى نو دلته خو فسق په کفر کې مستعمل سو، نو مراد ځندې هغه کافران دي چې په کفر کې انتهائي درجې ته رسېدلي وي.

درويش وايي:- چې په لحاظ د شان نزول دا مناسب دى چې الف لام د "الفاسقون" لپاره د عهد دى يعني مراد ځندې يهوديان دي لكن يحتمل الجنس واليهود داخلون فيه.

پـوه سـه:- چې قرآن مبارك نور الهى دى چې جوړ او ناجوړ معلومه وي نو مثال د قران داسې دى لکه چې په يوه تاريکه خونه کې عيب ناکه خلق او بې عيبه خلق دواړ موجود وي او يو سړى هغې خوني ته يو ډېر روښانه څراغ راوړي نو هغه کسان چې عيب جن وي کوشش کوي چې هغه څراغ مړ کړي تا چې ددوئ عيب ونورو کسانو ته چې په داخل البيت کې ددوئ سره دي يعني معلوم نه سي، نو دغه يهوديان د عصر نبوي ﷺ چې په ډېرو عيبو د کفر معيوب وه او هغه عيبونه ددوئ چې دوئ ډېر پټ ساتلي وه قرآن څراغ الهي په ډاګه او رسوا کړه او دنيا يې ددوئ د کفر په عيبو خبره کړه نو دوئي ځکه د څراغ الهي په وژلو کې په انواعو د مکر او حيلو کوشش کاوه چې دا نور الهي د مابين څخه يوسو لكن دا خيال است ومحال است وجنون، قال الله تعالى ﴿يريدون ليطفئو نورالله بافواهم الاية﴾ وقال عز وجل والله متم نوره ولو كره الكفرون وقد كان اراد الله عزوجل ولم يبق في ايدى اليهود وسائر اعداء القران الاالفضاحة والخجالة الى يوم القيامة وفي اليوم المذكور يضفحون على روس الخلائق من اولهم الى اخرهم والحمد لله.

أَوَكُلَّمَا عَٰهَدُواْ عَهۡدٗا نَّبَذَهُۥ فَرِيقٞ مِّنۡهُمۚ بَلۡ أَكۡثَرُهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿١٠٠﴾

پوهـنـه:- چي همزه لپاره د انكار دی په معنی ددې چي بايد داسي دوئ نه وای كړي يعني نقض عهديې نه وای كړی او كلمه د واو لپاره د عطف ده پر محذوف تقديره اكفروا بالآيات وكلما عاهدوا الخ، فالانكار على الكفر بالآيات ونقض العهد كليهما، او په قرائت شاذه كي په سكون د واو هم راغلي، نو يې معنی داسي ده الا الذين فسقوا وكلما عاهدوا الخ.

فـائـده:- "فريق" ولي وويل سو لان بعضها لم ينقض العهد لكن چونكه توهم ددې به چا كاوه چي "نابذون" د عهد به لږ كسان وه قال الله تعالى "بل اكثرهم لايؤمنون"

ترجمه آيا هر وخت چي وعده وكړي يهوديان د خدای ﷻ او ياد رسول ﷺ سره د خدای ﷻ نو يوه ډله ددوئ هغه وعده وغورځوي يعني ماته يې كړي بلكه اكثر ددوئ ايمان نه راوړي ناقضين د عهد الله يې ډير كسان دي.

وَلَمَّا جَآءَهُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيْقٌ مِّنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ ۙ كِتٰبَ اللّٰهِ وَرَآءَ ظُهُوْرِهِمْ كَاَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٠١﴾

او هر وخت چي دوی ته به راغلی يو رسول په جانبه د خدای جل جلاله يعني عيسى او موسى او محمد عليهم السلام چي هغه رسول تصديق كونكى ؤ د هغه كتاب چي ددوی سره به موجود ؤ يعني التورات، نو به غوځاوه يوې ډلې د هغو كسانو چي دوی ته كتاب وركړل سوی ؤ يعني اليهود كتاب د خدای جل جلاله يعني التورات د شا له خوا.

پوه سه: چي تر شا غورځول كنايه ده له عدم عمل څخه د بما في التورات، ولي كه دوی عمل په تورات كولای نو پر دغو دواړو نبيانو به يې ايمان راوړی وای ولي چي په تورات كي دوی ته وصيت كړل سوی ؤ چي پر نبي چي مؤيد بالمعجزات وي تاسي ته راسي تاسي به ايمان پر راوړئ. نو د يهودانو ايمان نه راوړل پر عيسى او محمد عليهما السلام باندي گويا غورځول دي د تورات د شا وخواته والجامع عدم الالتفات د دواړو يعني تورات والمرمي ورأ الظهر.

او دوی د ډېر عناد څخه ځانونه داسي واچول چي موږ په دې نه پوهېږو چي دا كتاب الله دی.

پوه سه: چي جمله د "كانهم لايعلمون" حال دی د "الذين اوتوا الكتاب" څخه ای متشبهين بمن لا يعلم انه كتاب الله يعني المشركين.

فائده:- د اصل الیهود ځلور فرقه دي یوه ډله هغه دي چې عمل یې په تورات کاوه چې هغه مؤمنین د اهل کتابو دي لکه عبدالله بن سلام ﷺ او دغه ډله ډېره کوچنۍ ډله وه چې په هغه آیت کې اشاره ورته وسوه "بل اکثرهم لایؤمنون" او بله ډله یې مجاهر کافران د یهودو وه چې تمرداً وعناداً وفسوقاً یې کفر کاوه وفي الفریق کثرة چې په دې آیت کې چې نبذ فریق اشاره ورته وسوه او بله ډله یې هغه کسان ددوئ وه چې ظاهراً یې عمل کاوه لکن خفیةً یې عمل نه کاوه ﴿ وهم المتجاهلون﴾

فائده:- د جاهل في الواقع او د تکلفي متجاهل حکم سره یو دی په کفر کې نو په مسلمانانو کې هغه عالم چې په خپل علم عمل نه کوي حکم د جاهل لري بلکه اسوځ حالاً دی تر جاهل ولې چې جاهل قد یعذر، ولذا قال النبي علیه الصلواة والسلام واعظ اللسان ضائع کلامه والمراد بالعالم الغیر العامل بعلمه وواعظ القلب نافذ سهامه، والمراد به العالم العامل بعلمه .

فائده:- علماء وایې چې پښېماني ځلور قسمه ده، یوه پښېماني دیوې ورځې لکه یو سړی چې سهار کور ناری ونه کړي او یو خواته ولاړسي او هورې وږی سي، او بله پښېماني د کال ده لکه یو سړی چې په وخت کې د کښت کښت ونه کړي نو دی پر دې عمل ټوله کال پښېمانه وي، او بله پښېماني د ټوله عمر ده لکه یو سړی چې بد عمله او بې شرمه ښځه په نکاح کړي، او بله پښېماني ابدي ده چې سړی پر کفر باندي مړ سي .

فائده:- یوطبیب چې د طبو په کتابو ښه پو هېږي او دی په خپله مریض وي نو ده ته صرف مطالعه د طبو د کتابو هیڅ فائده نه کوي تر څو چې دی خپل علاج د کتابو څخه ونه کړي، دغه رنګه یو عالم چې په

علم عمل نه کوي، نو په ظاهره قال الله قال الرسول به وده ته چندان فائده ونه کړي ·

فائده:- پوه سه ! چې زده کړه چي په عربي يې علم بولي او په پښتو يې پوهنه هم بولي هغه شی د هغه ممنوع او مهجور او مکروه نه دی الا هغه علمونه چي دوحي اسماني او د علم قرآني او د سنت نبوي ﷺ څخه مخالف وي لکه علم طبعي د حکمتو چي په هغه کي اثبات د هيولي او صورت کوي، او پرهغه قدم د عالم بناء کوي، او نفي د حشر جسماني کوي، او ثواب د عذاب جسماني په ورځ د قيامت هيڅ نه مني الی غير ذالک من خرافات ذالک العلم فلا ريب في منع تعليمه وتعلمه الا انيکون ذالک لمقابلة تلک الخرافات بالادلة العقلية والنقلية وتصفية اذهان المؤمنين من تلک الادناس الخبيثة فيکون ح ء کتعليم الا.دوية السمية في الطب يعني لدفع ضررها، او بل لکه علم الهي د حکمتو چي د هغو مبنی پر دې ده چي خدای ﷻ فاعل بالايجاب دی يعني بېله اختيار او ارادې او په دغه علم کي ملائکه مجردات د جسميت څخه بولي او اثبات د عقولو عشرة ووکوي، او خدای عظمت قدرته يوازي او يوازي خالق د عقل اول بولي وبس، الی غير ذالک من المسائل لذالک العلم التي تنافي الشريعة الغراء بل عن الکتب الالهيه باسرها، و اما الهندسة والحساب من الحکمة فليس في مسائلها شئ يخالف الشريعة المطهرة بل فيها نفع في الامور الدينية والدنيوية کما لا يخفی علی من زاول مسائل ذينک العلمين الاصلية، واما علم الکلام للمتاخرين فهو ايضاً من قبيل العلم الالهي للحکما، او بل د ممنوعه علمو څخه علم هيئت دی چي اوس يې طالبان د رياضي په نامه سره يادوي ولي دا علم بناء دی پر قدم د اسمانو او د ستورو او پر عدم قبول د خرق او التيام پر اسمانو ويخالف صريحاً

لقوله تعالى ﴿ يوم نطوى السماء كطي السجل الآيه﴾ او دغه رنګه دوئ وايي چي اسمانونه يو په بل پوري متصل دي المنافي لصريح الاحاديث النبوية الصحيحة، وايضاً بناء على اصولهم يصير المعراج الجسماني لرسول الله ﷺ ممتنعاً كما لا يخفى، او بل د علمو مهجوره څخه علم النجوم دى چي د او ضاعو څخه د قرب او بعد د ستورو دليل پر حوادثو آتيه د دنيا وايي لكه قحط سالي جنګونه او نور ددې قسمه حوادثو، په يوه حكايت كي راغلي دي چي يو سړي نصرالدين الطوسي چي يو معروف حكيم دى ديو ولي الله وه زيارت بوتلى نو هغه سړي چي همرا د طوسي و د طوسي معرفت يې وه ولي الله ته په دغه الفاظو سره وكړى هذا عالم الدنيا نصر الدين الطوسي، ولي الله ورته وويل چي دى څه كمال لري ملګري د طوسي ورته وويل چي دى عديل او مقابل په علم النجوم كي په ټوله دنيا كي نه لري ولي الله ورته وويل چي سپين خر تر ده اعلم بالنجوم دى .

طوسي ته پر دې اهانت انګېزه خبري ډېر درد ورغلى او ملګري سړي ته يې وويل چي درځه چي ځو هغه ورته وويل چي اوس مازديګر دى كورته نه سو رسېدلاى شپه به دلته د شيخ سره وكړو لكن طوسي چي د غضب څخه لبرېزه و، ودې ته تېنګ سو چي ځو به شپه به پر لاري وكړو خير د شيخ څخه يې په مات زړه رخصت واخستى او رهي سو خو ماښام يوې ژرندي ته ورسېدله، او فيصله يې وكړه چي شپه به په دې ژرنده كي تېروو اسيابان (ژرنده ګړى) د ژرندي خپل خواړه ورسره شريك كړه، نو چونكه د پسرلي ښه هوا وه طوسي او ملګري دا فيصله وكړه چي تر ژرندي دباندي بيده سي لكن اسيابان ورته وويل چي نن د باران لويه خطره سته دننه پرېوځئ چي د سخت باران له كبله به مو كالي لانده سي طوسي ورته وويل چي ته څه خبر يې چي نن شپه باران كېږي! اسيابان ورته وويل چي دغه زما سپين خر چي د باران موسم وي درې واره لكى اسمان ته پورته كړي نو د باران خطره نسته او كه يې درې واره

لکی د مخکي وخواتـه وښوروله باران کیږي، نن خره د مخکي خواته لکی ښورولې ده نو طوسي حیران سو او دننه پرېوتله ماښام سخت باران شروع سو نو د طوسي هغه د غضب اور سوړ سو او د ولي الله خبره یې کرامت انګیږه وبلله،

واما عد بعض الفقهاء المنطق ايضاً من العلوم المهجورة الممنوعة فليس يصح لان المنطق هو الكليات الخمس الجنس والفصل والنوع والخاصة والعرض العام وليس فيها شيء يخالف الشريعة المطهرة ثم يتركب منها القول الشارح من الحد التام والناقص والرسم التام والناقص وهذا التعاريف كثيرة شهيرة في كتب الفقه والاصول مثلاً يعرفون الغسل والمسح والوجه واليد ويعرفون الخاص والعام والمجمل ايضاً لا يخالف الشريعة الغرا ومن المطلق مبحث القضايا كالموجبة الكلية مثل ان الله بكل شئ عليم، والسالبة الكلية نحو قوله تعالى ليس من الامر شئ وهكذا الموجبة الجزئية والسالبة الجزئية وهٰذا ايضاً لا يصادم الشريعة بل الآيات القرآنية ومسائل الفقهاء والاصول لاتخرج عن هذه القضايا ثم يتركب من تلك القضايا القياس والحجة وليس في اقسامها مخالفة الشريعة، الاترى ان قوله تعالى ﴿لوكان فيهما آلهة الا الله لفسدتا" حيث ورد على نهج القياس الشرطي الاستثنائي، فاستثنى فيه نقيض التالي ينتج نقيض المقدم، وهكذا الاقيسة الآ خر وجميع اصول الفقه والفقه والعقائد الدينية لاتكون خارجة عن انواع القياسات المذكورة في المنطق ففي اي مبحث من اصل المنطق مخالفة للشريعة، نعم بعض شارحي كتب المنطق مثل السيد الزاهد وتلميذه القاضي محمد مبارك خلطوا في شروحهم بعض مسائل الطبعي مثل قدم العالم ومسئلة وحدة الوجود وعينية صفات الباري تعالى وغير ذالک فلذالک صار علم المنطق متفوراً عند المتشرعة وليس هذا من النقص في اصل المنطق بل النقص فيماخلط الشارحون في بعض الشروح اظهاراً لفضلهم

درویش وابي:- چي زده کړه د اکسابو دنیویه لکه نجاري، بنایي، رنګ مالي، موچړ سازي، بایسکل سازي، الی غیر تلك الاسباب المروجة چي هغه ټوله مباح دي بلکه په بعض حالاتو کي مستحب بلکه واجب ګرځي لکه دعیال د نفقې لپاره، او دغه رنګه توپك جوړول یا کلاشنکوف جوړول وغیرها من الاسلحة حتی الطیارات وغیرها، مباح والی خو یې پرېږده بلکه زدکړه یې واجب کفایي ده لقوله تعالی ﴿ واعدولهم مااستطعتم الآیة﴾ او په بخاري او مسلم او نورو کتابو کي د احادیثو مبارکو راغلي چي رسول الله ﷺ صحابه کرام ؓ باعثه کول پر زده کړي د تیر اندازۍ او اسپ دوانۍ نو مسلمانانو باید چي په نیت د جهاد د کفارو سره صناعات مذکوره زده کړئ، او په صحیح حدیث کي راغلي دي چي د یوه غشي په سبب یعني په مذکوره نیت سره درې کسه خدای ﷻ جنت ته داخل وي، (۱) جوړونکی (۲) رانیونکی (۳) ویشتونکی ،

درویش وابي:- چي داو تحقیق د زده کړي او پوهني، وقد بقی بعد خیانا في زوایا هذا المقام والله الموفق لاصابة الاقلام في بیان حقیقة کل مقام.

وَاتَّبَعُوا

یعني الهیود، یعني یهودیانو متابعت او عمل شروع کړی په ځای کي د متابعت د کتاب الله چي تورات و .

پوهنه:- چي بعض مفسران رح "واتبعوا" عطف بولي پر "نبذ فریق" باندي نو معنی یې داسي کوي (اي نبذوا کتاب الله واتبعوا کتب السحر، وهذا العطف عندي لیس بصحیح) ولي چي نبذ خو جزا ده "لما جائهم آه" نو معنی د آیت داسي ګرځي،، (ولما جائهم رسول من عند الله نبذ فریق

آه) واتبعوا" نو باید دا متابعت دکتب السحر مقیدپه راتګ سره د رسول الله ﷺ وي او سره ددې چي دا متابعت د کتب السحر دوئ تر مجيئ د رسول د مخه لاشروع کړی وُ نو صحیح اعراب دادی چي "واتبعوا" عطف دی پر مجموع شرطیه، **کما في قوله تعالی اذا جاء اجلهم لا یستاخرون ساعة ولا یستقدمون** چي "لا یستقدمون" عطف دی پر مجموع شرط او جزاء او پر یوازي جزاء چي "لایستاخرون" دی عطف نه دی ولي پس له مجيئ الاجل خو استقدام ممکن نه دی **کمالا یخفی علی اولی النهی**

مَا تَتْلُوا الشَّيٰطِيْنُ

د هغو کتابو چي تلاوت يې کوی شیطانانو

پوښته:- چي " تتلوا" که مشتق سي د تلاوت څخه چي معنی يې قرائت دی نو معنی د آیت داده چي قرائت يې کاوه، او که مشتق سي د تلو څخه چي معنا يې متعابعت دی نو معنا يې داده چي متابعت يې کاوه او عمل به يې په کاوه شیطانانو.

فائده:- مراد د شیطانانو څخه سر کښه او ګمراهان دي که دجن له قسمه او که د انس له نوعي وي، **لقوله تعالی من الجنة والناس**.

پوښتنه: تتلوا" خو مضارع ده او دا تلاوت د شیطانانو خو په ماضي زمانه کي و ؟

ځواب:- تفسیر مظهري رحمه الله وايي چي عرب د ماضي صیغه په ځای کي د مستقبل وبالعکس استعمالوي مجازاً آه.

درویش وايي:- چي ددې استعمال مجازي دوه اړخیزه پخلی هیڅ مفسر نه دی کړی، نو اول دا وُ چي مضارع دلته حکایت دحال ماضیه

دی یعني ماضي حال يې حاضر فرض کړی لکن عرب دا حکايت د حال ماضي يعني حاضر فرضول يې په هغه ځای کي کوي چي حالت ماضيه يو امر عجيب وي لکه په ما نحن فيه متابعت د هغو کسانو چي ځانونه مؤمنان بولي يعني اليهود د کتابو د سحر په بدل کي د کتاب الله چي تورات دی يو امر عجيب دی.

عَلٰى مُلۡكِ سُلَيۡمٰنَ

درويش وايي:- چي اسان اعراب دادی چي ""على"" په معني د "في" دی، او مضاف محذوف دی اي ""في زمان ملك سليمان" اوعلى" متعلق په "تتلوا" پوري دی.

درويش وايي:- متبحرين دمفسرانو رحمهم الله په بيانِ کي ددې مقام لکه قاضي بيضاوي او صاحب د روح البيان او مظهري حتى رواه الحاكم عن ابن عباس ﷺ ايضاً والمفسر البغوي رحمهم الله، لکن مدار د ټولو روایاتو پر سدي دی دوئ وايې چي شيطانان به اسمانو ته پورته کېدل او د ملکو و خبرو ته به يې غوږ نيوی او ملکو چي به په وروستنيو راتلونکو خبرو کي چي وروسته په مځکه کي راځي بحث کاوه يعني كالقحط والقتال وغير ذالك نو شيطانانو به هغه خبري وکاهنانو ته کولې او کاهنانو به د هري اسماني خبري سره اويا دروغه نور ګډ کړه او خلګو يعني يهوديانو به هغه خبري وا ورېدې نو کاهنانو ته بې خبري د هغو حوادثو وکړې او کاهنانو خبري ليکلی او په بني اسرائيلو کي دا خبره شائع سوه چي جن په غيب خبر دی، نو سليمان عليه السلام دغه کتابونه دبني اسرائيلو څخه راټوله کړه او په يو صندوق کي يې واچول او تر خپلي چوکۍ يا کرسۍ لاندي يې ښخ کړه او سليمان عليه السلام امر وکړی چي که چا

ویله چي شیطانان یا پیرانان په غیب خبر دي زه یې سر په توره پرې کوم لکن په مقتضی "دکل نفس ذائقةالموت" او په قول د هغه شاعر چي وایې

همه ملک ودولت پذیرد زوال بجز ملک فرماندهي لایزال

نو سلیمان ﷺ چي وفات سو نو پس لـه مرګـه د سلیمان ﷺ کـه څه هم علماء دوقت په موضوع د فن د سلیمان کتب الکهانة تحت الکرسي خبر وه لکن په مرور د زمانو شیطان په صورت د انسان راغلی او یو څو نفرو د بني اسرئیلو ته یې وویل چي زه تاسي ته یوه خزانه نه دروښیم چي تاسي بـه همیشـه د هغـه خزانې څخـه ابداً خـورك کـوي؟ نـو تاسي تـر کرسـۍ د سلیمان ﷺ لاندي ځای وشني او هلتـه یو صندوق دی هغـه را وکاږئ او پـه هغـه کي کتابونـه سته نـو شیطان د لیري هغـه ځای ور وښوی او دی ګوښه ورته ودرېدی او بني اسرائیلو ورته وویل چي تـه رانژدې سـه خو ده ورتـه وویـل چـي تاسـي خپـل کـارکوي زه ولاړیـم او شـیطان چـي نژدې نـه ورتلی لـه دې سببه چي ده تـه معلومـه وه چـي کرسـۍ تـه د سلیمان ﷺ کـه جن یا شیطان رانژدې سي سوځي نو څرنګه چي کتابونـه یهودو را وکښـه نو شیطان ودوئ ته وویل چي سلیمان چي انس او جن مسخر کړي وه په دغو کتابو یې مسخر کړي وه بیا شیطان والوتی، نو په بني اسرائیلو کي دا خبره شائع سوه چي سلیمان نبي نه ؤ بلکه ساحر ؤ او دا خبره په دوئ کي شائع وه څو چي قرآن مبارك نازل سو او د سلیمان د نبوت په بیان کي او نفي د ساحرتوب یې د سلیمان څخه وکړه لکه په دې آیتوکي چي بـه راسي.

درویش وایي:- چي دا قصه که ټوله صحیح هم وي دغه په مدفونو کتـابونوکي یـوه یـوه اسـماني خبره وه او نـور د کاهنـانو دروغونـه وه، نو ددې کتابو د سحر سره څه کار ؤ او د هغه کاهنانو د ډېري زمانې د مخه

دروغونه بني اسرائیلو ته په څه کار ورتله چي دوئ يې درس او تدریس شروع کړی او په دغو کتابو کي سره ددې چي هغه اثر د سحر نه و څرنګه يې د ساحر حکم پر سلیمان ﷺ وکړی په دې کتابو کي خو هیڅ اثر د سحر نه ؤ نو ددې قصې راوړل په شان نزول کي ددې موجوده آیتو بې معنی خبره ده بلکه صحیح شان نزول دادی چي کلبي رحمه الله وايي چي شیطانانو واقعي د سحر کتابونه لیکلي وه او په آخر کي يې دا خبره هم لیکلې وه **هذا ماعلم اصف بن برخیا سلیمان الملک التسخیر الجن والانس به وبقاء ملکه علیهم**، او شیطانانو د سلیمان په غیاب کي د سلمیان ﷺ د لمانځه تر ځای لاندي ښخ کړي وه **ولا یشعر بها سلیمان الی وقت موته فلما مات سلیمان دلت الشیاطین بني اسرائیل علی استخراج تلک الکتب من تحت مصلاه**، او شیطانان چي په رنګ دسړو وبني اسرائیلو ته حاضر سوي وه بني اسرائیلو ته يې وويل چي سلیمان ﷺ پر تاسي او جناتو باندي حکومت کاوه هغه يې په دغه سحر او جادو سره کاوه، په هم دې سبب په بني اسرائیلو کي دا خبر شائع سوه چي سلیمان ساحر ؤ او هم په دې سبب چي هغه کتابونه چي د سحر واقعي بني اسرائیلو يې په تعلیم او تعلم لاس پوري کړی نو هم ددې کبله په ټوله نړۍ کي بني اسرائیلو په سحر ګري کي لوړ مهارت پیدا کړی **حتی الی زمن رسول الله ﷺ حتی سحروا به ﷺ کما في البخاري مفصلا في شان نزول المعوذتین**، نو په هغه زمانه کي چي دا کتابونه ښکاره سوله علماؤ او صلحاؤ د بني اسرائیلو به دا ویله **معاذ الله ان تکون هذا الکتب من سلیمان** ﷺ ، او بیوقوفانو د بني اسرائیلو به ویل چي، **هذا من سلیمان** ﷺ **وبهذا السحر کان یملک علی الجن والانس** ، نو ځکه تر وخته د نزول د قرآن کریم سلیمان ﷺ په نامه د ساحر بد نام ؤ.

دروېش وايي:- چي دا شان نزول ډېر د قرآن کريم د تفسير سره لائق دی والعلم عند الله .

وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيٰطِيْنَ كَفَرُوْا يُعَلِّمُوْنَ النَّاسَ السِّحْرَ

او کفر نه دی کړی سليمان ﷺ، لکن شيطانانو کفر وکړی، ور وه يې ښو وی خلګو ته سحر .

پوښتنه:- خبر خو په سحر کي ؤ يعني يهوديان خو سليمان ﷺ ساحر بولي نو ددې په ردکي خو "وماسحر سليمان" مناسب ؤ، نو د خدای ﷻ څه حکمت دی چي "و ما کفر سليمان" يې وفرمايله ؟

ځواب:- په تعبير کي په کفر سره خدای ﷻ تنبيه پر دې وکړه چي عمل د سحر خو کفر دی او انياء عليهم السلام خو د ټولو ګنهونو څخه معصوم دي خصوصاً د کفر څخه چي اعظم د معاصيو دی .

فائده:- سحر علم دی په داسي الفاظو او اعمالو سره چي سړی په هغو سره شيطانانو ته نژدې کيږي او شيطانان د هغه سړي عامل ساحر مسخر سي او له هغه سره مرستي او کومکونه کوي، او دغه الفاظ او اعمال د سحر په اراده د خدای ﷻ د خلګو په نفسو کي او د خلګو په بدنو کي رقم رقم امراض پيدا کوي حتی تر مرګه او ليونتوبه پوري، او دغه ساحران د خلګو په سترګو کي يو شی له خپل حقيقته جلا معلوموي لکه سحر د فرعون چي خدای ﷻ وايي ، ،(القو حبالهم وعصيتم يخيل) يعني موسی ﷺ وخلګو ته (انها تسعی)

فائده:- دا ټوله تاثیرات په خلق د خدای ﷻ ابتلاء منه للناس.

فائده:- که څوك ماخستن تر خوب لـه مخه یو وار الحمدلله شریفه سره د اعوذبالله شریفي او د بسم الله شریفي او یو وار آیة الکرسي سره د اعوذبالله او د بسم الله او درې واره قل هو الله هر وار سره د اعوذ بالله او بسم الله او یو وار قل اعوذ برب الفلق سورت او قل اعوذ برب الناس سورت سره د اعوذ بالله او بسم الله ووایې هر شپه نو د سحر او جادو د تاثیر څخه به بېغمه پاته سي بقدرته تعالی.

فائده:- هغه خبري چي بعضي جاهلانو کړي دي چي ساحر کولای سي لـه انسانه واقعي خر یا سپی جوړ کړي ډېر غلطه خبره ده، او د ساحر شریك ګنړل دي د خدای جلت قدرته سره یعني لکه خدای ﷻ چي بعض یهودیان په زمانه کي د داؤد ﷺ بیزوګاني اوسرکوزان واقعي وګرځول.

امام بغوي رحمة الله علیه وایې چي د سحر وجود حق دی په نیز د اهل السنة والجماعة یعني په حدیث د بخاري رحمة الله علیه او نورو محدثانو ثابته ده چي لبید بن اعصم یهودي په علیه الصلواة والسلام سحر کړی وحتی یخیل الیه انه فعل شیا ولم یفعله، یعني په باره کي د موجباتو د غسل حتی چي دوې ملکي ﷺ یې په خوب ولیدلې چي یوه ملکه وهغې بلي ملکي ته وایې چي په دې سړي یعني علیه الصلواة والسلام څه سوي دي هغې بلي ملکي ورته وویله چي مطبوب یعني سحر په سوی دی هغې بلي ورته وویل "من طبه" چا سحر په کړی دی هغې ورته وویل چي لبید بن اعصم الیهودي الی اخر الحدیث" قال البغوي والعمل به کفر، او شیخ ابو منصور رحمة الله علیه وایي چي سحر مطلقاً کفر ګڼړل خطا دی بلکه د حقیقت سحر حال معلومول په کار دی یعني که د سحر په اقوالو او الفاظو کي کلمات د

کفـر قطعـاً موجـود وي لکـه سُـب یعنـي بنکنځـل وخـدای ﷻ تـه یـا آنحضرتﷺ ته او یا صحابه کرامو ﷺ ته، نو سحر خو کفر دی بالاجماع، او یا په اعمالو کي عمل د کفر قطعي پیدا ؤ لکه القاء قرآن مبارك په قاذوراتو کي، نو هغه سحر هم کفر دی اجماعاً قال الشیخ رحمة الله علیه و الافلا یعني که د کفر الفاظ یا اعمال نه وي پکښي نو کفر نه دی، او د مدارك څخه هم تائید د مذهب د شیخ کېږي یعني چي هر سحر کفر نه دی.

حیث قال صاحب المدارك رحمة الله علیه ان السحر الـذي هـو کفر یقتل فیه الذکور دون الاناث عند الحنیفیه رحمة الله علیه کما في المرتـد، ومـالیس فیـه کفر وفیه اهلاك النفس ففیه حکم قطاع الطریـق یقتـل فیـه الـذکور والانـاث ویقبل توبة الساحر و ان کان سحره کفراً اذا تاب، او څوك چي وایي چي د ساحر کافر توبه نه قبلېږي هغه غلطه خبره ده ولي ساحران د فرعون چي کافران هم وه چي توبه یې وکښل توبه یې قبوله سوه کما شهد بـه القرآن العزیز، لکـن تفسیر مظهري وایې چي په دې آیت مبارك کي خدای ﷻ تعبیر د سحر په کفر سره وکړی یعني "وماکفر سلیمان" او وروسته یې بیا داسي وویل "لکن الشیاطین کفروا یعلمون النـاس السـحر" وکـذا قـال الله تعالی في موضع اخر ولقد علموا اي الیهود لمن اشـتراه، اي السـحر مالـه في الاخرة من خلاق الآیة﴾ د اتوله آیتونه د لالـت کـوي پر دې چي الفـاظ د سحر او اعمال د سحر عموماً کفر دی، او مناقض د شرطو سره د ایمان دی، او د مظهري رحمة الله علیه دخبري تاکیـد دا هُـم کـوي چي شیطان نـه راضي کېږي مګر په کفر سره نـو تقرب د شـیطان او دده مسـخر کېـدل د انسـان سره هر کومـك ممکـن نه دی بېلـه کفـره د ساحر، اعاذنـا الله منـه، قـال المظهري، و ماقـال ابـو منصـور وصـاحب المـدارك وروي عـن الشافعي رحمهم الله ایضاً فمبني علی الاحتمال العقلي، یعني چي عقلاً دا ممکنه

ده چي په الفاظو او اعمالو کي د ساحر دي داسي الفاظ او اعمال نه وي چي موجب د کفر دي وي انتهى قول المظهري .

درویش وایي:- چي مراد د شافعي او امام ابو منصور و صاحب المدارك رح خو دا وُ چي ساحر مطلقاً او باليقين کافر نه دی نو که د مظهري رحمة الله عليه مراد دا وي چي ساحر كافر مطلق او باليقين دی خو هغه دد خبره فمبني على الاحتمال آه مناقض ده د حکم يقني، لانهم قالوا اذا جاء الاحتمال بطل الاستدلال، او که مراد د مظهري رحمة الله عليه حکم ظني وي په کفر سره د ساحر له هغه څخه خو ائمه مذکورين رح هم نه دي مخالف لما عرفت من مراد الائمه المذكورين رح **واما الآيات التي استدل بها المظهري رحمة الله عليه ففيها احتمال التاويل يعني تغليظا على حرمة السحر و الله اعلم .**

پوهه:- چي که څوك يو سړی مړ کړي او قتل يې ورته روا نه وي او يا نعمت بدني يا مالي څندي سلب کړي که څه هم په دعاء سيفي سره وي چي هغه مشهوره دعاء، او که څه هم په تلاوت سره د اسماء جلاليه د خدای جل جلاله که څه هم دا خو کفر نه دی لکن کونکی ددې کار فاسق دی حکم يې حکم د قطاع الطريق دی هذا ما اورده المظهري رحمة الله عليه .

درویش وایي:- چي دا مسئله على الاطلاق نه ده ولي چي هغه سړی چي څوك يې سلب د نعمت بدني يا مالي غواړي په دعاء سيفي او يا په تلاوت سره د اسماء جلاليه د خدای جل جلاله که په خپله د قطاع الطريق څخه وي او يا معلن بالفسق والفجور وي او اسلام او مسلمانانو ته ضرر رسونکی سړی وي نو هغه ته ولي ښېرا د سلب النعمة البدنيه يا ماليه نه

ده روا ، لان رفع الشر الكثير بالشر القليل جائز اتفاقاً، او هغه آيت مبارك چي مظهري رحمه الله ددې مطلب لپاره دليل ګرځولی دی يعني قوله تعالی ﴿الذين يؤذون المؤمنين والمؤمنات بغير مااکتسبوا فقد احتملوا بهتاناً و اثماً مبيناً﴾ هغه په باره کي د مشرکينو او د منافقينو دی چي دوئ به عداوة للمسلمين داسي کول نه په باره کي د دفع د مشرکينو د مفسداتو چي مؤمنانو ته به يې رسول بلکه د داسي شر کثير دفع خو مباح څه کوې بلکه لازمه ده باي ذريعةٍ کان والله اعلم .

مسئله:- معتزله وايي چي سحر صرف تخييل دی او حقيقت واقعي نه لري، دوئ وايې چي که انسان ته که کومك د شيطان له خوا په ظهور د خوارق العادة او اخبار غيب ممکن سي او واقعيت ولري نو د معجزې د نبي ﷺ او د کرامة د ولي الله او د سحر تر منځ به اشتباه راسي، قاضي بيضاوي رحمه الله وايې چي فرق يې دادی چي ساحر به حتماًخبيث النفس بدکاره وي ولي چي په تعاون کي د شيطان د يو چا سره مناسبت له شيطان سره په خبث النفس کي ضروري دی، بخلاف النبي و الولي فانه ليس لهما مشابهةً ما د شيطان سره نسته وبهذا تميز الساحر عن النبي والولي .

درويش وايي:- چي د معتزله وو عجيب مسلك او مذهب دی آيا دوئ احاديث مني او که څرنګه ؟ که يې مني خو په بخاري او مسلم او په نورو کتابو کي د احاديثو صحيحه ؤ سحر د لبيد بن اعصم اليهودي پر ذات پاك د آنحضرت ﷺ او د هغه سحر موقت تاثير پر ذات د آنحضرت ﷺ و درجې ته د شهرت رسېدلی دی کما مر عنقريب .

وَمَآ اُنۡزِلَ عَلَى الۡمَلَكَيۡنِ

پوهنه:- چې اکثر مفسران رح پر دې خبره متفق دي چې "وما انزل آه" عطف دی پر لفظ د "السحر" او دوئ وايي مراد د "سحر" او "ما انزل آه" څخه يو شی دی او فرق په منځ کې د معطوف او معطوف عليه صرف په اعتبار د مفهوم دی او ذات او مصداق د دواړو يو دی، او بعض مفسران وايې چې مراد د ما "انزل" څخه د سحر يو سخت قسم او نوع مراد دی، او هغه خبره چې بعضي مفسرانو رح ويلې ده چې کلمه د "ما" نافيه ده، او "ماانزل" عطف دی پر "ما کفر سليمان" باندي او تکذيب دی د يهودو په را تلونکې قصه کې، نو ددې مفسر پر مذهب هغه وروسته "هاروت و ماروت" بدل دي دشياطين څخه بدل البعض عن الکل دی، او په مابين کې جمله معترضه ده، نو تقدير د کلام داسي دی "ولکن الشياطين کفروا" هاروت وماروت دوه شيطانان دي جني يا انسي.

سوال:- پر دې تقدير چې هاروت وماروت شيطانان سي نو هغه نصحيت د دوئ وخلګو ته چې په وروسته آيت کې به راسي "ومايعلمان من احد الآية" څرنګه به صحيح سي ولي شيطانان خو خلګو ته د کفر او ضلال بلنه ورکوي، نو هاروت او ماروت څرنګه خلګوته وايي "فلا تکفر.

ځواب:- دا بلنه د دوئ پر وجه د نصيحت نه ده بلکه د سړي رغبت او شدة وکفر ته معلومه وي، او ددې آيت مثل د هغه قول د خدای ﷻ دی چې حکايت د شيطان څخه کوي "کمثل الشيطان اذ قال للانسان اکفر فلما کفر قال اني بريئ منک الآية، هذا ما في البيضاوي وحواشيه.

درویش وایي:- چي په دې آیت کې یعني په باب کې د تفسیر د بیضاوي رحمة الله علیه د مفسرینو حضراتو رحمهم الله عظیم اختلاف دی، او قاضي بیضاوي رحمة الله علیه وایي چي هاروت وماروت اصلي اسماني ملکي وې چي خدای جل جلاله مځکي ته را استولي وې لپاره د تعلیم د سحر ابتلاء للناس، او لپاره د فرق په مابین کي د سحر او معجزې د نبي علیه السلام او بیضاوي رحمة الله علیه وایي چي تعلیم او زده کړه د سحر مطلقاً ممنوع نه ده بلکه عمل په هغه ممنوع دی او کفر دی دلیل یې دادی چي دا تعلیم د سحر خو د ملکو د خوا واقع سو اوسره ددې چي ملائکه خو معصوم دي د ګناه څخه وفیه نظر، ولي چي دغه دوې ملکي چي د خدای جل جلاله دخوا ماموري وې ابتلاء من الله جل جلاله للناس، نو بیا خو دا تعلیم د دوئ ګناه نه بلل کېږي چي ددوئ د عصمت سره دي منافي وي، او علامه مظهري رحمة الله علیه وایي چي علوم ضارة و ایمان ته تعلیم او تعلم یې حرام دی لکه السحر او الهیات د فلاسفه وو الا اذا کان بنیة صالحة آه، مثلاً سحر څوك په دې نیت زده کوي چي زه مقابله د ساحر مدعي النبوة په وکړم او یا الهیات د فلاسفه وو، ددې لپاره زده کوي چي رد پر وکړم او جواب د دوئ و دلائلو ته ورکړم.

درویش وایي:- چي چونکه عموماً الفاظ د سحر او اعمال د سحر مبني پر تقرب وشیطانانو ته دي، او تقرب د شیطان بېله کفره ممکن نه دی کمامر نو په سحر کي به نیت صالحه څرنګه ګنجایش ولري، او دغه رنګه په اوسني زمانه کي الهیات د فلاسفه وو طالبان او ملایان په ډېره مزه او خوند وایي لکه دوئ چي معتقد د دغو مسائلو زائغه د الهیاتو د فلاسفه وو وي، نو په اوسني زمانه کي په زده کړي کي د علومو فاسده و ګمان د نیت صالحه نه معلومېږي الا علی وجه الندرة وغایة الشذوذ.

فائده:- په اوسنۍ زمانه کي د ملايانو او طالبانو په اصطلاح يوه وړه دوره بولي چي په هغه کي جلالين، مشکواة، بيضاوي او څلور هدايه ګاني او نور هم بعض کتابونه ويل کېږي، او يوه لويه دوره بولي چي په هغه کي صحاح سته وغيره ويل کېږي بعض ملايان دا دواړي دوري په يوه کال کي کوي، او که دغه ملا مکلف سي چي ته به الهيات د فلاسفه وو له هر کتاب څخه دوې دورې درسوې شايد په دوه کاله کي بې هم درس نه کړي.

پوهنه:- چي بغوي رحمه الله د ابن عباس او د کلبي او قتاده رضي الله عنه او نور هم په باره کي د هاروت او ماروت داسي قصه رانقل کړې ده چي ملائکه وو د اسمانو وليدل چي د مځکي څخه قسم قسم ګنهونه حتى الشرك والزنى وقتل النفس بغير حق وشرب الخمر وغيرها من المعاصي الكبائر اسمانو ته راپورته کېږي ده بني آدم له خوا، نو يې پر خلق د آدم عليه السلام وذريته وخلافتهم في الارض د تنقيد خوله خلاص کړه، نو خدای جل جلاله ودوئ ته وويل چي که زه تاسي واستوم مځکي ته او په تاسي کي پيدا کړم هغه قوت چي په بني آدم کي سته كالقوة الغضبية والشهوانية وغيرها تاسي به هم دغسي ګنهونه کوئ لکه بني آدم چي يې کوي، نو ملکو ورته وويل سبحان الله مالنا ان نعصيك، نو خدای جل جلاله ورته وويل چي تاسي انتخاب کړئ دوې ملکي برجسته ملکي، هغه وو چي دوئ هاروت او ماروت، او په بعض رواياتو کي راغلي دي چي دريمه ملکه يې هم انتخاب کړه چي نوم يې عزائيل وُ، نو خدای جل جلاله په دوئ کي قوىٰ شهوانيه وغيرها خلق کړی او مځکي ته يې د قضا بين الناس را واستولې او ورته وه يې ويل چي تاسي به قضاء بين الناس په حق او عدل سره کوئ او شرک به نه کوئ او قتل بغير الحق به هم نه کوئ او زنى به

هم نه کوی او شراب به هم نه چښي، نو عزائیل چي مځکي ته راغلی او شهوت د زناء ور پیدا سو، نو د خدای ﷻ څخه یې عذر خواهي وکړه چي زه دا قضاوت د مځکي نه سم کولای ما بیرته اسمانو ته پرېږده او شهوت را څخه قطع کړه، خدای ﷻ یې عذر او استعفٰی ومنله هغه اسمانو ته ولاړه، او څلوېښت (۴۰) کاله پر سجده پرېوته او د حیاء څخه یې لوړ نه سوای کتلای، او هاروت او ماروت د قضاء لپاره په مځکه کي پاته سوه، نو چي ماښام به سو د قضاء څخه به فارغ سوه، نو اسم اعظم شریف به یې وو ایه او اسمانو ته به ولاړه نو یوه میاشت لا نه وه تېره سوې چي هاروت او ماروت په فتنه اخته سوه، هغه فتنه داوه چي یوه ورځ د قضاوت لپاره یوه ښځه چي نوم یې زهره وه او ډېره ښائسته وه او ملکه د اهل فارس د قبیلې څخه وه، او د هغې او د مېړه تر منځ په یوه موضوع کي نزاع وه د قضاوت لپاره هاروت او ماروت ته راغله، نو هاروت او ماروت چي زهره ولیدله په زړه کي شوق د زناء پیدا سو او زهر یې خپل خلوت ګاه ته بوتله نو د زناء تقاضٰی یې ځندي وکړه هغې یعني زهره خپله زناء مشروطه وګرځوله په څو شرطو سره .

(۱) اول شرط دا چي دا بت پرسته وه چي بت ته به دوئ هم سجده کوي (۲) دوهم ددې مېړه به وژ وژني، (۳) دریم به شراب چښي (۴) څلورم هغه شی چي دوئ اسمانو ته پورته کوي هغه به ورښیي، نو دوئ دا شرطونه تېوله ومنله او هغې هم زناء ورسره وکړه، نو زهره چي د اسم اعظم په وینا سره اسمان ته ولاړه هورې خدای ﷻ مسخ کړه او ځلېدونکی ستوری یې ځندي جوړ کړی، دا اوس هم د زهره په نامه ستوری په اسمان کي سته، او هاروت او ماروت چي ماښام اسم اعظم وو ایه وزرو یې طاقت د الوتو نه درلو دی په سبب د وسخ د زناء وغیره، نو په هغه زمانه کي چي نبي ؤ

یعني ادریس علیه السلام دا موضوع چي هرکله ورته معلومه سوه نو د خدای جل جلاله
څخه یې سوال وکړی چي د هاروت او ماروت تاته شفاعت کوم خدای جل جلاله
ورته وویل چي عذاب خو حتماً ورکوم لکن دوئ ته اختیار ورکړه چي
عذاب د دنیا قبلوي او که د آخرت عذاب غواړي، نو ملکو د دنیا عذاب
مختاره کړی، ولي چي دنیا فاني ده او عذاب د دنیا هم قطع کېږي، نو
ددې قصې ناقلان وایې چي دوئ په ځاه کي د بابل په عذاب دي او په
وېښتیانو ځړېږي او داځا هم د اوره ډك دی، او ددې ناقلان د ابن راهویة
او ابن مردویه رح څخه روایت کړی چي علي رضی الله عنه وویل چي علیه الصلوة
والسلام وویل چي "لعن الله الزهره فانها هي التي فتنت الملكین" قاضي ثناء
الله رحمة الله علیه په تفسیر مظهري کي وروسته تر نقل ددې قصې داسي وایې
وهذه القصة من اخبار الآحاد بل من الروایات الضعیفة الشاذة ولا دلالـة
علیها في القران بشي" او په بعض کلماتو کي ددې قصې هغه شی سته
چي عقل او نقل دواړه ابا ځندي کوي، او هغه خبره وه چي دا اوس تېره
سوه چي زهره چي اسم اعظم زده کړی هغه و اسمانو ته پورته سوله او
هاروت او ماروت چي د زهره استاذان وه هغه نسواي پورته کیدلای،
اوس سره ددې چي په مذکوره ګنهو کي خو زهره، هاروت او ماروت سره
شریکان وه او په کفر کي هم هاروت تر زهره کم و، ولي چي ملکي خو په
حال کي د سُکر د شرابو وې قال المظهري رحمة الله علیه قال محمد بن یوسف
الصالحي رحمة الله علیه في سبیل الرشاد قال الشیخ كمال الدین رحمة الله علیه ان آ ـة
النقل لم یصححوا هذه القصه وما اثبتوا روایتها عن علي ولا عن عباس رضی الله عنه،
او مظهري وایې چي دغه خبرونه نه صحیح او نه ضعیف د نبي علیه
السلام څخه راغلي دي، او شیخ كمال الدین رحمة الله علیه وایي وهذ الاخبار عن
كعب الیهودي وافترائهم.

درویش وایي:- ددې قصې له صحته ټوله محدثین مخالف دي او لویه ډله د مفسرینو رح هم ځندي مخالف دي، او متکلمین اتفاقاً دا قصه دروا‌غ بولي بلکه محال یې بولي چي څرنګه امکان لري زهره زانیه ښځه دي مسخ سي، او دونه غټ ستوری دي ځندي جوړ سي چي تر ټوله کرې د مځکي دي غټ وي، او بله خبره داده چي مسخه خو و رزیل او بېکاره صورت ته تر صورت اول وایې، نوکه زهره کافره رنډی ښځه زهره اسماني ستوری ځندي جوړ سي دا خو اعلی صورت ته رد سوه، دا ولي نسخه بولي؟ او حافظ ابن حجر رحمه الله ددې قصې د ضعف څخه منکر دی چي دا قصه امام احمد رحمه الله په خپل مسند کي راوړې ده، او ابن حبان رحمه الله په خپل صحیح کي هم راوړې ده، ده زیاته کړې ده چي دې حدیث لره ددې قصې طرق او اسانید کثیره سته چي یکاد الواقف علیها یقطع بصحتها لکثرتها، لکن په شروحو کي د بیضاوي وایې چي د ابن حجر رحمه الله د کلام حاصل خو دادی چي ددې قصې راویان ډېر او فلاني او فلاني د حدیثو کتابو راوړي دي دا ټوله منو، لکن منتهی ددې قصې د راوایانو خو پر حکایت د یهودو تمامېږي فتلک القصة من اکاذیبهم وان کان رواة تلک القصة الی الیهود کثیرون .

درویش وایي:- چي صاحب د روح البیان په شدت او بلاغت سره ددې قصې دِ صحت او واقعیت دعوه کړې ده، او دوئ وایې یقول الفقیر جامع هذا المجالس الشریفة قد تصفحت کتب ارباب الخبر والبیان واصحاب الشهود والعیان فوجدت عامتها مشحونة بذکر ماجری من قصتها اي هاروت وماروت وکیف یجوزالاتفاق من الجم الغفیرعلی ما مداره روایة الیهود انتهی

درویش وایي:- چي ما عربي عبارت دروح البیان والا رانقل کړی دی، که څه هم تفسیر د درویش خو په پښتو ژبه موعود و تاچي حاسدان ونه وایي چي تا پر روح البیان والا دروا غ ویلي دي، نو درویش وایې چي زه دروح البیان دا خبر منم چي جم غفیر دا قصه راوړې ده لکن د روح البیان والا دونه ویل چي دغه غفیر جماعت یې حکم په صحت سره کړی دی او که څرنګه .

سوال:- چا چي دا قصه په کتاب او یا تفسیر کي ذکر کړه خو دغه حکم په صحت ددغې قصې دی ؟

ځواب:- نفس ذکر د شي حکم په صحت د هغه نه دی ولي چي بیضاوي رحمة الله علیه ددې قصې رد تـه اجمالاً اشاره کړې ده، او شارحینو د بیضاوي دا قصه بالتفصیل ذکر کړې ده، او وروسته یې د امتناع ددې قصې دعوه کړې ده، او دغه رنګه مظهري رحمة الله علیه بعینها دا قصه راوړې ده او وروسته یې په ډېر شدت او سختو الفاظو سره رد کړې ده، او هغه روایات چي روح البیان والا د قصې د صحت لپاره ذکر کړي دي د هغو ټولو روایاتو تفسیر مظهري په شدت سره رد کړی دی، درویش د علماؤ څخه دا خواهش کوي چي دوئ دي بیضاوي او تفسیر مظهري او روح البیان او روح المعاني او نور تفاسیر په غور مطالعه کړي هر ډول چي یې خوښه وه فیصله دي وکړي .

درویش وایي:- چي د عاصي میلان باید زما د بیان څخه علماء وفهموي والله اعلم با الصواب .

درویش وایي:- چي قاضي بیضاوي وروسته تر انکار د قصې مذکورې داسي وایې، ولعله من رموز الاوائل وحلّه لا یخفی علــی ذوي البصــائر

یعنې معنی حقیقي ددې قصې خو مراد نه ده کما مر بلکه دا قصه به شاید د اشاراتو څخه د متقدمینو یعنې د صوفیه کرامو رح وي او ددې اشاراتو حل یعني بیان به پوشیده او پټ نه وي پر در لودونکو د بصیرتو، فاضل لاهوري رحمة الله عليه په حاشیه کې د بیضاوي وایي والا صح ذالک لما ثبت من عصمة الملائکة بل من باب التمثیل آه، ددې تمثیل حال بعض محققین رحمة الله عليه داسې کوي چې د هاروت او ماروت څخه تمثیلاً مراد نفس او بدن دي، او د زهره څخه مراد روح دی، اول خو نفس او بدن روح باعث پر ګنهو کړې وه وروسته روح په ځان پوه سوه او د طاعت او عبادت او توبې لار یې غوره کړه او عروج تر اسمانه یې نصیب سو یعني قرب الهي آه هذا مافي الحاشیه البیضاوي، او د تفسیر مظهري یې بیا بل ډول دقیق تصوفي حل کړی دی چې ددې تفسیر د ویونکو تر عقلو لوړ دی.

بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ ط

پوهنه:- چې بابل ظرف دی نو "با" په معنی د "في" ده، او یا حال دی د ملکینو څخه یعني "کائنین ببابل" د ابن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دی چې بابل مځکې ته د کوفې وایې، او بعض وایې چې بابل د عراق په مځکه کې دی، او عدم انصراف یې په سبب د علیمت او عجمیت دی، امام قرطبي په خپل تفسیر کې وایې چې نوح عليه السلام چې پر جودي غره یې کښتی قرار ونیوی نو ده هورې یوه قریه جوړه کړه چې نوم یې ثمانین پر کښېښو، نو یوه ورځ چې خلک را ویښ سوه تبلبلت السنتهم ثمانین لغة احدها العربیه، یعني د خلکو ژبې پر اتیا (۸۰) لغته وې چې یوه یې عربي وه، او یو د بل په ژبه نه پوهېدله، او هاروت او ماروت نوم دی د دوو ملکو او غیر منصرف دی په سبب د علمیت او عجمیت، او د اعراب د

لاري عطف بيان دی ملکين، وقال البيضاوي رحمة الله عليه چي مشهوره داده چي بابل د يو ښار نوم دی په اطرافو کي د کوفې.

وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ

او ښوونه نه کوي هاروت او ماروت يعني د سحر هيڅ چاته، کلمه من زائدة لاستغراق النفي، حتی چي دوئ وطالب ته زدکړي د سحر وايې يعني از روي نصيحت چي هاروت او ماروت ملکي وې، موږ فتنه يو يعني امتحان يو د خدای جل جلاله لخوا څخه نو ته مه کافر کېږي يعني په زدکړه سره د سحر.

بعض اهل تفاسير وايې چي دوئ اوه (۷) واره دا نصيحت ورته وکړی، سدي رحمة الله عليه او عطاء رحمة الله عليه وايې که چېري طالب د تعلم د سحر د ملکو نصيحت نه واورېدی او اصرار يې په وکړی چي زه حتماً سحر زده کوم، نو ددې سړي څخه يو نور ووزي او و اسمان ته پورته سي او دا هم ايمان او معرفت الهي وئ چي دده څخه ولاړی، او نازل سي يو تور شی لکه دود او د هغه په غوږ او پزه او خوله ننوزي او دا هم دی غضب د خدای جل جلاله او کفر چي په دې سړي کي داخل سو.

فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ

نو طالبان د زدکړي د سحر زده کوي د هاروت او ماروت څخه هغه شی سحر او جادو چي دوي په سبب د هغه سحر جلاوالی راولي په مابين کي د سړي او د ماينې، يعني د مېړه او ماينې دومره بغض او عداوت پيداسي چي اخر مفضي و طلاق ته وګرځي.

پوهنه:- چي جمله د "فيتعلمون" عطف ده پر مقدر باندي تقديره "فيأبون فيتعلمون" او ضمير د جمع په "يتعلمون" كي راجع دی و مدلول ته "من احد" چي استغراق ؤ كما مر .

فائده:- خدای ﷻ ضرر د يو قسم د سحر ذكر كړی چي هغه تفريق دی بين المرء والزوجة ولي دا قسم سحر په خلكو كي غالب دی ورنه ساحران پر ډېر كارو په قدرت د خدای ﷻ قادر دي .

فائده:- عادت الهي په دې سره جاري دی چي مسببات وروسته تر اسبابو ظاهره وو پيدا كوي كالشبع عند اكل الطعام والري عقيب شرب الماء وامثال ذالك، نو دلته هم سحر سبب دی موثر نه دی بلكه خالق حقيقي د ضرر وغيره رب جل وعلا دی، او بعض مفسران رحمهم الله په تفسير كي د "مايفرقون بين المرء والزوجة داسي وايي چي ساحر په ميړه د ښځي داسي يو سحر وكړي چي د مايني پر جماع هغه قدرت نه لري نو اخر الامر ماينه له ميړه طلاق وغواړي .

درويش وايي:- چي ماته په تجربه ثابته سوې ده چي بعض مړونه د ماينو څخه بند وي او ماته راغلي دي ما بعض شيان چي خدای ﷻ وماته ښولي دي وركړي دي هغه سړی پر جماع د مايني قادر سي او نزاع د ميړه او مايني چي د جماع له سببه وه دفع سي ولله الحمد وقد تكرر تلك التجربه مراراً كثيرة، په نصاب الاحتساب كي وايې كه يو سړی له اصله عنين نه وي يعني د مايني پر جماعو خو قدرت نه لري په سبب د سحر او په بل ځای كي قدرت پر جماعو لري مثلاً استمنا باليد، نو هغه سړی دي يو څه لرګي او نلان سره يو ځای كي او په مابين كي دې تېشه يا تبر وركښېږدي او هغه لرګو ته دي اور ور واچوي حتى چي هغه تېشه يا تبر

لکه اور سور سي په یو انبر دې را وکاږي او د هغه پر تېره طرف یعني د تېشې یا تبر دي بولي وکړي په قدرت د خدای ﷻ به د ماینې سره پر جماع قادر سي وهذا فائدة سنية .

وَمَا هُم بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ

او نه دي دا ساحران او شیطانان ضرر رسونکي وهغه چاته مګر په اجازه د خدای ﷻ یعني په قضا او قدرت د خداي ﷻ ولي د اهل السنة والجماعة په نيز ټوله اسباب اسباب ظاهره دي عاديه دي يعني عادت د خدای ﷻ په دې سره جاري دی چي مسببات په اسبابو د هغو پيدا کوي ورنه قادر متعال پر دې قادر دی چي بېله اسبابو دي مسببات پيدا کړي كما معجزات الانبياء عليهم السلام كشق القمر ونطق الحجر والشجر والحيوانات العجم وغيرها لنبينا ﷺ .

فائده اعرابیه:- کلمه د من زائدة لاستغراق النفي، او "الا با الله" استثناء مفرغ يعني مستثنى منه يه محذوف دي او کلمه د "با" متعلقه ده په محذوف سره چي هه محذوف حال دی د ضمير څخه، ضارين والتقدير ما يضرون احدا الا مقرونا بعلم الله وارادته وقضائه لا بالامر لانه تعالى لايامر بالكفر و الاضرار، نو ساحر يسحرو الله تعالى يخلقه نو ګاهي خدای ﷻ د ساحر پر سحر مطلوب د ساحر مرتب کړي ابتلاءً اوګاهي نه کړي مرتب بلکه ګاهي ضد د مطلوب د ساحر پر مرتب کړي، كما جاء في مسيلمة الكذاب الساحر المدعي للنبوة في عصر النبي ﷺ چي ده ته يو سړی راوسته سو چي يوه سترګه يې ړنده وه چي دعا ورته وکړه چي دا ړنده

ستر گه يې جوړه سي، مسيلمه ملعون چي دعا ورته وکړه يعني خپل سحري شيان يې استعمال کړه د هغه سړي هغه جوړه ستر گه هم ړنده سوه

فائده:- په دې کي هيڅ شك نسته چي سحر تاثير کوي په زړه کي د خلګو په محبت ناجائز سره، او په پيدا کولو د بغض او عداوت په مابين کي د خلګو حتى بين الاب والابن وبين الاخ والاخ وهكذا حتى چي دا بغض او عداوت ګاهي مفضي سي وقتل و قتال ته، اوپه سحر سره غټ دردونه پرخلګو راوستول کېږي، او لوئ ناجوړه پر خلګو مسلطېږي **وكل ذالک محسوس ومجرب، وفي روح البيان وان اردت التفصيل وحقيقة الحال فاستمع لما اتلو عليک من المقال وهو ان السحر اظهار امر خارق للعادة من نفس شريرة خبيثة بمباشرة اعمال مخصوصة يجرى فيه التعليم والتعلم وبهذين الاعتبارين يفارق السحر المعجزه والكرامة لانهما يكونان من نفس طيبة ولا يجري فيها التعليم والتعلم .**

فائده:- غالباً هغه تاثير کونکی سحر ښځي هم کولای سي خصوصاً په حال کي د حيض، او هر څو چي کفر د ساحر ډېرېږي هغونه ډېر او ژر تاثير کوي، او هم دا سبب دی چي ډېر ساحران کلام الله يعني د قرآن کريم آيتونه په نجاساتو او وينو سره د بعض حيواناتو ليکي او لمونځونه هم نه کوي او روژې هم نه نسي، او د قرآن مبارك آيتونه په قاذوراتو کي اچوي، نو چي ساحران د غسي کفري اقوال او اعمال وکړي نو شيطان ددوئ سره کومك کوي، او هره ښځه يا امرد چي د ساحر د زناء يا لواطت لپاره خوښ سي شيطان يې ورته راجلبوي .

فائده:- بعض ساحران د پير او د صوفي مرشد په صورت کي ځان وخلګو ته معرفي کوي، او بعض خلګ وده ته حسن ظن هم لري، نو

شیطان ګاهي د هغه ساحر د پیر او صوفي په رنګ پر عرفات باندي ځان په خلګو وويني خصوصاً هغه خلګ چي هغه ساحر پیر ته یې حسن ظن درلو دی، نو خلګ د هغه ساحر پیر سحر کرامت بولي، دوئ وایې چي پیر صاحب خو نه په وطن کي د حج عریضه کړې وه او نه یې پاسپورټ جوړ کړی ؤ او نه یې چاته ویلي وه چي زه حج ته ځم او دا دی په کرامت د اولیاء پر عرفات حاضر سو لایې عقیده ورته راسخه سي، او هغه کسان چي له حجه راسي نو پیر ساحر ته ووایې چي ماخو ته پر عرفات ولیدلې پیر ساحر ځان پلن واچوي او و وایي چي داسي کارونه پېښېږي، وهذا من تلبیس الشیطان ددې معنی دا نه ده چي و اولیاء الله ته ورته ددغه کراماتو خدای ﷻ نه ورکوي.

مثنوي

اولیاء راهست قدرت از اله * * * * تیر برجسته بگرد اند زراه

بلکه معنی ددې دا ده چي ساحر ابلیس شیطان دی لیضل الناس.

پوهه:- چي اهل ضلال لره چي دوئ عبادت پر غیر د وجهي شرعي کوي کشف د بعض شیانو ورته کېږي چي دوئ هغه ځایو ته ورځي چي په هغو ځایو کي د لمانځه څخه منع راغلې وي لکه مزبله یعني د مردارېو اچولو ځای، اویا د اوښانو د چوکېدو ځای، او یا ورته وهغه نجسو ځایو ته، نو شیطان د دوئ سره خبري کوي، او ګاهي به شیطانان په بتانو د قریشو ننوتل او د عبادت کونکو سره د بتانو به یې خبري کولې کما ثبت في الاحادیث الشریفه، د حسن بصري رحمه الله څخه چا پوښتنه وکړه که یو سړي بل سړی ولیدی چي په هوا را الوتی ؤ دا نو ولي الله دی؟ حسن بصري رحمه الله ورته وویل چي دا خو حتماً د ولایت دلیل نه دی ولي چي مرغان ټوله په هوا الوزي دا اولیاء الله دي؟ بیا هغه سړي پوښتنه ځندي وکړه چي یو سړی چي پر اوبو ځي او اوبه یې نه غرقوي او

نه يې وژني دا نو ولي الله دی ؟ نو حسن رحمه الله ورته وويل چي دا هم دليل د ولايت نه دی ولي چي ماهيان او چنګوښي هم اوبه نه وژني، نو هغه سړي ورته وويل چي ستا په نيزد دليل د ولايت الهي څه شی دی ؟ حسن رحمه الله ورته وويل چي دليل د ولايت متابعت د شريعت نبوي ﷺ دی في الاوامر والمنهيات کلها .

درويش وايي:- چي دا ټوله حاصل وه د مکتوبات للامام الرباني مجدد الف ثاني قدس سره، او د آکام المرجان او روح البيان او د نورو کتابو. سعدي شيرازي رحمه الله

محال است سعدي که راه صفا ****** يابی بجز در پی مصطفی

خواجه عبد الله انصاري رحمه الله څه ښه ويلي دي

اي طالب راه حق شده ‌ از خطره د ر نپاه حق شده
اي گر بخواهي سوی حقيقت راه ‌ بی شر يعت مشو حقيقت خواه
تا شريعت نيکنی حا صل ‌ د ر حقيقت نمی شوی کامل
با شر يعت ره حقيقت جوی ‌ ره تا ريک بي چراغ مپنوی،
تا ند اني حلال وحرام ‌ نشمر د کس ترا از اهل کمال،
ره اسلام شرع مصطوفيست ‌ راه ايمان رشوم مرتضو يست

په روح البيان کي وايي چي علماء وايي چي که په سحر کي رد وُ د يوه شرط د شرائطو څخه د ايمان که قولي وي او که فعلي وي کما مر بعضها، نو هغه سحر کفر دی او که شرط د ايمان نه فوتېدی هغه کفر نه دی، درويش وايي چي ګناه کبيره خو ده .

مسئله:- هغه نومونه او منترونه چي په بعض کتابو کي په نامه د تعويزاتو راځي چي معنی د هغو الفاظو په عربي کي نه معلومېږي په

اتفاق د علماؤ هغه ممنوع او حرام دي ولي چي احتمال ددې سته چي د شرك الفاظ دي پکښې وي، او يا تعظيم د شيطانانو په کښې وي .

فائده:- په حديث مبارك كي راغلي دي ﴿من استطاع ان ينفع اخاه فليفعل﴾ نوځکه موږ وايو که يو څوك دضرع په مرض يا د سر درد په مرضو مبتلا وي بل عالم وغيره ته روا ده چي يو شی د کتاب الله څخه او يا نورو ادعيه ماثوره وو څخه ور نوشته کړي او بيا يې په اوبو کي پرېمنځي او په مريض يې وڅښښي، او يا يې ور په غاړه کي، او آيات قرآنيه او اسماء الهيه خپل تاثيرات عجيبه لري چي د اهل الله په ژبه وويل سي او يا نوشته سي په مريض وڅښښل سي او يا ورپه غاړه سي، نو خدای ﷻ هغه مريض ته شفاء كامله او عاجله ورکړي کما هو المجرب عند الاولياء والصلحاء، او اولياء الله ته خدای ﷻ بيا شيطان او جن مسخر کوي کما سخرهم لسليمان ﷺ او په تجربه صحيحه ثابته ده چي بعض کسان چي مصروع يعني پيری پر مسلط وي ذ اهل الله په دم يا څاښت او تعويذ سره به خدای ﷻ هغه پيری دفع کوي او طرد کوي او مصروع ځندي خلاص سي، روح البيان مع زياده .

فائده:- حکم د ساحر قتل دی که نر وي او که ښځه وي که يې فساد في الارض يا اهلاك د خلگو کوی، او که يې سعي د کفر کوله نو که نر ؤ قتل دې کړي اوکه ښځه وه بندي دې کړل سي، ولي دغه ساحره ښځه خو په کفر عارضي سره کافره ده او حکم شرعي دادی چي ښځه چي په کفر اصلي سره کافره وي قتل يې نه دی روا لانها ليست من اهل الحرب نو چي په کفر عارضي سره کافره وي نو په طريق اولی قتل ځندي مرفوع دی، او ساحر که د مخه تر نيولو توبه وکښله توبه يې قبوله ده يعني نه

وژل کېږي، او که يې وروسته تر ګرفتارۍ توبه وکښل توبه يې نه قبلېږي كما في الاشباه والنظائر.

مسئله:- هر کافر چي توبه وکاږي توبه يې قبلېږي الا الكافر بسب النبي ﷺ او بسب الشيخين ابی بکر رضي الله عنه و عمر رضي الله عنه او احدهما او يا کافر بالسحر ولو امراتاً.

دروښښ وايي:- چي دا حکم د عارضي کافر دی ددغو شيانو په کولو سره ولي کفارو اصلي ؤ د مکې مکرمې ښکنځل وقرآن ته او وه من انزله ته چي خدای جل جلاله دی او وه من جاء به ته چي عليه السلام دی کوله لکن چي توبه يې له هغه څخه وکښل يعني ايمان يې راوړی توبه يې قبوله سوه، او زنديق که ونيول سو بيا هم توبه يې نه قبلېږي.

سوال:- زنديق چاته وايې ؟

څواب:- زنديق هغه څوك دی چي اسناد د كارو و دهر ته كوي او نبوت او شرع مني كذا في آكام المرجان چي روح البيان والا يې په شان کي داسي وايې وهو الذي يكتب على الاحداق لا على الاوراق.

وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ ۚ

او خلك زده كوي دَ هاروت او ماروت څخه هغه شی يعني سحر چي ودوئ ته تاوان دی ولي چي دوئ يې د عمل لپاره زده کوي او عمل يې کفر دی، او دوئ ته ددې په علم کي فائده نسته ولي چي علم به يې وعمل ته منجر سي، او صرف علم د سحر خو نه په دنيا کي فائده لري او نه په اخرت کي فائده لري قال، البيضاوي رحمه الله و فيه اشارة الى ان التحرز عن السحر اولى وفي التفسير الرحماني لولم يكن في السحر كفر، ولا في

العمل به اعتقاد تاثير الكواكب او الشياطين لكان حق العاقل ان يتعوذ منه فكيف لا يتعوذ منه وفيه الاحتمالات المذكورة آه مع زيادة .

فائده:- عاقل بايد په قول د هغه چا خطا نه وزي چي عرفت الشرلا للشر بل لتوقيه وهذا قولهم بافواههم يجرون به الناس الى تعلم السحر اولا ثم الى العمل به اخراً فهذا من خداع الشيطان الرجيم نعوذ بالله منه

وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرٰىهُ مَا لَهٗ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ

او په تحقيق سره خبر دي دغه يهود يعني په تورات کي چي څوک مختاره کړي سحر او بدل کړي يعني غوره کړي "ماتتلو الشياطين" پر کتاب الله باندي، نسته هغه لره په اخر کي هغه برخه يعني د نعمتو د اخرت .

پوهنه:- چي لام د "لقد" جواب د قسم محذوف دی يعني و الله او لام "لمن اشتراه" لام ابتداء دی چي "علموا" يې له عمل څخه بند کړی او جمله د "لمن اشتراه آه" جواب د قسم محذوف دی، او "من" په من خلاق کي زائد دی لپاره د استغراق د نفي دی .

وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهٖٓ اَنْفُسَهُمْ ۭ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۰۲﴾

اي والله ډير بد دی هغه شی چي دوئ يعني يهودو خرخ کړی دی لان الشراء من الاضداد په هغه سره خپل ايمانونه، او يا حظوظ انفسهم في الجنة، چي هغه شی سحر او کفر دی که دوئ يې په بدی پوهېدای يعني نو به يې بيعه نه کولای، او جواب د "لو" محذوف دی يعني "مافعلوه" چي درويش هم دا اوس ترجمه وکړه .

پوښتنه:- خدای ﷻ په تاکید قسمي سره ودوئ ته علم په قبح د عمل مذکور حاصل وبولی حیث قال لقد علمو آه، او په دې آیت کې یې څندي نفي کړی لدلالة لو الا متناعية عليه قيل في الجواب انهم لما لم يعملوا بعلمهم فكانهم لم يعلموا ذالک القبح، وقيل في المثبت لهم اولا العلم الاجمالي، والمنفي عنهم العلم التفصيلي وقال البيضاوي رحمة الله عليه لو يعلمون قبح فعلهم يقيناً وما يترتب عليه من عذاب النار يوم القيامة ابد الابدين مافعلوه، او حسن بصري رحمة الله عليه په جواب کې د سوال مذکور داسې وايې چې علم پر دوه قسمه دی، یو هغه علم دی چې د زړه په اعماقو کې وي او د هغه سره عمل هم لازم دی وهوالمنفی عن اليهود ويقال له العلم النافع، او بل علم دی پر یوازي ژبه باندي فذالک حجة الله على ابن آدم رواه الدارمي وهو العلم المثبة لليهود، اول قسم د علم په دې آیت کې مراد دی ﴿انما يخشى الله من عباده العلماء﴾ او دې اول قسم ته اشاره په دې حدیث کې هم ده ﴿ العلماء ورثة الانبياء يحبهم اهل السماء ويستغفرلهم الحيتان في البحر اذا ماتوا الى يوم القيامة رواه البخاري عن انس والى العلمين اشار النبي خير البشر ﷺ خير الخيار خيار العلماء وشر الشرار شرار العلماء رواه الدارمي﴾

پوښتنه:- چې علامه د هغه علم چې اعماقو ته د زړه رسېدلې وي داده، چې مسارعت و اعمال صالحه ؤ ته کوي او عمل په قرآن مبارك او په سنت نبوي ﷺ سره کوي، او هغه علم چې اصولو ته د زړه نه وي رسېدلی علامه یې داده چې قول او عمل یې سره مخالف وي، قال المحقق رحمة الله عليه شعر

واعظان کین جلوه در محراب ومنبر میکند ❁ چون به خلوت میروند آن کار دیگر میکنند

پوهنه:- چي یهودیان دوه قسمه دي یو قسم هغه وه چي که څه یې هم علم تر اعماقو د زړو رسېدلی و لکن چونکه حسد او عناد ورسره ملګری و، نو ځکه یې نتیجه د ایمان ورنه کړه الاماشذ وندر کعبد الله بن سلام ﷺ و اضرابه ﷺ قال الله تعالی ﴿یعرفونه کما یعرفون ابنائهم﴾ او بل قسم یې هغه وه چي علم التورات صرف او صرف ددوي پر ژبو و کما قال الله ﴿مثلهم کمثل الحمار یحمل اسفاراً﴾ بعض علماء وایي چي زیات والی د علم په عالم سوء کي داسي مثال دی لکه سړی چي مړغوني ته او به ډېر ورکوي، نو هر څو چي اوبه ډېري ورکوي تریخ والی ډېر زیاتېږي، او مثال د هغه علم چي لپاره د کسب د دنیا وي او لپاره د تحصیل د جاه او جلال وي د هغه مثال داسي دی لکه یو سړی چي د سرو زرو په کاچغه غول خوري، نو وسیله خو ډېره شریفه وه لکن متوسل الیه ډیر خسیس و قد ورد في الحدیث "من سره ان یعرف منزلته عند الله فلینظر کیف منزلة الله ﷻ في قلبه فان الله ینزل العبد عنده حیث انزله العبد من نفسه .

قال الشاعر

بروي ریا خرقه سهل است دوخت *** وگر برخدای درفروشی نکوست

اللهم اوصلنا الی ماتحب وترضی و اجعل العقبی احب الینا من الدنیا، واخرج عن قلوبنا السمعآ والریاء وارزقنا من العمل مایوافق الشریعآ الغراء بجاه نبیک المجتبی ﷺ وصحبه اجمعین .

وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾

او كه چېرې دوئ يعني اليهود المعاصرين ايمان يې راوړى واى پر محمد ﷺ او پر قرآن هر آينه ثواب له جانبه څخه د خداى ﷻ خير ؤ دوئ لره يعني تر هر جاه وجلال او مال وغيره كه دوئ علم درلو دى يعني چي ثواب د خداى ﷻ خير دى .

پوهنه:- چي تنوين د مثوبةً لپاره د تقليل دى يعني لږ ثواب .

فائده:- ثوب او مثوبة چي مصدر ميمي دى معنى يې رجوع ده جزاء الهي ته چي وايې ولي چي محسن رجوع او اميدوهغه ته كوي .

فائده:- "لمثوبة الخ" جواب د لو دى والاصل لاثيبوا من عند الله جزاء خيرا مما شرو به انفسهم اومن كل ماسواه، فحذف الفعل وجعل الباقي جملة اسمية ليدل على ثبات المثوبة والجزم بخيرتها لو آمنوا .

فائده:- مفضل عليه د خير محذوف دى للدلالة على العموم .

فائده:- جواب د "لو" محذوف دى يعني لآمنوا، وباقي الكلام فيه كالكلام فيما سبق من قوله تعالى ولقد علموا الى قوله لو كانوا يعلمون .

فائده:- مراد د "امنوا" خو كما مر ايمان بالرسول، والقران دى او د "وتقوا" څخه مراد ترك د ټولو معاصيو دى التي من جملتها نبذ كتاب الله التورات واتباع كتب السحر .

فائده:- بعض مفسران رح وايې چي كلمه د "لو" لپاره د تمنى ده او "لمثوبة " كلام مستانف دى، او دا تفسير ضعيف دى يو په دې سبب چي

اصل په کلمه کي د "لو" شرط دی، او بل په دې سبب چي حقیقت تمنی خو پر خدای ﷻ محال ده فلابدمن التاویل الی ان التمنی من جهة العباد ففیه تکلف علی تکلف فانهم .

درویش وایي:- چي شان نزول د درسب ایت دادی چي ابن المنذر یې روایت کړی دی چي مسلمانانو او اصحابو کرامو ﷺ به ګاهي به علیه السلام ته وویل راعناً یعنې زموږ د پوهني مراعات وکړه په خپلو خبرو کي یعني ډېري چابکي چابکي خبري مه راته کوه بلکه په تدریج سره خبري راته کوه تاچي موږ په وپوهېږو، او بعض مفسران د "راعنا" ترجمه داسي کوي چي ته زموږ مراعت وکړه زموږ د پوښتنو په اورېدو کي چي دا پوښتني موږ د بعضو مشکلو ځایونو په باره کي کوو، په هر صورت دا لفظ په لغت کي او په ژبه کي د یهودو سخت بد ښکنځل وه چي معنی یې داوه "یا احمق" مشتق د "رعونة" څخه دی په معنی د حمق، نو دا کلمه چي یهود واورېده نو یې یو د بله سره وویل چي په خوا به موږ علیه السلام ته په پټه ښکنځل کول اوس بې مخامخ ورته کوو، نو چي علیه السلام په ګاهي خبري کولې نو به دوئ ور ږغ کړه راعنا، او پټ پټ بې سره خندله نو سعد بن معاذ ﷺ د دوئ د خندا څخه په دې پوهېدی چي دا لفظ ددوئ په لغت کي بده خبره ده، نو یې یهودیانو ته وویل که چا ستاسي څخه وعلیه السلام ته راعنا وویل زه بې سره په توره خوځ کړم یهودیانو ورته ویل چي خو تاسي وایاست، فنزلت هذا الآیة .

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۰۴﴾

ای هغه کسانو چې ایمان یې راوړی دی، تاسې مه وایاست کلمه د "راعنا" او داسې وایاست یعنې عند ضرورة عدم فهم کلام رسول الله ﷺ انظرنا یعنې انتظر و تان بنا حتی نفهم کلامک، او یا معنی دا چې موږ ته وګوره او زموږ پوښتنه واوره، او تاسې خبرې د علیه السلام اورئ په غور سره او په جمعیت د فکر حتی چې و "انظرنا" ته هم حاجت پاته نسي، او کافرانو لره یعنې دغه یهودو چې دوئ به علیه السلام ته ښکنځل کوله او عمومي کافرانو لره چې دغه یهود هم پکښې داخل دي عذاب دی درد ناکه، او معنی د و "اسمعوا" داده چې تاسې نهي الهي د راعنا په ټینګه سره واورئ چې بیامو راعنا ترخوله ونه وزي.

فائده:- ددې آیت څخه دا وفهمېده چې سړی داسې الفاظ ونه وایې چې په هغو کې احتمال د تعریض پر بل چا وي، مثلا په یو مجلس کې یو په سر پك سړی ناستوي، او یا داسې سړی ناست وي چې ماینه یې لڅ مخ په بازارو کې ګرځي، یو بل د اهل مجلس څخه ووایي چې شکر دی چې خدای ﷻ په سر نه یم پك کړی او پر سر یې ښه وېښتیان راکړي دي، او یا ووایي ویو بل چا ته چې زه په ستر کې دومره ټینګ یم چې ماینه تر سرای د باندې نه پرېږدم چې دا به په بازارو کې لڅ مخ ګرځي وامثال ذالك، چې په پښتو یې خار بولي، وجه د حرمت یې داده چې په دغه ډول الفاظو ازار د مسلمان دی په ژبه سره، وقد قال رسول الله ﴿المسلم من سلم المسلمون من للسانه ویده﴾

سوال:- علماء وايي چي لاباس بالمعاريض، وهو ان يتكلم الرجل بكلمة يظهر من نفسه شيئا ومراده شيئا آخر، يعني چي چاته يو خبره وكړي وهغه سړي يوڅه ورښكاره كړي او مراد دده بل شی وي ؟

ځواب:- دادی چي دا قسم تعريض هلته روا دی چي انسان ودرواغو ته مجبور سي نو په تعريض ځان له درواغو خلاصوي، او كه چېري ضرورت نه وي نو تعريض او تصريح دواړه ناروا دی، امثال التعريض الجائز ماجاء في الحديث ان عليه السلام ومعه ابو بكر ﷺ وكان رجل آخر يطلب رسول الله ﷺ ليقتله وكان الرجل الآخر يعرف ابابكر ﷺ ولا يعرف رسول الله ﷺ فقال الرجل الآخر لابي بكر ﷺ من معك فقال ابوبكر ﷺ رجل يهدني السبيل، فاظهر ابو بكر ﷺ بهذا الكلام للرجل انه يهدني الطريق الظاهر من طرق الارض واراد ابو بكر ﷺ السبيل الى الله والصراط المستقيم فمثل هذا التعريض جائز للضرورة وامثال هذه التعاريض كثيرة في كل لسان ولغة وفيها مندوحة عن الكذب الصريح .

مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتٰبِ
وَلَا الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ خَيْرٍ
مِّنْ رَّبِّكُمْ وَاللّٰهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَآءُ وَ
اللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿۱۰۵﴾

او خوښ نه لري او محبت نه لري هغه كسان چي كافران دي د اهل كتابو څخه يعني يهود او نصارى او نه هم مشركين خوښ ګڼي چي نازل دي سي پر تاسي يعني محمد ﷺ چي هغه په اعتبار د اتباعو په ضمير د

جمعي سره را وړه سو، د يو خير څخه چي مراد ځندي دلته وحي دي او خداى ﷻ خاصوي په رحمت سره خپل چي نبوت دى هغه څوك چي د خداى ﷻ اراده وي او خداى ﷻ مالك د فضل او احسان دى، يعني بې علته او بې غرض والمقصود ان النبوت امر موهبي ليس معلول بعلة، حاصل د آيت دادى چې چي اهل كتاب په سبب د حسد علمى او په سب ددې چي نبوت د اهل كتابو حق دى نوپر تاسي يې نبوت نه دى پېرزو، او مشركان په سبب ددې سادات او مشران د مكې خو موږ يو نو بايد وحي الهى د موږ څخه پر يوه نازلي سوي وايي، نو پر يتيم د ابي طالب ولي وحي نازل سوې ؟

نو خداى ﷻ د دواړو فريقو رد په دې سره چي وحي او نبوت په اهل كتاب والي سره او د قوم په سيادت پوري اړه نه لري بلكه دا يو رحمت فضل موهبي الهى دى.

پوه سه:- چي لفظ المشركين پر لفظ د اهل الكتاب عطف دى او كمله د لا زائده ده د پاره د تاكيد د نفي د وداد د مشركينو څخه او كلمه اولى د من لپاره د استغراق دنفي ده، او كلمه د من دوهم لپاره د ابتداء ده اى خيرا مبتدءً من جانب ربكم، او په دې آيت كي رد د قول د منافقانو ديهودانو هم وسو چي دوئ په خوله ويله چي موږ خير او وحي او نبوت پر تاسي پېرزو دى، قال الله تعالى في حق المشركين ﴿لو لانزل هذا القرآن على رجل من القريتين عظيم﴾

ددوئ مراد د قريتينو څخه مكه مكرمه وه چي متمول سړى او د ډېرو تابعانو څښتن الوليدبن مغيرة وُ، او بل طائف وُ چي د هغه وطن شتمن سړى نعيم بن مسعود الثقفي وُ.

فائده:- معتزله وايي چي هر شی چي اصلح او فائده مند وي د بنده هغه کار پر خدای ﷻ واجب دی، او په دې آيت کي پر دوئ باندي رد دی ولي چي خدای ﷻ خپل ځان ذو الفضل وباله ذو الفضل والاحسان هغه سړی بلل کېږي چي شی وچاته ورکوي چي پرده باندي لازم او واجب نه وي مثلا که يو څوك په خيرات کي چاته يو شی ورکړي هغه ته مفضل ويل کېږي او که د چا پور پرباندي وي او هغه پور ورکړي هغه متفضل نه ګڼل کېږي کما هو الظاهر، وايضاً لازميږي پر مذهب د معتزله وو چي خدای ﷻ پر عليه السلام باندي تر ابو جهل بالافضل او احسان نه دی کړی ولي هر يوه ته يې هغه شی ورکړی دی چي پر خدای ﷻ واجب و،

فائده:- په دې آيت کي اشاره ودې ته هم راغله چي نبوت فضل الهي دی، او بعض خلګ چي له دې نعمت څخه محروم دي ددې سببه نه دی چي د خدای ﷻ په فضل کي تنګي سته په دې سبب دی چي په دې نه ورکړه کي د نبوت وبعض کسانو ته د حکمت الهي او مشيت کار فرمادی.

نقصان زقابل است وگرنه علی الدوام فيض سعادتش بهمه کس برابراست

شارح العقائد وايي:- که اصلح د عبد واجب وای پرخدای ﷻ نو بې پيدا کولای کافر فقير چي هم معذب په دنيا کي وي په قسم قسم مرضو او په فقر او مسکنت او هم معذب په آخرت کي وي بالخلود في نار الجهنم وشرب الحميم، ولي چي د اصلح لپاره يا عدم الخلق او يا په کوچني والي وژل دي او يا سلب العقل دی، او شارح العقائد زياته کړې ده چي احسان د خدای ﷻ پر نبي ﷺ بايد بالاوای تر احسان د خدای ﷻ د ابو جهل ملعون سره ولي چي معتزله پر دغه اصل دوجوب الاصلح پر

خدای ﷻ باندي خدای ﷻ غایة خپل مقدور د علیه السلام سره او د ابو جهل لعین سره وکړی یعني الاصلح ومفسدة هذا ظاهر لكل ذي عقل که څوك تفصیل ددې مسئلې غواړي د شرح العقائد صفحه۷۶\۷۵ دي په غور سره مطالعه کړي او د شرح العقائد په صفحه نمبر (۶)کي داسي راغلي دي چي شیخ ابو الحسن الاشعري چي دده نوم علي دی او نسب نامه يې داده علي، بن اسماعیل، بن اسحاق، بن سلام، بن اسماعیل، بن عبدالله، بن ابي موسی الاشعري رضي الله عنه صاحب رسول الله ﷺ او ابو موسی رضي الله عنه اصلاً د یمن دی، وخپل استاد ابو علي الجبائي المعتزلي ته وویل چي ته څه وایه په هغو درې ورڼو کي یو مطیع او مؤمن مړسو، او بل عاصي او کافر مړسو، او بل کوچنی مړ سو ؟

جبائي په جواب کي ورته وویل چي اول ته ثواب في الجنة ورکول کېږي، او دوهم ته عذاب النار في جهنم ورکول کیږي، والثالث یعني هغه کچني ته نه ثواب سته او نه عذاب یعني په جنت کي خو به وي لکن خادم د جنتیانو یعني د مور او پلار یا نورو قریبانو چي اهل الجنة وي، او ابو الحسن اشعري رحمه الله ورته وویل که دریم ورور یعني چي په کوچني والي مړ سوی خدای ﷻ ته وویل چي زه دي ولي تر لوی والي پرې نښودم چي لوي سوی وای ایمان به مي راوړی وای او استقلالاً لکه لویان جنتیان په جنت کي به ګرځېدای، اشعري رحمه الله ورته وویل چي خدای ﷻ په جواب کي څه ورته وویل، جبائي ورته وویل خدای ﷻ به ورته ووایي چي زه په تا خبر وم که مي ته لوي کړی وای ته کافر کېدې او په دوزخ که به وای نو تاله اصلح داوه چي په کچني والي مي مړ کړې.

شیخ اشعري رحمه الله ورته وویل که هغه دوهم ورور چي پر کفر مړ ووکه یې خدای ﷻ ته وویل چي په ما خو هم خبر وې چي کافر کیږي، نو زه به دي هم په کوچنیوالي وژلی وای، اوس به له عذابه د دوږخ خلاص وای، مالره خو اصلح د کوچنیوالي مرګ وو ؟ خدای ﷻ به څه ورته وایي .

فبهت الجبائي، یعنې جبائي حیران سو چي اشعري ته اوس څه ووایم فترک الاشعري مذهبه الی آخر ماقال العلامة التفتازاني رحمه الله .

دروېش وايي:- چونکه مشرکانو به دا ویل چي محمد ﷺ یو وار اصحاب ﷺ خپل په یو کار سره امر کړي او بیا څو ورځي وروسته د هغه کار څخه یې منع کړي، نو معلومه سوه چي دی د ځانه دا خبري کوي د خدای ﷻ له خوا نه دي نو دا آیت نازل سو .

مَا نَنسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَا أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾

او هغه چي موږ یې نسخ کړو د آیت څخه .

نو "من" بیان د "ما" دی، او کلمه د "ما" شرطیه ده، او یا موږ هېر کړو د زړو څخه ستا او د حافظانو د هغه، نو موږ راتګ کوو په خیر تر هغه آیت

پوهېږه:- چي نَـأْتِ جزاء د ما شرطیه ده، د خیر څخه مراد نفع د بندګانو ده او یا اساني پر دوئ ده، او یا ډېروالی د ثواب دی، او دا مراد نه دی چي یو آیت قرآني خیر دی تر بل آیت ولي ټوله آیتونه د قرآن کلام الله دی او ټوله خیر دی، او یا په مثل د هغه آیت راتګ کوو فی الامور المذکورة، او ته نه یې خبر چي په تحقیق خدای ﷻ پر هر شي قادر دی .

پوهنه:- چي دا استفهام تقريري دی يعني ته په دغه قدرت عظيمه د خدای ﷻ ښه خبر يې.

فائده:- په دې آيت سره دفع سو هغه سوال متوهم د بعضو دښمنانو د قرآن كريم، چي قرآن كريم كه خبر الهی او كلام د خدای ﷻ وای نو ولي بعض آيتونه د قرآن منسوخ كېدل، ولي چي د نسخ څخه خو دا معلومېږي چي ناسخ خير دی تر منسوخ؟

وحاصل الجواب: چي هر يو د ناسخ او منسوخ خير دی **وفي النسخ حكمة الهية كما سيئاتى**.

فائده:- د نسخ دوې معناوي دي، يوه معنا نقل د شي دی **كما فی نسخت الكتاب ای نقلته**، او بله معنا يې زائلول او رفعه ده **كما نسخت الشمس الظل ای ازالته ورفعته، والمعنى الثانى هو المراد ۃ**.

پوهنه:- چي نسخه په حقيقت كي بيان دی د خدای ﷻ له خوا چي د منسوخ آيت تعبد په قرآت سره پورته سو، كه يې څه هم حكم باقي دی لكه آيت رجم **﴿الشيخ والشيخة اذا زنيا فارجموهما نكالا من الله﴾**

حكم چي رجم دی باقي دی، او قرآءت يې منسوخ دی، والمراد بالشيخ والشيخة المحصن والمحصنة، يعني ماينه والا، او مېړه والا، او يايې تعبد بالتلاوة باقي وې مګر حكم يې پورته سو، لكه عدت دوفات د ښځي دمېړه چي په منسوخ آيت كي يو كال تاكل سوی وو، حكم د هغه آيت خو پورته سو په عدت د ښځي چي مېړه يې مړسي څلور مياشتي اولس شپې، مګر تلاوت د منسوخ آيت په قرآن كريم كي سته.

او يا حكم او تلاوت يې دواړه منسوخ سي **كما ورد في الحديث الصحيح** چي د بعض صحابه كرامو ﷺ يو سورت په ياد وو چي همېشه به

يې د تهجد په لمانځه کي وايه، يوه شپه چي راويښ سوه او اراده د قرآءت د هغه سورت يې وکړه، هيڅ شی يې په ياد کي نه ورتلی، سهار چي يې و عليه الصلوة والسلام ته شکايت وکړی نو عليه السلام ورته وويل چي هغه سورت د ټولو د زړو څخه خدای ﷻ پورته کړی، يعني سره د هغو احکامو چي په هغه سورت کي وه، او يا په بل حديث کي راغلي دي، چي سورت احزاب دونه وو لکه سورت بقره، نو اکثره حصه يې د احکامو سره پورته او منسوخ سوه.

پنځم:- چي نسخ ګاهي واسهل ته تر منسوخ وي، لکه عدت د وفات د مېړه د ښځي چي په ابتداء کي د اسلام يو کال و، او بيا منسوخ سو وڅلور مياشتي او لس شپې ته، او په ابتداء کي د اسلام پر مسلمانانو فرض وه چي يو مسلمان به په جنګ کي د کفارو صبر کوي ولسو کافرانو ته، او هغه منسوخ سوه په صبر د يوه مسلمان و دوو کافرانو ته په جنګ کي، او ګاهي نسخ و اصعب او سخته تر منسوخ وي لکن ثواب يې ډېر وي، لکه فرضي روژه په ابتداء کي د اسلام يوه روژه د عاشورې وه، او بيا هغه منسوخ سوه درو روژو ته د ايام بيض په هره مياشت کي يعني ۱۳، ۱۴، ۱۵، او بيا هغه منسوخه سوه وفرضيت ته د مياشتي د روژې متصل، لکن په داسي ډول چي که څوك طاقت د روژې نيولو هم لري لکن فديه ورکوي هم روا ده، او بيا هغه منسوخه سوه په دې آيت ﴿فمن شهد منكم الشهر فليصمه﴾ يعني قطين ته د روژې فديه ورکول نه دي روا، او يا داچي په ابتداء کي د اسلام مسلمانان مامور وه په ترك د قتال د کفارو، او هغه منسوخ سوه په فرضيت د قتال د کافرانو په آيت السيف سره يعني ﴿قاتلوا في سبيل الله الآية، واقتلوا المشركين حيث وجدتموهم الآية﴾ او ګاهي نسخ ومثل ته د منسوخ وي لااشق ولااخف، لکه نسخ د توجه په

لمانځه کې وه بیت المقدس ته چې منسوخ سوه په توجه سره وبیت الله کعبې شریفې ته بقوله تعالی ﴿قد نری تقلب وجهک فی السماء الی ان قال فولوا وجوهکم قبل المسجد الحرام الآیة﴾

فائده:- بعض علماء وایي چې ددې آیت څخه دا معلومېږي یعني ﴿نات بخیر منها او مثلها﴾ چې نسخه بېله بدله نه ده روا، او اثقل ته هم نه ده روا، او نسخ د کتاب الله په حدیث هم نه ده روا، ولې چې حدیث خو نه مثل د کتاب الله دی او نه خیر.

والجواب چې ګاهي عدم د حکم اصلح او اسهل وي، او ګاهي اثقل انفع وي من حیث الثواب کمامر فی الامثلة المذکورة، او حدیث مبارک خو هم مما اتاه الله تعالی دی، کما یدل علیه قوله تعالی ﴿وما ینطق عن لهوی ان هو الا وحی یوحی﴾

درویش وایي:- چې مزید تحقیق د نسخې او د مثال ددې په کتابو کې د اصولو د فقهې دې مطالعه سې وفیما ذکرناه کفایة ان شاء الله تعالی

فائده مهمه: پوه سه چې ابن کثیر رحمة الله علیه او ابو عمر رحمة الله علیه کلمه د ""ننسها"" په زور د نون اول او سین مکسوره وبعدها همزه وایي یعني ""نَنسِئهَا"" چې معنا یې نؤخرها مشتق د نساء په معنا د تاخیر ده، نو یې معنا داسې کوي ﴿نؤخر حکمها ونرفع تلاوتها کما فی آیة الرجم وقد مر﴾ نو پر دې تقدیر نسخ اولا په معنا د رفع د تلاوت والحکم ده، وقد مرمثالها، او بعض علماء ددغه قرائت ترجمه داسې کوي ﴿نؤخرها فی اللوح المحفوظ یعني لم ننزلها علیک﴾ نو پر دې تفسیر معنی النسخ الرفع بعد الانزال ده ومعنی النساء عدم الانزال ده.

او باقي قاريان د قراءتو سبعه يې "نُنسِهَا" وايي يعني په ضمه دنون اول، او په کسره د سين بېله همزه يې وايي من الانساء يعني من باب الافعال مشتق د نسيان څخه دی چي ضد د حفظ دی کمامر مثاله من قصة سورة الاحزاب، وقصة ارادة بعض الصحابه ﷺ من قرائة بعض السور فی الصلوة الليل آه .

درويش وايي:- دا وو تحقيق ددې آيت چي په تفاسير معتبره وو کي او په کتابو د اصول الفقه کي موجود وو ومن الله التوفيق، قال المعنوي جلال الدين الرومي في مثنويه رحمة الله عليه .

ر مز نسخ او ننسها	نات خيرا د عقب ميدان مها
هرشريعت راكه حق منسوخ كرد	او گياه برد وعوض آورده ورد
اندرين شهر حوادث مير اوست	درممالک مالک تدبير اوست
آنكه داند دوخت او داند دريد	هرچه را بفروخت نيكو ترخريد

درويش وايي:- چي په مطبوعه قرآن مجيدو په ټولو کي قرآءت د باقي قراوو مرجوع دی، قال الله تعالی .

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠٧﴾

آيا ته نه يې خبر او علم نه لرې ای محمد ﷺ چي په تحقيق خدای ﷻ لره ده بادشاهي او مالکيت د ټولو اسمانو او مځکو، او نسته تاسي لره ای دلي د کفارو په وخت د نزول دعذاب الهي پرته له خدای ﷻ څخه نه قريب او نه مدد کونکي، چي له عذابه د خدای ﷻ تاسي خلاص کړي .

پوهنه:- چي د ولي او نصير تر منځ عموم وخصوص من وجه دی، چي ماده د اجتماع هغه قريب نسبي دی چي کومک يې دوسه پوره وي، او ګاهي د سړي قريب خو وي لکن کومک يې له وسه نه وي پوره، او ګاهي بېګانه سړی د سړي مدد او کومک وکړي.

پوهنه:- چي دا آيت لکه دليل پر هغه آيت دی ﴿ان الله على كل شيئ قدير﴾

فائده:- بعض مفسران وايي چي استفهام د الم تعلم آه استفهام تقريري دی، يعني د مدخول د لم نافيه تقرير او اثبات په مخاطب کي کوي، يعني ته علم لري پر دغه مضمون باندي، او بعض مفسران يې استفهام انکاري بولي يعني انکارد نفي څخه، نو نفي د نفي خو اثبات دی نو مقصود بيرته اثبات د علم دی فالمآل واحد، درويش.

فائده:- اګرچه مخاطب بالذات خو عليه الصلوة والسلام دی كما يدل عليه كلمة المفرد يعني تعلم لکن مراد عليه الصلوة والسلام او ټوله مؤمنان دی، **وانما اخص الخطاب به صلیّ الله عليه وسلم لانه اعلمهم** ومبدا علمهم وعلى هذا، سوال د جمعيت دِ ضمير د لکم نه واردېږي كما لايخفى.

پوهنه:- چي په راتلونکي آيت کي د مفسرانو په شان نزول کي اختلاف دی، امام بغوي رحمه الله وايي چي دا آيت په شان کي د يهودو نازل سوی دی، چي دوئ وعليه الصلوة والسلام ته وويل ته موږ ته کتاب د اسمان څخه جملة واحدة راواړه لکه موسیٰ عليه السلام چي تورات جملة واحدة راوړی، نو موږ به پر تا ايمان راوړو، او د حضرت عباس رضي الله عنه څخه روايت دی، چي رافع بن حرمله او وهب بن زيد و رسول الله ﷺ ته راغله او ورته وه

يې ويل ﴿يا محمدﷺ اتنا بكتاب تنزله علينا من السماء نقرئه او فجرلنا الارض عيونا نتبعک ونصرتک﴾ او بعض مفسرين رحمه الله وايي چي دا آيت په باره كي د مشركينو نازل سوى دى، حين قالوا للنبي ﷺ ﴿لن نؤمن لرقيک حتى تنزل علينا كتابا نقرئه﴾

او مجاهد رحمه الله وايي چي قريش د مكې وعليه الصلوة والسلام ته وويل كه ته نبي برحق يې نو موږ ته د صفا غر سره زر كړه، نو موږ به ايمان راوړو، عليه السلام ورته وويل نعم لكن دا معجزه به لكه مائده د بني اسرائيلووي كه تاسي وروسته بيا هم پر كفر ټينګ واست، يعني عذاب استيصال به درباندي نازلېږي، نو دوئ وويل يا داسي نه غواړو فرجعوا .

او اسدي رحمه الله وايي چي عربو د مكې د عليه الصلوة والسلام څخه سوال وكړى ان ياتيهم الله فيروه جهرة فنزلت الآيه .

او بعض وايي چي قريشو د مكې وعليه الصلوة والسلام ته وويل لن نؤمن لک حتى تاتى بالله والملائكة قليلا .

أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ ۗ وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾

پوهه:- چي كلمه دام متصله ده مقابل يې هغه همزه دى چي په دمخه آيت كي تېر سو يعني په الم تعلم آه، نو معنا يې داده چي ،

آيا تاسي نه ياست خبر چي خداى جل جلاله مالك الامور دى، او امر او نهي كوي څرنګه چي يې اراده سي، ام تعلمون" لكن تاسي ناحق او بې ځايه